

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jimmy Kvarnström

EU:s sjätte ramprogram

En studie kring avtal, äganderätt och exploatering med
tyngdpunkt på utformningen av konsortieavtal och separata avtal

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Hans Henrik Lidgard

Avtalsrätt/EG-rätt/Immaterialrätt

Termin 9

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	6
1.3 Material och metod	6
1.4 Avgränsningar	7
1.5 Disposition	8
2 SJÄTTE RAMPROGRAMMET	9
2.1 Inledning	9
2.2 Struktur och innebörd	9
2.2.1 Koncentrera och integrera gemenskapsforskningen	10
2.2.2 Strukturera det europeiska området för forskningsverksamhet	11
2.2.3 Stärka grunderna för ERA	11
2.3 Instrument för att genomföra ramprogrammet	12
2.3.1 Expertnätverk	12
2.3.2 Integrerade projekt	13
2.3.3 Artikel 169	14
2.4 Övriga nyheter	15
2.5 Skäl för att delta	16
2.6 Översikt av relevanta avtal	17
3 MODELLKONTRAKTET	19
3.1 Inledning	19
3.2 Innehåll och struktur	20
3.3 Parter till modellkontraktet	20
3.4 Modellkontraktets status	21
3.5 Tolkning, tillämpning och domsrätt	22
3.6 Äganderätten till <i>kunskap</i>	23

3.7	Skydd av <i>kunskap</i>	25
3.8	Exploatering av <i>kunskap</i>	26
3.9	Rätt till tillgång	26
3.9.1	Redan existerande kunskap	27
3.9.2	Kunskap	28
3.10	Anställda med rätt att förfoga över <i>kunskap</i>	29
4	KRAV PÅ MODELLKONTRAKTET	30
4.1	Inledning	30
4.2	Modellkontraktet – ett forsknings- och utvecklingsavtal	30
4.3	Krav på forsknings- och utvecklingsavtal	30
4.3.1	Resultatet skall komma deltagarna till godo	31
4.3.2	Konkurrensrättsliga krav	31
4.3.2.1	Artikel 81 och forsknings- och utvecklingssamarbete	32
4.3.2.2	Gruppundantaget avseende forsknings- och utvecklingsavtal	35
5	SVENSKA FORSKNING OCH UTVECKLINGSAVTAL	38
5.1	Inledning	38
5.2	VINNOVAs avtal för forskningsfinansiering	38
5.2.1	Äganderätt till resultatet	39
5.2.2	Skydd av kunskap	40
5.2.3	Exploatering av kunskap	40
5.2.4	Rätt till tillgång	40
5.2.4.1	Redan existerande kunskap	41
5.2.4.2	Kunskap	41
5.2.5	Anställda med anspråk på resultatet	42
6	KONSORTIEAVTALET	43
6.1	Inledning	43
6.2	Tolkning, tillämpning och domsrätt	44
6.3	Gemensamt genererad <i>kunskap</i> – gemensamt ägande	45
6.3.1	Samägandets innebörd utan avtal	45
6.3.1.1	Patentansökan	47
6.3.1.2	Rätten att bli erkänd som uppfinnare	48
6.3.1.3	Användning av patentet	48
6.3.1.4	Rätten att licensiera	49
6.3.1.5	Överlåtelse och pantsättning av patent	49
6.3.1.6	Talan om patentintrång	50
6.3.2	Utan avtal - två internationella exempel	50
6.3.3	Avtalsreglerad samäganderätt	51
6.3.3.1	Alla äger allt tillsammans	51
6.3.3.2	Alla äger allt var för sig	52
6.3.3.3	Var och en äger sina egna resultat	52
6.3.3.4	En part äger allt	52

6.4	Övriga frågor	53
6.4.1	Typiska bestämmelser i ett konsortieavtal	53
6.4.2	Särskilda bestämmelser	56
7	SEPARATA AVTAL	59
7.1	Inledning	59
7.2	Arbetsgivares rätt till anställdas uppfinningar	59
7.3	Läraryrket	62
7.4	Avtalet mellan arbetsgivaren och arbetstagaren	63
7.5	Underavtal	64
8	SLUTSATSER	65
8.1	Inga större nyheter	65
8.2	Modellkontraktet utgör kontraktuell grund	65
8.3	Konsortieavtalet har stor betydelse	67
8.4	Separata avtal i många fall nödvändiga	68
8.5	Goda möjligheter för svenska organisationer	69
	BILAGA	70
	LITTERATURFÖRTECKNING	75
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	81

Sammanfattning

EU:s första ramprogram inrättades 1984 i syfte att stärka europeisk forskning och utveckling. Det innevarande ramprogrammet är det femte i ordningen och detta kommer att ersättas av sjätte ramprogram någon gång kring årsskiftet 2002/2003. Genom det nya ramprogrammet förs ambitionen fram att göra Europa till en av världens mest dynamiska och konkurrenskraftiga, kunskapsbaserade och uthålligt växande ekonomier. Forskning och teknisk utveckling anses vara ett av de mest centrala medlen för att uppnå dessa syften. Genom ramprogrammen ges företag, universitet, högskolor, forskningsinstitut och andra organisationer en möjlighet att erhålla kompletterande finansiering med upp till 50 % av den totala kostnaden för forsknings- och utvecklingsprojekt som har en europeisk dimension och således inte kan genomföras på nationell nivå.

Svenska företag och andra organisationer har emellertid traditionellt sett visat förhållandevis svagt intresse för att delta i EU:s ramprogram. Detta förefaller till stor del bero på den rådande uppfattningen att ramprogrammen, och då framförallt de regler som omgärdar dessa, är invecklade och svårförståeliga samt att osäkerhet råder kring vad det faktiskt innebär att inträda i ett EU-finansierat forskningsprojekt. I uppsatsen visas att deltagande i EU:s sjätte ramprogram inte innebär några större nyheter vare sig i förhållande till tidigare ramprogram eller till liknande svenska forskningssamarbeten. De skyldigheter som deltagarna åläggs genom medverkan i ett projekt under ramprogrammet har sin grund i det standardavtal eller modellkontrakt som tas fram av kommissionen och vilket tillämpas vid samtliga projekt under ramprogrammen. Modellkontraktet har till syfte att åstadkomma en ordning som gagnar gemenskapens intressen. Det betyder konkret att resultatet av forskningen skall kommersialiseras och på så sätt bidra till att bland annat stärka den europeiska industrins konkurrenskraft. Detta torde även deltagande organisationer uppfatta som positivt och inte alls oförenligt med sina egna syften. Detta innebär emellertid även att mindre uppmärksamhet ägnats åt att åstadkomma en för deltagarna ändamålsenlig reglering av deras inbördes förhållanden. Till exempel kan nämnas att den närmare innebörden den problematiska frågan om gemensamt ägande av immateriella rättigheter inte regleras. Faktumet att modellkontraktet uppvisar vissa luckor samt ålägger deltagarna att på egen hand reglera ett antal frågor torde dock i stor utsträckning vara positivt då det innebär att modellkontraktet endast skall ses som en kontraraktuell grund på vilken deltagarna sedan skall forma de villkor som skall gälla mellan dem i det specifika samarbetet. Således präglas sjätte ramprogrammet av en större partsautonomi än de tidigare ramprogrammen.

Utöver konsortieavtalet är även separata avtal många gånger nödvändiga, Med separata avtal avses dels forskaravtal, dels underavtal. Forskaravtalen har till syfte att säkerställa att deltagarna i samarbetsprojekt under

ramprogrammet kan uppfylla de skyldigheter avseende projektresultatet som åläggs dem i modellkontraktet. Forskaravtal blir särskilt aktuellt i förhållande till det svenska lärarundantaget, men kan även vara att rekommendera i andra fall. Genom underavtalet regleras relationen mellan deltagare och av denna kontrakterade underparter, det vill säga andra än projektdeltagare, som utför arbetsuppgifter åt denne.

I uppsatsen visas att den av svenska organisationer uppvisade motsträvigheten i förhållande till ramprogrammen i stor utsträckning är omotiverad. Under förutsättning att omsorg läggs ner vid utformandet av konsortieavtalet och de separata avtalen innebär sjätte ramprogrammet goda möjligheter för i synnerhet svenska företag som vanligtvis inte omfattas av svenskt statligt forskningsstöd, men även andra organisationer så som universitet, högskolor och forskningsinstitut, att delfinansiera sina forskningsprojekt. Till detta kommer även fördelarna med nya kontakter med utländska forskargrupper, delaktighet i en internationell kunskapsproduktion och ökandet av deltagarnas konkurrenskraft.

Förkortningar

CERN	European Organization for Nuclear Research
Ds	Departementsserien
ELRev	European Law Review
EMBL	European Molecular Biology Laboratory
ERA	European research area
ESA	European Space Agency
ESO	The European Southern Observatory
FoU	Forskning och utveckling
JV	Joint venture
LAU	Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar
NIR	Nordiskt immaterialrättsligt rättsskydd
PL	Patentlag (1967:837)
prop	Proposition
RomF	Romfördraget
RP	Ramprogram
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
SÖ	Sveriges internationella överenskommelser (före 1991 Sveriges Överenskommelser med Främmande Makter)
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk
USL	Lag (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar
VINNOVA	Verket för innovationssystem

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I dagens samhälle pågår en ständig strävan mot utveckling av nya idéer, tjänster och produkter som kan användas för att höja välfärden och förbättra livsvillkoren för medborgarna. Denna utveckling är ofta underkastad en lång och komplicerad process vilken är beroende av en mängd färdigheter och tillgångar inom en rad olika områden såsom forskning, ingenjörsvetenskap, tillverkning, marknadsföring m.m. Dessutom krävs såväl betydande finansiella tillgångar som humankapital. Denna utvecklingsprocess benämns ofta innovation.¹ Innovation och produktion av ny kunskap sker i allt snabbare takt och i samarbetsmönster som involverar företag, universitet, institut och myndigheter. För det enskilda företaget ger innovationsverksamhet upphov till konkurrensfördelar, stora vinstmarginaler och tillväxt. På ett mer övergripande plan är den största fördelen med innovation de därmed sammanhängande samhällsekonomiska vinsterna. Det är dessa samhällsekonomiska vinster som motiverar innovationsfrämjande åtgärder.² Innovationsprocessen äger vidare i en allt högre utsträckning rum på ett internationellt plan. Det är därför av stor betydelse för svenska företag och andra organisationer att känna till sina möjligheter att delta i denna internationella kunskapsproduktion.

Inom EU uppmärksammades tidigt att Europa halkade efter Japan och USA inom forskning och utveckling. Det kom att uppfattas som en av gemenskapens stora utmaningar att vända denna negativa utveckling.³ Av denna anledning kom en gemensam politik för europeisk forskning och teknisk utveckling att etableras, och 1984 inrättades EU:s ramprogram för forskning och teknisk utveckling. Syftet med EU:s forskningspolitik är att förbättra Europas industriella konkurrenskraft, exploatera den inre marknadens fördelar samt tillfredställa samhällets behov av en hållbar utveckling och förbättrad livskvalitet.⁴ Tanken bakom ramprogrammen är att de ökar rationaliteten och effektiviteten hos den europeiska industrin och således främjar dessa mål.⁵

Ramprogrammen sträcker sig över fyraårsperioder och det nuvarande, som tog sin början årsskiftet 1998/1999, är det femte i ordningen. I korta drag innebär ramprogrammen att kommissionen finansierar godkända projekt

¹ Gutterman, Alan, S., *Innovation and Competition Policy – A Comparative Study of the Regulation of Patent Licensing and Collaborative Research and Development in the United States and in the European Community*, London 1997, s. 1.

² SOU 1993:84, *Innovationer för Sverige - Betänkande av Innovationsutredningen*, s. 7.

³ Jacquemin, A., och Pench, L.R. (Reds.), *Europe Competing in the Global Economy*, Cheltenham 1997, s. 49 ff.

⁴ Romfördraget artikel 163.

⁵ <http://europa.eu.int/comm/research/faq.html> [2002-05-20].

med upp till 50 procent av den totala projektkostnaden. En förutsättning för att projekt skall komma ifråga för sådan finansiering är att de har en europeisk dimension och således inte kan genomföras på nationell nivå. Det innebär bland annat att två av varandra oberoende organisationer från minst två medlemsstater eller en medlemsstat och en associerad stat⁶ skall delta i projektet. Deltagarna bildar sedan ett konsortium i vilket de genomför projektet. Det kan till exempel röra sig om samarbete mellan företag, universitet och forskningsinstitut.

Femte ramprogrammet kommer, om allt går som planerat, att ersättas av sjätte ramprogrammet någon gång kring årsskiftet 2002/2003. Av den information som i skrivande stund finns tillgänglig ges intrycket att det sjätte ramprogrammet kommer att innebära en brytning i förhållande till tidigare ramprogram och att EU:s forskningspolitik således kommer få en, åtminstone till viss del, annan inriktning än tidigare. De viktigaste förändringarna rör bland annat programmets struktur, budget samt en ökad flexibilitet.⁷

I samband med deltagande i projekt under sjätte ramprogrammet kan tre huvudsakliga relationer vilka kräver reglering genom avtal urskiljas. Det rör sig om relationen mellan kommissionen och konsortiet, relationen mellan deltagarna i projektet och relationen mellan deltagare och tredje part. Relationen mellan kommissionen och konsortiet regleras genom en typ av standardavtal som kallas modellkontrakt. I modellkontraktet uppställs villkoren och formerna för genomförandet av forskningsprojektet. Deltagarnas inbördes rättigheter och skyldigheter framgår till viss del av modellkontraktet, men det faktum att detta är utformat med gemenskapens intressen i förgrunden leder till att många för deltagarna viktiga frågor, däribland äganderätten till gemensamt genererat projektresultat, inte behandlas. De av modellkontraktet uppvisade luckorna samt den ökade partsautonomi som förväntas följa av övergången från det femte till det sjätte ramprogrammet har medfört att slutandet av ett konsortieavtal i vilket relationen mellan deltagarna närmare regleras gjorts obligatoriskt under sjätte ramprogrammet. Exempel på frågor som bör regleras i detta är utöver fördelningen av äganderätten till resultatet även hur övriga rättigheter och skyldigheter skall fördelas, hur exploateringen skall delas upp, betalningsvillkor m.m. Den tredje och sista relationen som kräver en ytterligare reglering är den mellan en enskild deltagare och tredje part. Med tredje part avses anställda hos deltagaren och underparter. Syftet med avtalet mellan arbetsgivare och arbetstagar är att tillförsäkra att deltagaren, trots eventuella rättigheter som enligt nationell rätt tillkommer uppfinnaren, kan förfara med anställdas uppfinningar i överensstämmelse med modellkontraktet.

⁶ Med associerad stat avses en stat som är part till ett internationellt avtal som ingåtts med gemenskapen i enlighet med eller på grundval av vilket staten i fråga bidrar ekonomiskt till hela eller delar av ramprogrammet 2002-2006, KOM (2001) 822 slutlig, artikel 2(1).

⁷ KOM(2001) 822 slutlig, s. 2 ff.

Svenska företag och andra organisationer söker och tilldelas förhållandevis lite medel från EU:s ramprogram. Detta förefaller till stor del bero på att systemet uppfattas som komplicerat och svåröverskådligt. Således är en betydande anledning till det förhållandevis svaga intresse som svenska aktörer visar ramprogrammen den osäkerhet som råder kring vad det faktiskt innebär för den enskilda organisationen att inträda i ett projekt under ramprogrammet, det vill säga vilka skyldigheter detta för med sig för den enskilda deltagaren. Denna osäkerhet har sin grund i att bestämmelserna kring ramprogrammet och då framför allt modellkontrakten och konsortieavtalen uppfattas som krångliga och svårförståeliga.

1.2 Syfte

Uppsatsens syfte är att med utgångspunkt i modellkontraktet och de luckor som detta uppvisar fastställa vilka överväganden som bör göras vid utformningen av konsortieavtalet och av de separata avtalen i samband med deltagande i sjätte ramprogrammet. I förhållande till konsortieavtalet läggs särskild vikt vid regleringen av äganderätten till gemensamt genererat resultat.

1.3 Material och metod

Information om EU:s forskningspolitik och ramprogrammen finns på kommissionens hemsida <http://europa.eu.int> samt den för ändamålet särskilt upprättade hemsidan <http://www.cordis.lu>. Vid analysen av modellkontraktet används framförallt dokument från kommissionen, parlamentet och rådet samt svenska avtal om forsknings- och utvecklingsamverkan. I den mån svensk lagstiftning behandlas i uppsatsen används lagkommentarer, doktrin och praxis för att belysa och utreda denna. Vid analysen av hur de i uppsatsen behandlade avtalen närmare bör utformas används liknande avtal och relevant litteratur. I syfte att verifiera eller falsifiera slutsatser genomförs intervjuer med jurister verksamma inom området.

En deskriptiv metod används för att ge en bild av sjätte ramprogrammet, modellkontraktets och motsvarande svenska avtals innehåll samt en översikt av relevant lagstiftning. En komparativ metod användas för att fastslå likheter och skillnader dels mellan modellkontraktet och motsvarande svenska avtal, dels mellan tillämplig svensk och utländsk lagstiftning. En analytisk metod används för att definiera de frågor som bör regleras genom konsortieavtal och separata avtal samt vilka överväganden som bör göras i dessa sammanhang.

1.4 Avgränsningar

EU:s ramprogram för forskning och teknisk utveckling är ett både komplicerat och vidsträckt ämnesområde. För att kunna begränsa uppsatsens omfång har jag därför valt att utgå från att läsaren har åtminstone grundläggande kunskaper om innebörden och strukturen av det femte ramprogrammet.⁸ Redogörelsen för sjätte ramprogrammet är därför översiktlig, hålls på ett principiellt plan och berör framförallt nyheterna i med detta i förhållande till femte ramprogrammet. Hänvisningar kommer dock göras till källor där ytterligare information om de behandlade områdena kan hittas. Ansökningsförfarandet behandlas inte i uppsatsen.

Redogörelsen för och analysen av modellkontraktets bestämmelser avgränsas till att omfatta äganderätten till kunskap, skydd av kunskap, exploatering av kunskap samt hur modellkontraktet reglerar situationen att en anställd hos en deltagare har rätt att göra anspråk på kunskap som den anställde genererar.

En förutsättning för att ett projekt skall komma i fråga för finansiering under sjätte ramprogrammet är att detta har en europeisk dimension. Det innebär bland annat att samarbetet skall ske mellan åtminstone två organisationer, varav åtminstone den ena har sitt säte inom unionen. I detta sammanhang aktualiseras frågan om dylika samarbetens förenlighet med konkurrensrätten. I uppsatsen begränsas denna undersökning till att omfatta endast Romfördragets artikel 81. Den svenska konkurrenslagen⁹ bygger i stor utsträckning på den gemenskapsrättsliga regleringen och kan därför i relevanta delar antas vara identisk.¹⁰ Av denna anledning behandlas inte konkurrenslagen i uppsatsen. Vidare presumeras att läsaren har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för tillämpningen av artikel 81. Diskussionen kring artikelns relevans i förhållande till forsknings- och utvecklingssamarbeten avgränsas därför till att omfatta endast faktorer av specifikt intresse för detta område. Det betyder att till exempel samhandelskriteriet samt den närmare betydelsen av rekvisiten "företag" och "avtal" inte behandlas.

Uppsatsen behandlar inte heller konsekvenserna av endera parts avtalsbrott i förhållande till modellkontraktet, konsortieavtalet eller de separata avtalen.

⁸ Om så inte skulle vara fallet rekommenderas hemsidan <http://www.cordis.lu/fp5/home.html> [2002-02-15]. På denna finns utförlig information om femte ramprogrammet.

⁹ Konkurrenslag (1993:20).

¹⁰ Prop 1992/93:56 s. 21, *Ny konkurrenslag*.

1.5 Disposition

För att sätta in modellkontraktet, konsortieavtalet och de separata avtalen i sin kontext inleds uppsatsen i det andra kapitlet med en översiktlig och principiellt hållen beskrivning av sjätte ramprogrammet. Fokus i denna del ligger framförallt på nyheterna med detta i förhållande till tidigare ramprogram. Härvid ges även en kortfattad beskrivning av de olika avtalstyper som kan bli aktuella i samband med deltagande i ett projekt under sjätte ramprogrammet. I kapitel tre redogörs för modellkontraktets innehåll varvid de frågor som kräver en ytterligare reglering genom konsortieavtal och separata avtal identifieras. I kapitel fyra utreds vilka krav som kan ställas på forsknings- och utvecklingsavtal samt huruvida modellkontraktet uppfyller dessa. Kapitel fem innehåller en jämförelse mellan modellkontraktet och motsvarande avtal i ett svenskt sammanhang. Med detta som utgångspunkt görs i kapitel sex och sju en mer ingående analys av de i de föregående kapitlen identifierade problemen, samt vilka överväganden som bör göras vid utformningen dels av konsortieavtalet, dels av de separata avtalen. I uppsatsens åttonde och avslutande kapitel ges en sammanfattande slutsats.

2 Sjätte ramprogrammet

I detta kapitel redogörs för sjätte ramprogrammets struktur och innebörd. Vidare definieras de relationer som bör regleras genom avtal i samband med deltagande i ramprogrammet samt vilka syften dessa avtal har.

2.1 Inledning

Femte ramprogrammet är inne i sin slutfas och kommer att ersättas av sjätte ramprogrammet någon gång kring årsskiftet 2002-2003.¹¹ I meddelandet "Mot ett europeiskt område för forskningsverksamhet"¹² skisserar kommissionen de framtida målen för forskningspolitiken i Europa. Ännu en gång uppmärksammas den ökande klyftan mellan Europa å ena sidan och Japan och USA å andra i förhållande till forskningsinsatser samt forskningens betydelse för ekonomisk tillväxt och tillskapande av arbetstillfällen i Europa. Sjätte ramprogrammet skall ses som ett led i förverkligandet av Lissabonstrategins målsättning om Europa som den ledande ekonomin i världen med betoning på faktorer som dynamik, konkurrenskraft, kunskap och tillväxt. Huvudsyftet med sjätte ramprogrammet är att inrätta ett "europeiskt område för forskningsverksamhet" (ERA).¹³ Genom detta skall den kritiska massa av resurser som krävs för att stärka den europeiska konkurrenskraften och för att lösa samhällsproblem gemensamma för Europas länder och regioner åstadkommas. Den främsta målsättningen med ERA är att öppna och integrera de nationella systemen för forskning och utveckling både med varandra och med unionens forsknings- och utvecklingspolitik.¹⁴

2.2 Struktur och innebörd

Sjätte ramprogrammet¹⁵ struktureras kring tre verksamhetsområden: att koncentrera och integrera gemenskapsforskningen, att strukturera det europeiska området för forskningsverksamhet samt att stärka grunderna för det europeiska området för forskningsverksamhet.¹⁶

¹¹ <http://www.cordis.lu/rtd2002/fp-debate/roadmap.htm> [2002-02-15].

¹² COM(2000) 6 slutlig.

¹³ För en översikt av de aspekter ett dylikt område innefattar se COM (2000) 6, s. 7 f.

¹⁴ <http://www.cordis.lu/rtd2002/fp-activities/activities.htm> [2002-02-15]. Utöver sjätte ramprogrammet genomförs ett antal ytterligare åtgärder för att tillskapa ERA. Som exempel kan nämnas arbetet med att ta fram ett gemenskapspatent. Se vidare t.ex. http://europa.eu.int/comm/research/era/index_sv.html [2002-05-18].

¹⁵ Exklusive den nukleära delen vilken inte behandlas i uppsatsen.

¹⁶ Europaparlamentets och rådets beslut nr 2001/0053, Bilaga I, s. 1.

2.2.1 Koncentrera och integrera gemenskapsforskningen

Huvuddelen av sjätte ramprogrammets insatser kommer att utföras inom det område som benämns "koncentrera och integrera gemenskapsforskningen".¹⁷ Åtgärderna inom området har till syfte att bidra till integrering av forskningsinsatser och forskningsverksamhet i Europa. Ytterligare ansträngningar kommer att genomföras inom ett bredare område av vetenskaplig och teknisk forskning.¹⁸ Insatserna kommer att genomföras inom sju klart definierade prioriterade tematiska områden:¹⁹

1. Genomik och bioteknik för bättre hälsa,
 - 1.1 Avancerad genforskning och dess tillämpningar inom hälsovården
 - 1.2 Kampen mot de stora sjukdomarna
2. Informationssamhällets teknik,
3. Nanoteknik, multifunktionella material och produktionsprocesser,
4. Flyg- och rymdteknik,
5. Livsmedels kvalitet och säkerhet,
6. Hållbar utveckling,
 - 6.1 Hållbara energisystem
 - 6.2 Hållbara yttransporter
 - 6.3 Globala förändringar och ekosystem
7. Medborgare och styrelseformer i ett kunskapssamhälle.

De flesta av dessa verksamhetsområden känns igen från femte ramprogrammet. Under sjätte ramprogrammet kommer dock särskild kraft att läggas på avancerad genforskning och dess tillämpningar inom hälsovården, nanoteknik, multifunktionella material och produktionsprocesser och flyg- och rymdteknik.²⁰

Utöver dessa sju tematiska prioriteringar återfinns vad som kallas "insatser som omfattar ett bredare forskningsområde" som en åttonde del inom detta verksamhetsområde. Detta består i sin tur av underavdelningarna policyrelaterad forskning, insatser riktade mot små och medelstora företag

¹⁷ Av sjätte ramprogrammets budget på omkring 17,5 miljarder Euro kommer 12,855 miljarder Euro att dirigeras till detta område, se t.ex. KOM(2002) 43 slutlig, artikel 2 och <http://europa.eu.int/comm/research/press/2001/pr3005en.html> [2002-01-25].

¹⁸ Beslut nr 2001/0053, Bilaga I, s. 3.

¹⁹ COM(2001) 709 final, s. 13 ff., KOM(2002) 43 slutlig, bilaga I, s. 14 ff..

²⁰ Provisional 2001/0053(COD), s. 38 f.

samt särskilda åtgärder för att främja internationellt samarbete.²¹ De verksamheter som bedriv under denna avdelning har till syfte att säkerställa effektivitet och flexibilitet inom sådan forskning som anses vara av särskild vikt för gemenskapen. Detta skall ske genom att underlätta fastställandet och genomförandet av gemenskapspolitiken och genom att undersöka nya och framväxande vetenskapliga problem och möjligheter som inte kan tillgodoses under de tematiska områdena. Verksamheterna kommer följaktligen att inbegripa aktiviteter som är knutna till de prioriterade tematiska områdena men där ett vetenskapligt inriktat tillvägagångssätt av någon anledning inte lämpar sig i det enskilda fallet. Detta inkluderar, till exempel, forskning kring jordbruk, fiske, transport och energipolitik, miljöpolitik och andra frågor som faller inom EU:s kompetensområde.²²

2.2.2 Strukturera det europeiska området för forskningsverksamhet

Aktiviteter under rubriken "strukturera det europeiska området för forskningsverksamhet" har till syfte att uppnå strukturella fördelar i förhållande till europeisk forskning. Dessa skall åstadkommas genom att stärka banden mellan nationella, regionala och andra europeiska forskningsaktiviteter.²³ Verksamheterna kommer att omfatta insatser inom fyra områden: forskning och innovation, mänskliga resurser och rörlighet, forskningsinfrastrukturer samt vetenskap och samhälle.²⁴

2.2.3 Stärka grunderna för ERA

Syftet med verksamheterna under rubriken "stärka grunderna för det europeiska området för forskningsverksamhet" är att stärka samordningen och stödja en enhetlig utveckling av forsknings- och utvecklingspolitiken i Europa.²⁵ Detta skall bland annat ske genom att förenkla och effektivisera sätten på vilka forskningssamarbetena under ramprogrammet bedrivs.²⁶ Således kommer till exempel sådana åtgärder som öppnandet av nationella program att få finansiellt stöd.²⁷

²¹ COM(2001) 709 final, Bilaga I, s. 40 f.

²² COM(2001) 709 final, Bilaga I, s. 34 f.

²³ <http://www.cordis.lu/rtd2002/fp-activities/activities.htm> [2002-02-15].

²⁴ COM(2001) 709 final, Bilaga I, s. 5 f. och 46 ff., se även KOM(2002) 43 slutlig, s. 112 ff.

²⁵ KOM(2002) 43 slutlig, bilaga I, s. 60 ff.

²⁶ <http://www.cordis.lu/rtd2002/fp-activities/activities.htm> [2002-02-15].

²⁷ COM(2001) 709 final, Bilaga I, s. 6 och s. 53.

2.3 Instrument för att genomföra ramprogrammet

För att genomföra sjätte ramprogrammet har tre nya instrument eller samarbetsformer tagits fram: expertnätverk, integrerade projekt samt artikel 169.²⁸ I samtliga dessa fall anges uttryckligen att det kommer röra sig om stora projekt, i vissa fall med projektbudgetar uppgående till tiotals miljoner Euro.²⁹ Detta ger intrycket att en viss återgång till andra ramprogrammets syften håller på att äga rum. Ett av syftena med andra ramprogrammet var just att bidra till storskalig forskning där medlemsstaterna inte kunde eller endast med svårighet kunde bidra med nödvändig finansiering.³⁰

2.3.1 Expertnätverk

I Europa finns spetsforskningscentras inom de flesta områden och discipliner. Ett problem är dock att deras exakta specialisering ofta inte är känd utanför det egna landets gränser. Detta får till följd att många potentiellt fruktsamma samarbeten mellan sådana spetsforskningscentras och till exempel företag i andra länder aldrig kommer till stånd.³¹

Syftet med instrumentet expertnätverk är att motarbeta fragmentiseringen av europeisk forskning och på så sätt stärka och utveckla gemenskapens vetenskapliga och teknologiska spetsforskning inom vissa områden. Detta skall ske genom att integrera befintlig eller framväxande forskningskapacitet i Europa. Sådan integrering kan uppnås på flera sätt. Det kan till exempel röra sig om gemensamma forskningsaktiviteter³², gemensamt användande av resurser³³ eller gemensam förvaltning^{34, 35}. En viktig aspekt av expertnätverk är att sprida den kunskap som genereras inom dessa nätverk till aktörer utanför detta.³⁶

²⁸ För en genomgång av samtliga projektformer se t.ex. Europaparlamentets och rådets beslut nr 2001/0053, Bilaga III, s.1 ff.

²⁹ KOM(2002) 43 slutlig, bilaga III, s. 207, 209.

³⁰ <http://dbs.cordis.lu/inco/src/relprogramme.htm> [2002-06-12].

³¹ COM(2000) 6 slutlig, s. 10.

³² Exempel på gemensamma forskningsaktiviteter är samordning av deltagarnas forskningsaktiviteter, gemensamt utförande av projekt, ökad kompletterande specialisering, ömsesidig samordning av deltagarnas aktiviteter m.m.

³³ Exempel på gemensamt användande av resurser är gemensam användning av infrastruktur, konstruktion av gemensamma plattformar, utbyte av personal, gemensamma utbildningsprogram m.m.

³⁴ Exempel på gemensam förvaltning är upprättandet av gemensamma organisationsstrukturer, gemensam förvaltning av kunskap och immateriella rättigheter m.m.

³⁵ *Provisions for implementing networks of excellence*, Working document, s. 3 f.

Dokumentet finns tillgängligt på <http://europa.eu.int/comm/research/nfp/networks-ip.html>.

³⁶ KOM(2002) 43 slutlig, bilaga III, s. 14 ff.

Expertnätverken kommer att organiseras kring en kärngrupp av deltagare till vilken sedan ytterligare deltagare kan ansluta sig.³⁷ Nätverkets måste bestå av minst tre deltagare från tre olika länder. Av dessa måste minst två vara medlemsstater eller associerade kandidatländer³⁸. Deltagarna kan vara företag, universitet, forskningsinstitut o.s.v. Storleken på nätverken kommer att variera. De största kan komma att omfatta hundratals forskare. Det torde dock vara ovanlig att nätverk med mindre än sex deltagare bildas.³⁹ Nätverken kommer hela tiden att utvecklas: nya medlemmar kan komma att ansluta sig och ursprungliga medlemmar kan lämna nätverket. Härutöver kommer nätverken vara öppna, inte bara för enheter från europeiska organisationer och associerade länder, utan även för länder utanför unionen.

2.3.2 Integrerade projekt

Integrerade projekt är benämningen på projekt som genomförs för att samla den kritiska massa av verksamheter och resurser som behövs för att uppnå vissa vetenskapliga och tekniska mål som kan användas i form av produkter, processer eller tjänster m.m. Syftet med de integrerade projekten är att ytterligare stimulera gemenskapens konkurrenskraft och att ta upp viktiga samhällsbehov genom att samla nödvändiga resurser och kompetenser i fråga om forskning och teknisk utveckling.⁴⁰ De verksamheter som kommer att genomföras inom ramen för integrerade projekt skall definieras i en "genomförandeplan". Denna kan innefatta en rad olika verksamheter, till exempel forskning och teknisk utveckling, hantering, spridning och överföring av kunskap för att främja innovation samt analys och utvärdering av använd teknik. Utöver detta kan ytterligare verksamheter krävas för att uppnå projektets mål. Det kan röra sig om utbildning av forskare, studenter, ingenjörer och företagsledning, stöd till införandet av ny teknik och information och kommunikation, vilket även innefattar en dialog med allmänheten om vetenskapliga och samhällsrelaterade aspekter av de verksamheter som genomförs inom projektet.⁴¹

Antalet deltagare i ett integrerat projekt skall vara minst tre stycken, men i normalfallet förväntas fler. Dessa skall vidare vara etablerade i tre olika medlemsstater eller associerade kandidatländer. Deltagarna i integrerade

³⁷ <http://europa.eu.int/comm/research/press/2001/pr3005en.html> [2002-01-25].

³⁸ Med associerade kandidatländer avses associerade stater, det vill säga stater som är part i ett internationellt avtal som ingåtts med gemenskapen i enlighet med vilket staten i fråga bidrar ekonomiskt till sjätte ramprogrammet, som av gemenskapen erkänns som kandidatländer för anslutning till unionen. Se KOM(2001) 822 slutlig, artikel 2k) och l).

³⁹ *Provisions for implementing networks of excellence*, Working document, s. 4 f.

⁴⁰ *Provisions for implementing integrated projects*, Working document, s. 1 ff. Dokumentet finns tillgängligt på <http://europa.eu.int/comm/research/nfp/networks-ip.html>. Se även KOM(2002) 43 slutlig, bilaga III, s. 14 ff.

⁴¹ KOM(2002) 43 slutlig, bilaga III, s. 208. För en utförligare beskrivning av de aktiviteter som kan bli aktuella inom ramen för integrerade projekt se även *Provisions for implementing integrated projects*, Working document, s. 3 ff.

projekt kommer framförallt att vara forskningsinstitut, företag och universitet, men även organisationer med kompetens inom management, resultatspridning.⁴²

De åtgärder som genomförs som en del av ett integrerat projekt bör omfatta verksamhet inom forskning och, i förekommande fall, teknisk utveckling, verksamhet för förvaltning och utnyttjande av kunskaper för att främja innovation samt alla andra typer av verksamhet som har direkt samband med målen för det integrerade projektet. Internationellt samarbete med organisationer från länder utanför EU förväntas bli en viktig aspekt av integrerade projekt.⁴³ Med förbehåll för de villkor som skall fastställas i de särskilda programmen och i reglerna för deltagande kommer de integrerade projekten att få en hög grad av självständighet i förvaltningen, vilket i förekommande fall skall innefatta möjligheter att anpassa partnerskapet och projektets innehåll.⁴⁴

2.3.3 Artikel 169

Instrumentet Artikel 169 är en referens till artikeln i Romfördragets enligt vilken gemenskapen har möjlighet att delta i forskningsprogram utförda gemensamt av flera medlemsstater, inklusive deltagande i strukturer upprättade för genomförandet av dessa program.⁴⁵ Artikel 169 är inte ett nytt program i strikt mening, men än så länge har artikeln aldrig tillämpats. Skillnaden mellan Artikel 169 och de två andra nya instrumenten är att medan integrerade projekt och expertnätverk har till syfte att integrera enskilda aktörers forskningsaktiviteter är Artikel 169 tänkt att integrera och samordna aktiviteterna inom hela nationella forskningsprogram som genomförs gemensamt av fler medlemsstater.⁴⁶ Följaktligen kommer detta instrument att omfatta program genomförda av regeringar, nationella eller regionala myndigheter eller forskningsorganisationer, och det får användas i samtliga ramprogrammets verksamheter. Gemensamt för förverkligande av dessa program är att en specifik genomförandestruktur används. Detta kan uppnås genom harmoniserade arbetsprogram och gemensamma, förenade eller samordnade ansökningsomgångar.⁴⁷

⁴² *Provisions for implementing integrated projects*, Working document, s. 2.

⁴³ *Provisions for implementing integrated projects*, Working document, s. 3.

⁴⁴ Europaparlamentets och rådets beslut nr 2001/0053 (COD), Bilaga III, s. 4 f.

⁴⁵ Artikel 169 har följande lydelse: ”Vid genomförandet av det fleråriga ramprogrammet får gemenskapen med de berörda medlemsstaternas samtycke vidta åtgärder för ett deltagande i sådana program för forskning och utveckling som har inletts av flera medlemsstater, inklusive ett deltagande i de organisationer som har skapats för att genomföra programmen.”

⁴⁶ *Introduction to the instruments available for implementing the FP6 priority thematic areas*, Unit B.2, DG Research European Commission, Version: 28 February 2002, s. 16. Dokumentet finns tillgängligt på <http://europa.eu.int/comm/research/nfp/networks-ip.html>.

⁴⁷ För en genomgång av innebörden av samtliga projektformer rekommenderas t.ex. europaparlamentets och rådets beslut nr 2001/0053, Bilaga III, s. 8 ff.

2.4 Övriga nyheter

Några av sjätte ramprogrammets övriga nyheterna i förhållande till femte ramprogrammet är:⁴⁸

- Ansökarländerna blir fullvärdiga deltagare i programmet. Detta innebär att ett konsortium inte behöver innehålla någon deltagare från det nuvarande EU.
- Europeiska organisationer för forskningssamarbete, som till exempel CERN, ESA, ESO eller EMBL, har tillträde till ramprogrammet på samma villkor som organisationer etablerade i någon av medlemsstaterna.
- Projektdeltagarna får solidariskt betalningsansvar gentemot kommissionen. Detta innebär fördelarna att kontraktsförhandlingarna blir enklare och behovet av till exempel bankgarantier minskar. Nackdelen är att valet av partners blir ytterst viktigt.⁴⁹
- Kommissionen skall kunna utesluta projektdeltagare som bryter mot fundamentala etiska principer eller missköter ekonomin under pågående projekt.
- Vid redovisningen skall varje lands redovisningslagar gälla. Normala revisorer godkänns också som kontrollanter. Således räcker det befintliga ekonomisystemet så länge det går att styra på projektnivå.
- Bestämmelserna rörande immateriella rättigheter har förenklats. De är nu identiska för alla projektdeltagare. Alla resultat tillhör den som har genererat dem. Man behöver bara dela med sig av så mycket som krävs för att de övriga projektdeltagarna skall kunna använda sina egna resultat.

⁴⁸ COM (2001) 822 final, s. 3 f.

⁴⁹ Se vidare Why "unlimited joint and several liability" (Art. 13-3A) permits an improved management model in Framework Programme VI - Speaking note (D/504434), dokumentet finns tillgängligt på http://europa.eu.int/comm/research/fp6/index_en.html.

2.5 Skäl för att delta

Sjätte ramprogrammets budget uppgår till 17,5 miljarder Euro, det vill säga ca 160 miljarder SEK, under en fyraårsperiod.⁵⁰ Detta är en ökning med 2,5 miljarder Euro jämfört med femte ramprogrammets budget.⁵¹ Från femte ramprogrammet beräknas ca 4 miljard SEK eller 1 miljard per år tillfalla svenska aktörer. Dessa fördelas på företag, universitet och forskningsinstitut.⁵² Detta är en förhållandevis blygsam summa jämfört med svenska forskningsinsatser som årligen uppgår till ca 17 miljarder SEK av vilka huvudparten är avsedd för universitetssektorn.⁵³ Av detta kan dock slutsatsen dras att svenska organisationer hitintills visat EU:s ramprogram svagt intresse. Sverige har en mycket intressant innovationsindustri, inte minst på bioteknikområdet, och borde ha goda möjligheter att tilldelas betydligt större andel av ramprogrammets medel än vad som hitintills skett. Särskilt för företag som vanligtvis inte omfattas av det statliga forskningsstödet torde detta vara en bra möjlighet att delfinansiera sina forskningsprojekt.⁵⁴ Det finns emellertid en rad ytterligare skäl att vara positiv till deltagande i ramprogrammet.

I förhållande till den alternativa finansieringsformen riskkapital har deltagande i sjätte ramprogrammet vissa klara fördelar. Riskkapital ges ofta till projekt med förhållandevis stor risk. Oftast har finansiären ingen säkerhet för denna risk och det vill han givetvis ha betalt för. Detta sker vanligtvis genom att finansiären blir delägare i företaget, vilket innebär att han får åtminstone viss kontroll över företaget samt även får vara med och dela på vinsten i proportion till hur stor del av företaget han äger.⁵⁵ Sjätte ramprogrammet ger organisationer möjlighet att erhålla kompletterande finansiering, vanligtvis upp till 50 % av den totala projektkostnaden, utan att behöva släppa ifrån sig äganderätten till resultatet eller kontrollen över företaget. Finansieringen sker i bidragsform och således utan krav på återbetalning. En godkänd ansökan innebär att kommissionen bidrar med ekonomiskt stöd till projektet, under förutsättning att deltagarna i projektet är beredda att bidra med den återstående delen. Detta kan till exempel ske genom material och arbetstimmar, det vill säga kostnader som deltagarna alltid har.

Utöver de rent finansiella fördelarna medför deltagande i denna typ av forskningssamarbeten med deltagare från flera länder ytterligare positiva

⁵⁰ KOM(2002) 43 slutlig, 2001/0122 (CNS) artikel 2, 2001/0123 (CNS), artikel 2, 2001/0124 (CNS), artikel 2, 2001/0124 (CNS), artikel 2, 2001/0125 (CNS), artikel 2, 2001/0126 (CNS), artikel 2.

⁵¹ <http://www.cordis.lu/fp5/src/over.htm> [2002-01-25].

⁵² VINNOVA Information VI 2001:9, *VINNOVAs views on the European Commission's proposal for the Sixth Framework Programme 2002-2006 – aimed at contributing towards the creation of the European Research Area*, s. 1 f.

⁵³ SOU 1996:29, *Forskning och pengar*, s. 56 f.

⁵⁴ Enligt Jennika Gill, rådgivare på Ernest & Young, Stockholm.

⁵⁵ Nielsen, T., *Riskkapitalboken*, Alingsås 1994, s. 10 f.

aspekter. Dessa består bland annat i att värdefulla kontakter knyts med forskargrupper i andra länder. Deltagarna utbyter vidare erfarenhet och kunskap sinsemellan, möjligheter uppkommer till gemensam förvaltning av immateriella rättigheter, exploatering, standardisering, tillgång till fler marknader för spridning av resultatet m.m.

2.6 Översikt av relevanta avtal

Som framgått av ovanstående redogörelse kommer ett stort antal parter med olika roller och ansvarsområden att delta i forskningsprojekt under EU:s ramprogram. Till detta kommer ofta ett antal externa parter som således inte ingår i kärngruppen, men utför uppdrag åt denna. För att reglera de rättigheter och skyldigheter som dessa olika parter kan ha gentemot varandra och gentemot kommissionen blir i huvudsak fyra olika avtalstyper aktuella: modellkontrakt, konsortieavtal, forskaravtal och underavtal.⁵⁶

Modellkontraktet är ett avtal om ekonomiskt stöd i syfte att genomföra en indirekt åtgärd⁵⁷ och om fastställandet av rättigheter och skyldigheter mellan gemenskapen och deltagarna i den indirekta åtgärden.⁵⁸ Modellkontraktet under sjätte ramprogrammet kommer att slutas mellan kommissionen och en av konsortiet utsedd deltagare⁵⁹. Det torde även finnas möjlighet att utse flera deltagare att underteckna modellkontraktet alternativt att bilda en juridisk person vilken åläggs ansvaret för detta. Modellkontraktet är vidare ett standardavtal vilket endast i begränsad utsträckning är förhandlingsbart. Detta innebär således att de parter som deltar i samma projekt är bundna vid modellkontrakt med samma materiella innehåll. Med undertecknandet av modellkontraktet tar projektet sin början.

Konsortieavtal ingås mellan de projektdeltagare som ingår i samma indirekta åtgärd och som således står i kontraktsförhållande gentemot kommissionen. Syftet med konsortieavtalet är att reglera deltagarnas inbördes förhållanden i de delar som ej behandlas av modellkontraktet. Det är följaktligen inte möjligt för underparter att vara part till konsortieavtalet. Det uppställs som krav för slutandet av modellkontraktet och således även påbörjandet av projektet, att deltagarna dessförinnan ingått ett konsortieavtal.⁶⁰

⁵⁶ *Avtal och äganderätt*, EU/FoU-tryck 123, s. 4 ff.

⁵⁷ Med indirekt åtgärd avses forskning och teknisk utvecklingsverksamhet som genomförs av en eller flera deltagare under EU:s sjätte ramprogram, se KOM (2001) 822 slutlig, artikel 2(b).

⁵⁸ KOM (2001) 822, artikel 2 (e).

⁵⁹ Med deltagare avses rättssubjekt som bidrar till indirekta åtgärder och som har rättigheter och skyldigheter gentemot kommissionen i enlighet med modellkontraktet, KOM (2001) 822 slutlig, 2001/0202 COD, artikel 2(f).

⁶⁰ Provisional 2001/0202 (COD), Amendment 24, article 12, paragraph 1.

Forskaravtal ingås med anställda eller annars kontrakterade personer vilka utför arbete åt en projektdeltagare. Ett sådant avtal har till syfte att reglera arbetsgivares respektive arbetstagares rätt till resultatet av arbetet. För svensk räkning blir denna typ av avtal särskilt aktuellt på grund av det så kallade lärarundantaget enligt vilket högskole- och universitetsforskare har full äganderätt till sina uppfinningar. Det är upp till vardera deltagare att tillse att denne deltagare ingår sådana avtal med sina arbetstagare. Avtalen bör ingås innan påbörjandet av projektet. Detta kontrolleras dock inte av kommissionen.

Underavtal ingås mellan underpart och en projektdeltagare. En sådan underpart står inte i något kontraktsförhållande till kommissionen. Underpartens uppgift kan i det närmast likställas med en underleverantörs eller en konsults. Således utför denna endast en liten del av projektet, får full betalning för sina tjänster och erhåller ingen finansiering från kommissionen.⁶¹ Underpartens uppgift är följaktligen att utföra arbete mot betalning för sin uppdragsgivare. Detta arbetet kan bestå i till exempel forskning och utveckling, tekniska tjänster, utredningsarbete eller andra tjänster. Underavtalen ingås när de blir aktuella, det vill säga då en deltagare kontrakterar en underpart att utföra arbete åt denne som en del av projektet.

Utöver de här nämnda avtalen kan även ytterligare avtal bli aktuella i anslutning till samarbetet. Det kan röra sig om avtal om fortsatt eller annat forsknings- och utvecklingsarbete, avtal om gemensam produktion och/eller försäljning, avtal om marknadsuppdelning, specialiceringsavtal, patent- eller know-how-licensavtal m.m.

⁶¹ *Avtal och äganderätt*, EU/FoU-tryck 123, april 2000, s. 6.

3 Modellkontraktet

I detta kapitel granskas de delar av modellkontraktet som är av intresse med hänsyn till uppsatsens syfte. Avsikten med kapitlet är dels att fastställa hur de relevanta frågorna regleras i modellkontraktet, dels undersöka om denna reglering är heltäckande eller om frågorna behöver regleras ytterligare genom ett konsortie- eller separat avtal.

3.1 Inledning

Av Romfördragets artikel 168 följer att rådet i detalj skall "fastställa formerna för spridning av den kunskap som de särskilda programmen resulterar i". De regler som skall gälla för deltagande i och hanteringen av resultat under sjätte ramprogrammet och som följaktligen kommer att ligga till grund för modellkontraktet håller för närvarande på att tas fram genom en lagstiftningsprocess i enlighet med Romfördragets artikel 251.⁶² Kommissionen har lagt fram förslag till europaparlamentet och rådet avseende beslut om regler för bland annat spridning av forskningsresultat.⁶³ Detta har underkastats parlamentets första läsningen vilket resulterade i vissa tillägg.⁶⁴ Nu kvarstår endast den andra läsningen innan rådet antar den slutliga förordningen.⁶⁵ Den policy som utarbetas genom dessa dokument och framför allt den kommande förordningen påverkar utformningen av de modellkontrakt kommissionen kommer att tillämpa vid finansieringen av projekt under ramprogrammet. Det är inte omöjligt att förslaget kommer att ändras ytterligare innan det slutligen antas. Genom samläsning av kommissionens förslag till beslut samt parlamentets tillägg till detta erhålls dock en god bild av det principiella innehållet i de kommande modellkontrakten. Fortsättningsvis kommer termen modellkontrakt användas som samlingsbeteckning för kommissionens förslag och parlamentets tillägg.

⁶² Se t.ex. Craig, P., och De Búrca, G., *EU Law: Texts, Cases and Materials*, andra upplagan, Oxford 1999, s. 135 ff. För uppdaterad information om hur långt lagstiftningsprocessen framskridit rekommenderas <http://www.cordis.lu/rtd2002/fp-debate/ep.htm>.

⁶³ KOM (2001) 822 slutlig. Dokumentet finns bifogat som bilaga till uppsatsen.

⁶⁴ Provisional 2001/0202(COD).

⁶⁵ För en mer ingående beskrivning av lagstiftningsprocessen se Dashwood, A., *Community Legislative Procedures in the Era of the Treaty on European Union*, (1994) 19 ELRev, s. 343, s. 348 ff.

3.2 Innehåll och struktur

De modellkontrakt som tillämpas under det innevarande femte ramprogrammet består av ett kontrakt samt minst två bilagor.⁶⁶ Kontraktet innehåller generella bestämmelser vilka är lika för alla projekt under ramprogrammet. Dessa består till stor del av hänvisningar till bilaga II, vilken benämns "allmänna villkor" och innehåller mer detaljerade bestämmelser om parternas rättigheter och skyldigheter i förhållande till kommissionen, bland annat avseende immateriella rättigheter. Modellkontraktet är som tidigare nämnts ett standardavtal, och det enda som är öppet för förhandling är innehållet i bilaga I⁶⁷ som innehåller en teknisk beskrivning av projektet samt en beräkning av de förväntade kostnaderna för att genomföra detta. De olika bilagorna är införlivade i modellkontraktet och har därmed samma rättsliga status som detta. Antalet modellkontrakt under femte ramprogrammet uppgår till omkring 30-32 stycken.⁶⁸ Genom sjätte ramprogrammet planeras antalet modellkontrakt planeras minskas till 5-6 stycken.⁶⁹ Än så länge finns emellertid endast ett övergripande ramverk för deras närmare utformning. Förhandlingar ledda av kommissionen har påbörjats och i dessa deltar nationellt utsedda personer, bland annat jurister, från varje EU-land. Troligen kommer förhandlingarna att pågå till slutet av år 2002.⁷⁰ Det kan dock antas att de kommande modellkontrakten kommer att ha samma uppbyggnad som de under femte ramprogrammet.⁷¹

3.3 Parter till modellkontraktet

Under femte ramprogrammet ingicks modellkontraktet mellan kommissionen och varje enskild konsortiemedlem. Således förelåg lika många modellkontrakt som deltagare i konsortiet. Detta har ändrats i det nu liggande förslaget till sjätte ramprogrammet och istället kommer endast ett kontrakt att ingås mellan kommissionen och konsortiet. Detta kan ske genom att kontraktet sluts mellan kommissionen och en av konsortiet utsedd

⁶⁶ Som grund för analysen ligger det modellkontrakt som benämns "STANDARDKONTRAKT, Kostnadsersättning för projekt inom forskning och teknisk utveckling". Detta finns tillgängligt på <http://www.cordis.lu/fp5/mod-cont.htm> [2002-01-25].

⁶⁷ Description of work, technical annex.

⁶⁸ Modellkontrakten vilka förekommer i femte ramprogrammet kan indelas i fem "familjer" av kontrakt: Shared cost action contracts (RTD projects), SME-specific contracts (RTD projects), Fellowship contracts ("Marie Curie" individual fellowships), Coordination contracts (concerted actions) och Accompanying measures contracts (Accompanying measures following calls for proposals). I varje dylik "familj" finns ett huvudkontrakt, från detta har sedan varianter tagits fram för att passa de olika aktiviteterna i varje "familj". Se vidare *Avtal och äganderätt*, EU/FoU-tryck 123, April 2000, s. 2

⁶⁹ Peter Johansson vid seminarium om EU:s sjätte ramprogram i Lund 7/2-2002.

⁷⁰ Enligt Peter Johansson, jurist vid Göteborgs universitet.

⁷¹ Se t.ex. *Provision for implementing networks of excellence*, version 28 February 2002, s. 10 och *Provisions for implementing integrated projects*, Version 28 february 2002, s. 9.

deltagare, företrädesvis projektkoordinatör. Denna deltagare är sedan skyldig att se till att övriga konsortiemedlemmar knyts både till kommissionen och till varandra genom modellkontraktet. En liknande lösning är att konsortiet istället utser flera av deltagarna till att agera gentemot kommissionen och även underteckna kontraktet. Kontraktet med kommissionen kan vidare slutas med en juridisk person, upprättad av projektdeltagarna för detta syfte.⁷² Innebörden av denna nya ordning är bland annat att samtliga medlemmar är bundna vid samma kontrakt och således har exakt samma rättigheter och skyldigheter i förhållande till kommissionen och varandra.

Syftet med förändringen är att minska de förseningar som under femte ramprogrammet ofta uppkom innan påbörjandet av ett projekt. Dessa förseningar hade många gånger sin grund just i faktumet att kommissionen är tvungen att sluta ett modellkontrakt med var och en av deltagarna.⁷³ Denna nya ordning medför emellertid att konsortieavtalet får ökad betydelse för projektdeltagarna, inte minst för att reglera frågan om vilken part som har behörighet att binda de övriga parterna gentemot kommissionen samt vilken befogenhet som i övrigt tillkommer fullmäktigen.

3.4 Modellkontraktets status

Som ovan nämnts har något modellkontrakt för sjätte ramprogrammet ännu ej tagits fram. Diskussioner om detta förs dock och ansvarig för modellkontraktets utarbetande är generaldirektoratet för forskning, DG XII. Modellkontrakten under EU:s ramprogram har rättslig status i den mening att beslut fattas av respektive generaldirektorat och av EU:s enheter för rättstjänster respektive finansiell kontroll att avtalet skall tillämpas. I praktiken används modellkontrakt i samband med alla projekt under ramprogrammet och inga avsteg från detta tillåts.⁷⁴

Modellkontraktet är bindande för samtliga parter som ingår i projektet. Detta innebär att projektdeltagarna inte sinsemellan får träffa avtal med innebörden att modellkontraktets minimibestämmelser inte kan uppfyllas.⁷⁵

⁷² *Provision for implementing networks of excellence*, version 28 February 2002, s. 10 f. och *Provisions for implementing integrated projects*, Version 28 february 2002, s. 9 f.

⁷³ Cordis focus, 25 mars 2002, nummer 193, *Commission answers questions on new instruments for FP6*, s. 6.

⁷⁴ Sandgren, C., *Forsknings- och utvecklingssamarbete inom EES och EG – Avtal, rättigheter och exploatering*, Göteborg 1994, s. 34.

⁷⁵ KOM(2001) 822 slutlig, artikel 27, punkt 1.

3.5 Tolkning, tillämpning och domsrätt

Modellkontraktet är ett sedvanligt privaträttsligt avtal. Detta innebär att vedertagna regler om tolkning, avtalsbrott, tvistlösning och verkställighet är tillämpliga. Faktumet att kommissionen är part och att avtalet i fråga är ett standardavtal ändrar inte detta.⁷⁶ I vanlig ordning finns inga förarbeten eller annan bakgrundsdokumentation som kan ge ledning vid tolkningen av modellkontraktet.

Av Romfördraget artikel 288(1) följer att gemenskapens avtalsrättsliga ansvar skall bestämmas utifrån den lag som är tillämplig på avtalet i fråga, det vill säga avtalsstatutet. Detta ger upphov till två frågor. Dels vilket detta avtalsstatut är, dels vilken domstol som har kompetens att ta upp tvister härrörande ur modellkontraktet till prövning.

Vad gäller den första frågan så är det en grundläggande förutsättning för att ett projekt skall erhålla finansiering under sjätte ramprogrammet att det i projektet ingår deltagare från åtminstone två, ofta betydligt fler, medlemsstater. Att fastställandet av modellkontraktets avtalsstatut är en tämligen komplicerad procedur, men samtidigt av stor betydelse då olika länders rättsregler inte sällan skiljer sig ifrån varandra, till exempel avseende typen av skador för vilka skadestånd kan erhållas vid avtalsbrott.⁷⁷ Avtalsstatutet och således även tillämplig lag fastställs i enlighet med internationellt privaträttsliga regler.⁷⁸ Inom gemenskapen utgörs dessa av 1980 års Romkonvention om tillämplig lag för avtalsförpliktelser.⁷⁹ Konventionen gäller och tillämpas i samtliga EU:s medlemsstater.⁸⁰ Utgångspunkten är enligt denna att parternas uttryckliga eller underförstådda gemensamma vilja läggs till grund för bestämmandet av avtalsstatutet.⁸¹ Har i enlighet härmed ett sådant lagval gjorts gäller detta framför Romkonventionens bestämmelser.⁸² Innebörden av denna partsautonomi är att avtalsstatutet kan bestämmas till lagen i en medlemsstat, lagen i tredje land eller till och med allmänna principer.

⁷⁶ Sandgren, C., *Forsknings- och utvecklingssamarbete inom EES och EG – Avtal, rättigheter och exploatering*, Göteborg 1994, s. 33 f.

⁷⁷ Craig, P., och De Búrca, G., *EU Law: Texts, Cases and Materials*, andra upplagan, Oxford 1999, s. 544 f.

⁷⁸ Heukels, T., McDonnell, A., *The action for damages in community law*, Haag 1997, s. 94 f.

⁷⁹ Romkonventionen gäller i enlighet med lagen 1998:167 sedan 1 juli 1998 som lag i Sverige.

⁸⁰ Bogdan, M., *Svensk och internationell privat- och processrätt*, Femte upplagan, Stockholm 1999, s. 235.

⁸¹ Romkonventionen, artikel 3.

⁸² Case 318/81, *Commission v. CO.D.E.M.I* [1985] ECR 3693, paragraf 21. I detta fallet tvistade parterna om huruvida italiensk eller belgisk lag skulle tillämpas. Se även Case 109/81, *Porta v. Commission*, [1982] ECR 2469 at 2480, Case 220/85, *Fadex v. Commission*, [1986] ECR 3387 at 3399, paragraf 10 och Case C-209/90, *Commission v. Feilhauer*, [1992] ECR I-2613 at 2640, paragraf 3 och 2643, paragraf 16.

Det är således endast om parterna inte utnyttjat sin möjlighet att själva bestämma avtalsstatutet som Romkonventionens regler om tillämplig lag blir aktuella. I praktiken innehåller modellkontraktet emellertid alltid en lagvals-klausul. Vilket lands lag denna pekar ut beror på omständigheterna i den enskilda fallet, vanligtvis väljs dock lagen i projektkoordinators land. Det kan emellertid tänkas att även andra alternativ är lämpliga. Skall till exempel en övervägande del av arbetet utföras av en annan deltagares kan lagen i dennes land vara att föredra. I de flesta fall torde dock valet av tillämplig lag vara av mindre betydelse då modellkontraktet är ett förhållandevis detaljerat avtal, framförallt avseende de allmänna villkoren i bilaga II, vilket innebär att tolkningen av detta inte torde skilja sig så mycket mellan olika länder. Viss betydelse kan lagvalet dock ha i de delar som behöver fyllas ut, det vill säga avseende frågor som inte reglerats i modellkontraktet.

Det andra problemet som uppstår i detta sammanhang är vilken domstol som har kompetens att ta upp en tvist vilken härrör ur modellkontraktet till prövning. Av Romfördraget artikel 240 följer att faktumet att gemenskapen är part i en tvist inte utesluter att nationell domstol är behörig att pröva denna. Således är utgångspunkten att nationella domstolar har kompetens att ta upp tvister avseende modellkontraktet till vilket kommissionen är part.⁸³ Domstols behörighet fastställs i detta sammanhang genom tillämpning av Bryssel-förordningen⁸⁴. I modellkontraktet införs emellertid alltid en prorogationsklausul med innebörden att endast EG-domstolen är behörig att pröva tvister angående tillämpningen av modellkontraktet mellan kommissionen och parterna.⁸⁵ Det är dock mycket ovanligt att sådana tvister dras inför EG-domstolen. De få gånger detta har hänt har de framförallt rört projektkoordinatorer som inte uppfyllt det som ålegat dem. Denna avsaknad av praxis tyder på att parterna oftast löser tvister förhandlingsvägen.⁸⁶

3.6 Äganderätten till kunskap

I modellkontraktet finns vissa allmänt hållna bestämmelser som rör äganderätten till *kunskap*⁸⁷. Preciseringar avseende vilken part som skall

⁸³ Se vidare Heukels, T., McDonnell, A. (Reds.), *The action for damages in community law*, Haag 1997, s. 97 f.

⁸⁴ Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område.

⁸⁵ Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område, artikel 23.

⁸⁶ Sandgren, C., *Forsknings- och utvecklingssamarbete inom EES och EG – Avtal, rättigheter och exploatering*, Göteborg 1994, s. 42.

⁸⁷ Av KOM (2001) 822 slutlig, artikel 2(t) framgår att med *kunskap* avses resultat av, inbegripet information om, direkta eller indirekta åtgärder, oberoende av om resultaten kan omfattas av något skydd liksom även upphovsrätter eller andra rättigheter som uppkommer till följd av sådan kunskap genom ansökan om eller utfärdande av patent, registrering av

anses vara ägare till viss *kunskap* behövs framförallt, inte för att tillförsäkra ägaren rättigheterna, utan istället för att klarlägga gentemot vem anspråk på skyldigheter av skilda slag skall riktas.⁸⁸

Vid regleringen av äganderätten till *kunskap* skiljs mellan arbete som utförs i projekt som finansieras helt och projekt som finansieras delvis av EU. I projekt som finansieras till fullo av EU skall äganderätten till *kunskap* tillfalla gemenskapen. I de fall där kunskapen framkommer i projekt vilka delvis finansieras av kommissionen tillfaller äganderätten till resultatet istället projektdeltagarna.⁸⁹ Fortsättningsvis behandlas endast de fallen i vilka äganderätten tillfaller projektdeltagarna.⁹⁰

Övergången från femte till sjätte ramprogrammet kommer inte att innebära några nyheter i förhållande till sättet på vilket äganderätten till *kunskap* regleras.⁹¹ *Kunskap* tillhör således den part som genererat denna.⁹² I många fall torde dock *kunskap* vara resultatet av flera projektdeltagares gemensamma ansträngningar. I dessa fall framgår av modellkontraktet att äganderätten tillkommer parterna gemensamt. Modellkontraktet säger dock inget om hur äganderätten skall fördelas mellan de olika parterna eller innebörden av samägandet i övrigt. I stället stadgas att parterna skall specificera den närmare fördelningen av äganderätten samt villkoren för dess utövande i konsortieavtalet. Att observera är att imperativet "skall" används i detta sammanhang. Detta är således en fråga som deltagarna är skyldiga att reglera i konsortieavtalet.⁹³

Syftet med regleringen avseende äganderätten till *kunskap* är att få till stånd en ordning som svarar mot gemenskapens intressen. Genom modellkontraktet åläggs projektdeltagarna vissa skyldigheter som en form av motprestation för det stöd de erhåller. Skyldigheten innebär bland annat att resultat under vissa villkor skall ställas till vissa utpekade parter förfogande, men också att se till att de gemenskapsfinansierade resultaten kommer till användning.

mönster och modeller samt utfärdande av växtförädlarrättigheter, kompletterande certifikat eller andra former av likartade skydd.

⁸⁸ Sandgren, C., *Forsknings- och utvecklingssamarbete inom EES och EG – Avtal, rättigheter och exploatering*, Göteborg 1994, s. 51.

⁸⁹ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 20(2).

⁹⁰ Att projekt finansieras till 100% av EU, s.k. direct actions, torde inte bli särskilt vanligt under sjätte ramprogrammet. De projekt i vilka detta blir aktuellt är t.ex. mänskliga resurser och rörlighet och integrerade infrastrukturinitiativ m.m. Dessa typer av projekt kommer att tilldelas en mycket liten del av sjätte ramprogrammets totala budget. I de allra flesta fall kommer således projekt under ramprogrammet att finansieras delvis, vanligtvis upp till 50%, av gemenskapen, s.k. indirect actions. Det är även till dessa typer av projekt den största delen av budget kommer att gå.

⁹¹ STANDARDKONTRAKT, Kostnadsersättning för projekt inom forskning och teknisk utveckling, artikel 8 jämfört med KOM (2001) 822 slutlig, artikel 20.

⁹² KOM (2001) 822 slutlig, artikel 20(3).

⁹³ Provisional 2001/0202(COD), amendment 37, article 20, paragraph 3.

3.7 Skydd av *kunskap*

Den deltagare som äger *kunskap* som är möjlig att skydda skall göra detta under förutsättning att det ekonomiskt motiverat.⁹⁴ *Kunskap* kan i princip skyddas på två sätt. För det första kan detta ske genom patent-, mönster- eller liknande immaterialrättsligt skydd. För det andra kan ett företag välja att hemlighålla viss *kunskap* såsom företagshemlighet. Det sistnämnda alternativet kan i många fall vara att föredra framför patent och andra former av skydd som kräver offentliggörande. En viktig orsak till att inte söka patent kan vara möjligheterna att lagligen kringgå ett sådant.⁹⁵ Vid en process om ett påstått patentintrång gör rätten vidare en mycket noggrann genomgång av patentets skyddsomfång. Om företaget förlorar en sådan patentprocess får det således stora konsekvenser då omvärlden genom domskälen indirekt får vetskap om hur de skall agera för att undvika intrång. Vid en motsvarande process om företagshemligheter hålls den skyddsvärda informationen hemlig och således ges konkurrenterna ingen ledning om gränserna för skyddsområdet.⁹⁶ Trots faktumet att hemlighållande i vissa fall är att föredra framför till exempel patentskydd torde det krävas att ägaren till *kunskap* skall skydda denna i form av patent-, mönsterskydd eller liknande. Denna slutsats föranleds av att modellkontraktet i detta sammanhang talar om adekvat och effektivt legalt skydd.⁹⁷

Vidare har kommissionen möjlighet att under vissa omständigheter vidta åtgärder för att skydda *kunskap* i ett visst land. Detta är fallet om ägaren till kunskapen inte ansökt om eller annars avstått från skydd. Under sådana omständigheter får kommissionen, med den berörda deltagarens samtycke, vidta åtgärder för att skydda kunskapen. Detta innebär att övriga deltagare får vända sig till kommissionen med en begäran att ta del av den aktuella kunskapen. Deltagaren kan endast motsätta sig att kommissionen medger sådan tillgång om denne visar att hans legitima intressen löper allvarlig risk för skada.⁹⁸ Med legitimt intresse torde avses rättigheter som tillkommer deltagare antingen till följd av modellkontraktet, konsortieavtalet eller tillämplig nationell lagstiftning.

Deltagare har rätt att offentliggöra uppgifter avseende *kunskap* om ett sådant offentliggörande inte påverkar skyddet av denna *kunskap* negativt. För att minimera risken att en deltagare offentliggör viss *kunskap* som skulle kunna skyddats genom till exempel patent, skall kommissionen och övriga

⁹⁴ Provisional 2001/0202(COD), amendment 40, article 21, paragraph 1.

⁹⁵ Lagligt kringgående av patent har sin grund i att patentskyddet inte alltid är helt effektivt. Vidare kan intrång både vara svåra att upptäcka och svåra att beivra. Till detta kommer att både problemet och dess lösning offentliggörs vid ansökan om patent. Se vidare Ståhlros, L., *Företagshemligheter - Know-how*, Stockholm 1986, s. 59, 64.

⁹⁶ Ståhlros, L., *Företagshemligheter - Know-how*, Stockholm 1986, s. 59.

⁹⁷ Provisional 2001/0202(COD), Amendment 40, Article 21, paragraph 1 och enligt Peter Johansson, jurist vid Göteborgs universitet.

⁹⁸ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 21(2).

deltagare på förhand meddelas om planerade offentliggörande samt ges möjlighet att motsätta sig sådana.⁹⁹

3.8 Exploatering av *kunskap*

Deltagare skall under det att projektet pågår utnyttja eller låta övriga deltagare utnyttja den *kunskap* som denne har äganderätten till. De närmare villkoren för utnyttjandet skall fastställas i konsortieavtalet. Efter att projektet har avslutats är det ägaren till kunskapen som bestämmer om och på vilket sätt denna skall användas om inte bestämmelser om till exempel fortsatt utnyttjande upptagits i konsortieavtalet.¹⁰⁰ Detta betyder att de förpliktelser som uppkommer till följd av modellkontraktet endast gäller under den tid som projektet pågår. Om deltagarna vill att vissa rättigheter och skyldigheter även efter avslutat projekt skall föreligga mellan dem skall de komma överens om detta i konsortieavtalet.

Om inte *kunskap* utnyttjas av deltagarna skall dessa, om kunskapen lämpar sig för detta, istället se till att denna sprids. Spridningen skall ske inom en tidsperiod som fastställs av kommissionen varvid särskild hänsyn skall tas till fördelarna med en snabb spridning, till exempel för att undvika överlappande forskningsåtgärder och för att skapa synergier mellan olika indirekta åtgärder.¹⁰¹ Att det i modellkontraktet uppställs ett krav på utnyttjande respektive spridning av forskningsresultatet torde kunna ses som ett uttryck för gemenskapens målsättning att den *kunskap* som framkommer inom ramprogrammen skall bidra till att stärka Europas industriella konkurrenskraft och således främja gemenskapsintresset.

3.9 Rätt till tillgång

En fråga som ofta uppkommer i samband med forsknings- och utvecklingssamarbete är vilken skyldighet en deltagare har att lämna ifrån sig dels *kunskap* som denna genererar inom ramen för projektet, dels *redan existerande kunskap*¹⁰². Inledningsvis kan fastslås att det inte finns någon allmän skyldighet för en part att lämna ifrån sig vare sig *kunskap* eller *redan existerande kunskap*. För att en sådan skyldighet skall föreligga krävs således att denna har sin grund i ett avtal, till exempel modellkontraktet eller

⁹⁹ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 21(3).

¹⁰⁰ Provisional 2001/0202(COD), amendment 42, article 22, paragraph 1.

¹⁰¹ Provisional 2001/0202(COD), amendment 43, article 22, subparagraph 1.

¹⁰² Med *redan existerande kunskap* avses kunskap som innehas av deltagarna innan modellkontraktet slutits, eller som förvärvas samtidigt med kontraktets ingående, liksom även upphovsrätter eller andra rättigheter som uppkommer till följd av sådan kunskap genom ansökan om eller utfärdande av patent, registrering av mönster och modeller samt växtförädlar rättigheter, kompletterande certifikat eller andra former av liknande skydd, KOM(2001) 822 slutlig, artikel 2(s).

konsortieavtalet. Nämnas bör att reglerna under sjätte ramprogrammet om rätt till tillgång¹⁰³ är lika för alla projektdeltagare. Detta är en skillnad i förhållande till femte programmet under vilket olika regler gällde för olika deltagare, till exempel huvudpart, assisterande part, o.s.v.

3.9.1 Redan existerande kunskap

Det kan mycket väl tänkas att *redan existerande kunskap* är av karaktären att den är nödvändig eller i varje fall skulle underlätta utförandet av det gemensamma forsknings- och utvecklingsprojektet samt övriga deltagares utnyttjande av egen *kunskap*. I modellkontraktet görs därför en åtskillnad mellan tillgång till *redan existerande kunskap* för utförande av det aktuella projektet och för användning. Projektdeltagare skall ha rätt till tillgång till *redan existerande kunskap* som är nödvändig för utförandet av dennes del i projektet. Tillgång skall i detta sammanhang ges kostnadsfritt om inte andra villkor har slagits fast innan projektet påbörjades.¹⁰⁴ Projektdeltagare har vidare rätt till tillgång till *redan existerande kunskap* som är nödvändig för att denne skall kunna använda sin egen *kunskap*. Det krävs att den som begär informationen anger de skäl som gör tillgången till denna nödvändig.¹⁰⁵ I detta fall gäller att sådan tillgång skall ges på icke-diskriminerande villkor. Den närmare innebörden av dessa villkor skall fastställas mellan parterna i konsortieavtalet.¹⁰⁶ Att en viss deltagares *redan existerande kunskap* är nödvändig innebär i princip att en annan deltagare inte kan använda sin egen *kunskap* på ett effektivt sätt utan att få tillgång till denna.¹⁰⁷ Detta torde betyda att endast de delar av till exempel ett dataprogram eller en immaterialrättsligt skyddad prestation som behövs för genomförandet omfattas av rätten. Således är användningsområdet förhållandevis snävt avgränsat och användningen ligger i det förkommersiella stadiet.

Hur och på vilka villkor tillgång skall medges skall specificeras i konsortieavtalet. Sådan tillgång kan göras beroende av slutandet av ett särskilt avtal vilket syftar till att säkerställa att informationen används endast för det tänkta syftet samt att sekretess upprätthålls.¹⁰⁸ Deltagarna har vidare möjlighet att i konsortieavtalet komma överens om ytterligare eller mer förmånliga regler avseende tillgång. Det kan till exempel röra sig om tillgång för tredje part. Om deltagarna bestämmer sig för att medge tredje part tillgång så skall de dock säkerställa att deras skyldigheter under modellkontraktet inte påverkas av detta.¹⁰⁹

¹⁰³ Med "tillgång" avses licenser och användarrättigheter avseende *kunskap* eller *redan existerande kunskap*.

¹⁰⁴ KOM(2001) 822 slutlig, artikel 25(1).

¹⁰⁵ Provisional 2001/0202 (COD), amendment 46, article 24, paragraph 2.

¹⁰⁶ KOM(2001) 822 slutlig, artikel 26(1).

¹⁰⁷ Enligt Peter Johansson, jurist vid Göteborgs universitet.

¹⁰⁸ Provisional 2001/0202 (COD), amendment 44, article 24, paragraph 1, subparagraph 1.

¹⁰⁹ Provisional 2001/0202 (COD), amendment 43, article 22, subparagraph 1.

Tillgång till *redan existerande kunskap* skall endast ges under förutsättning att innehavaren till densamma är i position att medge sådan. Att en deltagare inte är i position att medge sådan tillgång kan bero på att denna är förhindrad genom tidigare avtal, till exempel exklusiva licensavtal eller optionsavtal.¹¹⁰ En projektdeltagare har möjlighet att exkludera särskild *redan existerande kunskap* från förpliktelsen att medge tillgång. Detta skall då ske genom ett skriftligt avtal deltagarna emellan, förslagsvis genom konsortieavtalet, innan den berörda projektdeltagaren undertecknar modellkontraktet eller en ny deltagare ansluter sig till projektet. Övriga deltagare kan endast motsätta sig ett sådant förfarande om de kan visa att deras berättigade intressen löper allvarlig risk för skada.¹¹¹

Tillgång till information medför inte en rätt för mottagaren att i sin tur underlicensiera informationen, om inte kontraktsparten medgivit detta.¹¹²

I förhållande till regleringen under det innevarande femte ramprogrammet kan en ökad partsautonomi märkas. Detta kommer framförallt till uttryck i den nya möjligheten för projektdeltagarna att innan projektet tar sin början, genom avtal, utesluta *redan existerande kunskap* från förpliktelsen att medge tillgång. Vidare märks en förenkling av ersättningsreglerna.

3.9.2 Kunskap

Deltagare i samma projekt har rätt till tillgång till sådan *kunskap* som är nödvändig för utförandet av deras del av projektet. Tillgång till *kunskap* skall i detta sammanhang ges kostnadsfritt.¹¹³

Deltagare i samma projekt skall vidare åtnjuta tillgång till *kunskap* som är nödvändigt för att denne skall kunna använda sin egen *kunskap*. Även sådan tillgång skall ges kostnadsfritt om inte annat överenskommit innan modellkontraktet undertecknats, det vill säga innan projektet startar.¹¹⁴

Tillgång till *kunskap* medför inte en rätt för mottagaren att i sin tur underlicensiera denna *kunskap*, om inte kontraktsparten medgivit detta.¹¹⁵

Det kan konstateras att rättighetsregleringen både avseende *redan existerande kunskap* och *kunskap* bygger på reciprocitet, det vill säga samtliga deltagare skall ha samma rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Att förslaget slår fast en skyldighet för projektdeltagarna att

¹¹⁰ Enligt Peter Johansson, jurist vid Göteborgs universitet.

¹¹¹ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 24(3).

¹¹² KOM (2001) 822 slutlig, artikel 11(4).

¹¹³ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 25(1).

¹¹⁴ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 26(1).

¹¹⁵ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 24(4).

upplåta tillgång till *kunskap* och att denna skall ske utan kostnad ter sig naturligt. Det rör om ett gemensamt forskningsprojekt och det är rimligt att samtliga deltagare har tillgång resultatet från detta åtminstone under projektets löptid. Däremot är det svårare att motivera att samtliga deltagare skall ha tillgång till *redan existerande kunskap*, det vill säga information och immateriella rättigheter som en deltagare tar med sig in i samarbetet och som således inte är resultat av EU-finansierad forskning, även om denna är nödvändig för utförandet av projektet. Detta torde vara förklaringen till att tillgång till *redan existerande kunskap* är belagd med större restriktioner än tillgång till *kunskap*. Denna rätt är vidare möjlig att avtala bort genom avtal mellan parterna. Detta ger intrycket att konsortieavtalet kommer att få större betydelse under sjätte ramprogrammet. En konsekvens av detta är att starka parter får mer att säga till om vid framförhandlandet av villkoren för både tillgång och innebörden gemensamt ägande av *kunskap*. Ur universitetens och de mindre företagens synvinkel kan detta komma att uppfattas som negativt då dessa regelmässigt inte har lika stora resurser som storföretagen vilket kan leda till minskat intresse från deras och andra svagare parter sida. Det finns emellertid även fördelar med den nya ordningen vilka framförallt hänger samman med ökad flexibilitet och möjligheter att anpassa avtalsvillkoren till det konkreta samarbetet.

3.10 Anställda med rätt att förfoga över kunskap

I modellkontraktet förutsätts att deltagare, utan hinder av eventuella rättigheter som enligt nationell rätt kan tillfalla den enskilde uppfinnaren, kan förfoga över den *kunskap* som deltagaren genererar i projektet och som denne följaktligen är skyldig att ställa till övriga deltagares förfogande. Om således en eller flera anställda hos en projektdeltagare kan göra anspråk på äganderätten till *kunskap* skall denne deltagare vidta åtgärder för att säkerställa att dessa rättigheter kan utövas i enlighet med deltagarens skyldigheter under modellkontraktet.¹¹⁶

Detta blir framförallt aktuellt i förhållande till forskare vid deltagande universitet och högskolor som omfattas av det svenska lärarundantaget. När universitet och högskolor tecknar avtal med kommissionen avtalas således om något som högskolan eller universitetet inte förfogar över. Här krävs således ett ytterligare separat avtal, ett forskaravtal, mellan projektdeltagaren och den enskilde forskaren för att garantera att universitetet eller högskolan kan uppfylla detta villkor i modellkontraktet. Även i förhållande till arbetstagare hos andra deltagare kan emellertid ett sådant avtal många gånger vara att rekommendera. Om ett sådant avtal inte sluts kan situationen uppkomma att deltagaren förhindras att uppfylla sitt åtagande under modellkontraktet och således gör sig skyldig till avtalsbrott.

¹¹⁶ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 20(5).

4 Krav på modellkontraktet

I detta kapitel kategoriseras modellkontraktet. Vidare undersöks vilka krav som kan ställas på denna typ av avtal samt hur dessa uppfyllts i modellkontraktet.

4.1 Inledning

På olika typer av avtal ställs olika krav. Vilka dessa krav är beror bland annat på vilken eller vilka frågor avtalet är avsett att reglera, vilka parterna till avtalet är och vilken kategori avtalet tillhör. Modellkontraktet är ett tämligen omfattande avtal och olika delar av detta reglerar olika frågor. Detta betyder att det inte alls är säkert att modellkontraktet kan anses tillhöra endast en avtalskategori. Fortsättningsvis kommer dock endast bilaga II, det vill säga de delar av modellkontraktet som rör de för uppsatsen intressanta frågorna, att behandlas.

4.2 Modellkontraktet – ett forsknings- och utvecklingsavtal

Modellkontraktet sluts mellan kommissionen och deltagarna i ett konsortium. De deltagare som ingår i konsortiet har det gemensamt att de sökt sig samman för att utföra ett forsknings- och utvecklingsprojekt. Genom de bestämmelser i modellkontraktet som är av intresse för denna uppsats åläggs deltagarna vissa skyldigheter framförallt rörande hanteringen av forskningsresultatet i förhållande till kommissionen och till varandra. Av detta följer att modellkontraktet i dessa delar torde kunna karaktäriseras som ett tämligen sedvanligt, om än allmänt hållet, forsknings- och utvecklingsavtal.

4.3 Krav på forsknings- och utvecklingsavtal

På forsknings- och utvecklingsavtal torde två huvudsakliga krav kunna ställas: att det är utformat på det sätt som bäst främjar att resultatet av samarbetet kommer deltagarna till godo samt att det inte kommer i konflikt med konkurrensrätten.

4.3.1 Resultatet skall komma deltagarna till godo

Innebörden av att avtalet utformas på det sätt som bäst främjar att resultatet av samarbetet kommer deltagarna till godo torde variera beroende på vilka deltagarna i samarbetet är, vilket forskningsområde samarbetet rör, samarbetets syfte o.s.v. Några av de viktigaste faktorerna för att åstadkomma detta torde dock vara frågorna kring äganderätten och tillgång till resultatet. Detta är emellertid frågor som inte lämpar sig för generella standardlösningar i till exempel modellkontraktet. Beroende på samarbetets art och de i konsortiet ingående parterna krävs att dessa frågor löses på ett för det specifika projektet anpassat sätt för att stämma överens med deltagarnas behov i det aktuella fallet.

Modellkontraktet präglas framförallt av gemenskapens strävan att genom sjätte ramprogrammet främja gemenskapens intressen. Detta får till följd att det i modellkontraktet fästs mindre avseende vid behovet av en för deltagarna ändamålsenlig reglering av deras inbördes förhållanden. Som exempel kan nämnas att modellkontraktet ej reglerar den närmare innebörden av gemensamt ägande av immateriella rättigheter utan i stället stadgar att deltagarna sinsemellan skall komma överens om hur gemensamt genererad *kunskap* skall fördelas samt villkoren för utövandet av denna. På detta sätt skjuts ansvaret för frågan över på deltagarna. Genom modellkontraktet skapas på så sätt endast en kontraktuell grund som fungerar som utgångspunkt för parternas inbördes förhandlingar. Detta innebär att stort ansvar åläggs parterna att på egen hand reglera de luckor som modellkontraktet uppvisar. Med tanke på den ovan nämnda faran med standardlösningar torde detta emellertid vara en bra lösning. En förutsättning är dock att deltagarna ser detta som en möjlighet att avtala fram en väl genomtänkt lösning anpassad för det aktuella samarbetet och således inte som ett avskräckande hinder för att inträda i ett projekt under sjätte ramprogrammet.

4.3.2 Konkurrensrättsliga krav

I övrigt torde de krav som kan ställas på ett forsknings- och utvecklingsavtal i stor utsträckning dikteras av konkurrensreglerna. Gemenskapens konkurrensrätt har till syfte att se till att konkurrensen inom EU upprätthålls.¹¹⁷ I förhållande till forsknings- och utvecklingssamarbeten mellan företag är artikel 81, som reglerar konkurrensbegränsande avtal, av störst intresse.¹¹⁸ Artikel 81 har direkt effekt i samtliga medlemsstater och

¹¹⁷ Romfördraget artikel 3(g).

¹¹⁸ Även tillämpning av artikel 82 torde i ljuset av Magill-avgörandet (Case C241/91, *RTE v. Commission* [1995] ECR I-79) under vissa förutsättningar bli aktuell. Innebörden av detta är att tvångslicenser under vissa omständigheter kan krävas om tredje man visar att en ny produkt, som han avser att utveckla, kräver att denne får tillgång till den teknik eller information som skyddas av immaterialrättigheten och om rättighetsinnehavaren vägrar

kan således åberopas vid nationella domstolar och myndigheter.¹¹⁹ Utöver artikel 81 finns en stor mängd sekundärrätt på konkurrensrättens område vilken ytterligare preciserar det konkurrensrättsliga regelverket. I förhållande till forsknings- och utvecklingssamarbeten blir framförallt gruppundantaget avseende forskning och utveckling aktuellt, men även vissa andra gruppundantag är av intresse.¹²⁰

4.3.2.1 Artikel 81 och forsknings- och utvecklingssamarbete

Forsknings- och utvecklingssamarbeten anses, som ovan nämnts, vara positiva för företag bland annat genom att risker sprids och kostnader delas, duplikationer undviks, parterna kan dra ömsesidig nytta av deras gemensamma tekniska kunnande o.s.v.¹²¹ Även konsumenterna gagnas av forskningssamarbeten genom att nya förbättrade produkter och tjänster kommer dem till godo.¹²² Vidare anses dylika samarbeten gynna den samhällsekonomiska utvecklingen. Den allmänna inställningen till forsknings- och utvecklingssamarbeten är sammanfattningsvis att dessa är positiva och således bör stödjas. Kommissionen har också framhållit att den inte uppfattar problemen med forsknings- och utvecklingssamarbeten som särskilt stora.¹²³ Under vissa förutsättningar kan dock forsknings- och utvecklingssamarbeten ge upphov till konkurrensrättsliga bekymmer.

Inom tillämpningsområdet för Romfördragets artikel 81.1 faller horisontella avtal som kan påverka handeln mellan medlemsstater och som har till syfte att hindra, begränsa eller snedvrída konkurrensen inom den gemensamma marknaden.¹²⁴ Av artikelns ordalydelse ges intrycket att stadgandet har ett

tillåta användning av tekniken eller informationen i syfte att upprätthålla sin dominerande ställning. I modellkontraktet görs inte någon skillnad mellan parter som innehar en dominerande ställning och de som inte har det. Detta torde dock ej innebära att modellkontraktet strider mot Magill-avgörandet i sig. Däremot ålägger det deltagare med dominerande ställning längre gående förpliktelser än vad som följer av modellkontraktet. Även om Magill-målet rörde vägran att upplåta licens på upphovsrättsskyddat material torde ett liknande resonemang kunna föras i förhållande till patent. Se vidare Anderman, S.D., *EC Competition Law and Intellectual Property Rights, The Regulation of Innovation*, 1998 Cleardon Press, Oxford, s. 147 ff.

¹¹⁹ Case 26/62, *NV Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen* [1963] ECR 1; [1963] CMLR 105.

¹²⁰ Faull, J., Nikpay, A., *The EC Law of Competition*, Oxford 1999, s. 382.

¹²¹ Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, punkt 3 och 40.

¹²² Kommissionens förordning (EG) nr 2659/2000 av den 29 november 2000 om tillämpning av artikel 81.3 i fördraget på grupper av avtal om forskning och utveckling, preambeln punkt 10 och 12.

¹²³ *Report on Competition Policy* 1984 (Vol XIV), *Report on Competition Policy* 1985 (Vol XV).

¹²⁴ En genomgång av den exakta innebörden av artikelns rekvisit omfattas inte av syftet med denna uppsats. För en genomgång av dessa rekommenderas t.ex. även Faull, J., Nikpay, A., *The EC Law of Competition*, Oxford 1999 och Craig, P., De Búrca, G., *EU Law: Texts, Cases and Materials*, andra upplagan, Oxford 1999.

mycket vidsträckt tillämpningsområde och att avtal om forsknings- och utvecklingsarbeten i många fall kan komma att omfattas av detta. Vid en närmare undersökning visar det sig dock att artikelns räckvidd är snävare än vad dess ordalydelse ger sken av.

Vissa kategorier av forsknings- och utvecklingsavtal faller utanför artikel 81.1 redan på grund av deras art, det vill säga på grund av området inom vilket samarbetet bedrivs eller syftet med detta, förhållandet mellan samarbetsparterna och utsträckningen i vilken deras forskning samordnas.¹²⁵ I förhållande till forsknings- och utvecklingsarbeten gäller detta generellt sett samarbete mellan icke-konkurrenter.¹²⁶ Sådana forsknings- och utvecklingsarbeten kan dock ha avskärmningseffekter som medför att artikel 81.1 skall tillämpas. Detta är fallet om samarbetet gäller exklusivt utnyttjande av resultat och det ena av företagen har ett mycket stort marknadsinflytande.¹²⁷ Huruvida parterna är konkurrenter eller inte fastställs genom en bedömning av de marknader som berörs av samarbetet. Om parterna i fråga inte på egen hand har möjlighet att utföra forskningen anses samarbetet inte begränsa konkurrensen.¹²⁸ Det kan till exempel röra sig om företag som kompletterar varandra genom att sammanföra kunnande, teknik eller andra resurser.¹²⁹ Dessa typer av samarbete faller endast under artikel 81.1 om de inkluderar företag med mycket stark marknadsposition och är troliga att orsaka utestängning av tredje part från den relevanta marknaden.¹³⁰ Renodlade forsknings- och utvecklingsarbeten, det vill säga sådana som inte omfattar gemensamt utnyttjande av resultat genom licensiering, gemensam produktion eller saluföring, omfattas endast av artikel 81.1 om dessa avsevärt minskar konkurrensen på innovationsområdet.¹³¹

Vid sidan om denna typ av avtal finns vissa som i princip alltid bedöms falla inom tillämpningsområdet för artikel 81. Det rör sig om avtal som har till egentligt syfte att bilda en dold kartell, det vill säga begränsa konkurrensen genom fastställande av priser, begränsning av produktion eller marknadsuppdelningar.¹³²

¹²⁵ Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, artikel 21.

¹²⁶ För tillämpning av artikel 81.1 räcker det emellertid att deltagarna är potentiella konkurrenter, se t.ex. *Elopak/Metal Box – Odin* [1990] OJ L209/15, *Asahi/Saint Gobain* [1994] OJ L354/87.

¹²⁷ Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, fotnot 30.

¹²⁸ Se t.ex. *Konsortium ECR 900* [1990] OJ L228/31, *KSB/Goulds/Lowaral/ITT* [1991] OJ L19/25.

¹²⁹ Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, artikel 56.

¹³⁰ Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, artikel 24.

¹³¹ Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, artikel 58.

¹³² Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, artikel 25 och artikel 58.

Avtal som inte kan placeras i någon av de två grupperna kan under vissa förutsättningar komma att omfattas av artikel 81.1. För att fastslå om så är fallet krävs att avtalet analyseras i sitt sammanhang, det vill säga utifrån kriterier som till exempel deltagarnas marknadsposition, strukturella faktorer och marknadens stabilitet.¹³³ Forskning och utvecklingsavtal kan i enlighet med en sådan bedömning komma att omfattas av artikel 81 framförallt då den aktuella forskningen bedrivs nära marknaden och deltagarna är konkurrenter antingen på den relevanta produktmarknaden eller på innovationsmarknaden.¹³⁴

Om hela eller delar av forsknings- och utvecklingsavtalet bedöms falla under artikel 81.1 kan detta under vissa förutsättningar undantas från artikelns tillämpning antingen genom ett individuellt undantag under artikel 81(3) eller under ett gruppundantag. För att ett individuellt undantag skall medges krävs att avtalet bidrar till att förbättra produktionen eller distributionen av produkten i fråga eller leder till tekniska eller ekonomiska framsteg. Vidare skall en rimlig del av nyttan med avtalet komma konsumenterna till godo. Slutligen krävs att avtalet inte ålägger parterna restriktioner som inte är nödvändiga för att åstadkomma syftet med avtalet eller annars riskerar leda till att konkurrensen begränsas i förhållande till en betydande del av produkterna i fråga.¹³⁵ Avseende forsknings- och utvecklingssamarbeten torde vanligtvis åtminstone det första kravet uppfyllas. Parter som önskar få förutsättningarna för undantag prövade skall anmäla avtalet till kommissionen.¹³⁶ Det hör dock till ovanligheterna att individuella undantag utfärdas. Vanligare är att kommissionen i stället utfärdar ett icke-ingripande besked i enlighet med vilket kommissionen intygar att den utifrån den föreliggande informationen inte anser att avtalet strider mot artikel 81.1.¹³⁷ Ännu vanligare är att kommissionen utställer ett icke-bindande såkallat "comfort letter" i vilket kommissionen intygar att den godtar avtalet.

En annan form av undantag från artikel 81 utgörs av de gruppundantag för vissa typer av avtal som kommissionen utfärdar. Innebörden av dessa är att ett avtal som omfattas av ett sådant gruppundantag anses vara förenligt med artikel 81.1. Risken för felbedömningar bäres av parterna och således bör avtalet vid osäkerhet anmälas till kommissionen.

¹³³ Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, artikel 26-30.

¹³⁴ Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, artikel 60, Se även artikel 61-67.

¹³⁵ Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal, artikel 68-74, se vidare Faull, J., Nikpay, A., *The EC Law of Competition*, Oxford 1999, s. 383 f.

¹³⁶ Förordning nr 17 Första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar 85 och 86, artikel 4(1).

¹³⁷ Förordning nr 17 Första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar 85 och 86, artikel 2.

Det är inte givet att forsknings- och utvecklingsarbeten som bedrivs under modellkontraktet alltid är förenligt med artikel 81.1. Detta beror bland annat på att kommissionen kan mista sig på vad EG-domstolen anser att konkurrensrätten kräver. Det framstår dock inte som troligt att EG-domstolen i praktiken skulle komma till slutsatsen att en tillämning av modellkontraktet eller en del av detta skulle strida mot artikel 81.1. Detta gäller i synnerhet i de fall då deltagarna utnyttjar resultatet individuellt. Det kan däremot tänkas att motsättningar med artikel 81.1 uppkommer om deltagarna samordnar sin resultat användning, särskilt om dessa är ledande företag på den relevanta marknaden. Liknande bekymmer kan uppkomma om deltagarna inleder samarbeten också på andra områden, så kallad "spill-over". Dessa problem uppkommer dock inte i förhållande till modellkontraktet, utan till avtal som deltagarna ingår i anslutning till samarbetet. Ett exempel på ett sådant avtal är konsortieavtalet, vilket kan ha till syfte just att reglera de enskilda parternas uppträdande på marknaden och således kan vara känsligt i konkurrenshänseende.

Då modellkontraktet är ett standardavtal som används i samtliga projekt under ramprogrammet är det möjligt att det uppkommer situationer där detta på grund av de i projektet ingående deltagarna och området inom vilket samarbetet bedrivs åtminstone delvis kommer i konflikt med artikel 81.1. För att undvika att avtalet därmed i dessa delar blir ogiltigt i enlighet med artikel 81.2 förefaller det som om modellkontraktet i förebyggande syfte utformats så att detta omfattas av relevanta gruppundantag. Med tanke på att konsortieavtalet ofta går längre än modellkontraktet och deltagarna genom detta till exempel kan samordna sin resultat användning torde stor uppmärksamhet fästas vid att även detta överensstämmer med gruppundantagen. I första hand är det i detta sammanhang gruppundantaget avseende forsknings- och utvecklingsavtal som är av intresse.

4.3.2.2 Gruppundantaget avseende forsknings- och utvecklingsavtal

Av artikel 1 i gruppundantaget avseende forsknings- och utvecklingsavtal framgår att undantaget i vissa fall gäller i den mån avtal innehåller konkurrensbegränsningar som omfattas av artikel 81.1. Således stadgas att artikel 81.1 i fördraget inte skall vara tillämpligt på avtal mellan två eller flera företag om villkoren för hur dessa skall bedriva gemensam forskning och utveckling avseende varor eller metoder. Inte heller gemensamt utnyttjande av resultaten av samarbetet eller gemensam forskning och utveckling avseende varor eller metoder utan gemensamt utnyttjande av resultaten skall anses falla under artikel 81.1.

För att dessa typer av avtal skall undantas från artikel 81.1s tillämpningsområde skall de i artikel 3 specificerade villkoren vara uppfyllda. Enligt dessa krävs att samtliga parter får tillgång till resultaten av den gemensamma forskningen och utvecklingen för vidare forskning och

utnyttjande. Forskningsinstitut, högskolor och sådana företag som på affärsmässiga villkor tillhandahåller forsknings- och utvecklingstjänster utan att normalt delta aktivt i utnyttjandet av resultaten kan dock avtala om att endast få utnyttja resultaten till ytterligare forskning.¹³⁸ Om avtalet i fråga endast avser gemensam forskning och utveckling skall varje part ha frihet att självständigt utnyttja resultaten av den gemensamma forskningen och utvecklingen och sådan *redan existerande kunskap* som är nödvändig för ett sådant utnyttjande. Om företagen inte är konkurrenter, men deras kompetensområden kompletterar varandra, bör de kunna sluta avtal om att begränsa nyttjanderätten till resultatet till ett eller flera tillämpningsområden för att på så sätt lättare kunna få till stånd ett samarbete.¹³⁹

Modellkontraktet har anpassats till gruppundantaget genom uppställande av kravet att alla deltagare i ett projekt skall ha tillgång till den *kunskap* som genereras inom ramen för detta.¹⁴⁰ Modellkontraktet binder dock bara deltagarna under den tid som projektet pågår. Det är således upp till ägaren av viss *kunskap* att avgöra hur denna skall användas och vilken tillgång övriga deltagare skall ha till denna samt sådan *redan existerande kunskap* som behövs för att utnyttja denna efter projektets avslutande. Om fortsatt rätt till tillgång till *kunskap* skall föreligga efter projektet avslutats skall regler om detta upptas i konsortieavtalet.¹⁴¹ Det är vidare möjligt för deltagarna att innan projektet påbörjas i konsortieavtalet uppta bestämmelser om att viss *kunskap* undantas från skyldigheten att medge tillgång. Om denna möjlighet utnyttjas i förhållande till andra parter än universitet, högskolor och icke-konkurrenter uppkommer risken att klausulen inte omfattas av gruppundantaget. Detta är dock endast ett problem om samarbetet kan komma att bedömas såsom oförenligt med artikel 81.1 i Romfördraget.

Om de i projektet ingående parterna inte är konkurrenter gäller undantaget fullt ut. Om parterna däremot är konkurrenter gäller undantaget endast om de deltagande parternas sammanlagda marknadsandel inte överstiger 25 % på den relevanta marknaden.¹⁴²

Vidare återfinns i gruppundantaget vad som närmast skulle kunna beskrivas som en "svart lista", det vill säga en uppräkningslista av avtal som per definition inte omfattas av undantaget. Denna "svarta lista" kan sägas ha innebörden att avtal som inte är absolut nödvändiga för att uppnå de positiva effekterna

¹³⁸ Kommissionens förordning (EG) nr 2659/2000 av den 29 november 2000 om tillämpning av artikel 81.3 i fördraget på grupper av avtal om forskning och utveckling, preambeln, artikel 3, punkt 2.

¹³⁹ Kommissionens förordning (EG) nr 2659/2000 av den 29 november 2000 om tillämpning av artikel 81.3 i fördraget på grupper av avtal om forskning och utveckling, preambeln punkt 14 och artikel 3, punkt 3.

¹⁴⁰ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 25(1).

¹⁴¹ Provisional 2001/0202 (COD), Amendment 42, article 22, paragraph 1.

¹⁴² Kommissionens förordning (EG) nr 2659/2000 av den 29 november 2000 om tillämpning av artikel 81.3 i fördraget på grupper av avtal om forskning och utveckling, preambeln, artikel 4(1) och 4(2).

som

forsknings- och utvecklingssamarbeten vanligtvis har inte omfattas av undantaget. Det rör sig här om avtal vilka till exempel har till syfte att begränsa parternas frihet att bedriva forskning på områden som inte har något samband med det aktuella projektet, begränsningar av produktion eller försäljning, uppdelning av marknader o.s.v.¹⁴³

Utöver gruppundantaget för forskning och utveckling är kommissionens teknikförordning¹⁴⁴ av åtminstone perifert intresse och förtjänar således att nämnas. Enligt denna skall artikel 81.1 inte tillämpas på vissa typer av avtal, däribland rena patentlicensavtal, rena know-how-licensavtal, blandade patent och know-how-licensavtal och licensavtal som innehåller anknutna bestämmelser om andra immaterialrättigheter om högst två företag samverkar i noga specificerade situationer.¹⁴⁵ Undantaget gäller dock endast samverkan mellan två parter. Vid mer komplicerade licensavtal med flera inblandade parter gäller inte gruppundantaget och dessa måste således anmälas individuellt.¹⁴⁶

¹⁴³ Kommissionens förordning (EG) nr 2659/2000 av den 29 november 2000 om tillämpning av artikel 81.3 i fördraget på grupper av avtal om forskning och utveckling, artikel 5.

¹⁴⁴ Kommissionens förordning 240/96 om tillämpning av Romfördragets artikel 85(3) på vissa typer av avtal om tekniköverföring.

¹⁴⁵ Kommissionens förordning 240/96 om tillämpning av Romfördragets artikel 85(3) på vissa typer av avtal om tekniköverföring, artikel 1.

¹⁴⁶ Se vidare Lidgard, H.H., *Licensavtal i EU – Kommentar till kommissionens förordning 240/96 om tillämpning av Romfördragets artikel 85.3 på vissa grupper av avtal om tekniköverföring*, Stockholm 1997.

5 Svenska forskning och utvecklingsavtal

I detta kapitel analyseras ett typiskt svenskt forskning och utvecklingsavtal. Detta jämförs sedan med modellkontraktet för att utröna hur modellkontraktet förhåller sig till den svenska rättstraditionen.

5.1 Inledning

Finansiering av forskning och utveckling i Sverige sker huvudsakligen i form av basanslag och externa anslag till universitet och högskolor. Basanslagen består av fakultetsanslag och övriga statsanslag vilka tilldelas universiteten och högskolorna för att dessa sedan internt skall fördela medlen till prioriterade områden. De externa anslagen kan till exempel komma från privata fonder och stiftelser. Företag antas till största delen finansiera sin egen produktutveckling. Denna produktutveckling kan i vissa fall ha karaktären av forskning. Detta är särskilt vanligt inom läkemedelsbranschen och samarbete med högskolor och universitet förekommer. I dessa fall kan företagen fungera som externa finansiärer av högskole- och universitetsforskning.¹⁴⁷

I Sverige är den dominerande finansiären av tillämpad teknisk forskning VINNOVA. VINNOVA är ett statligt verk med uppgift att initiera och finansiera behovsmotiverad forskning och utveckling till stöd för både näringsliv och offentlig verksamhet.¹⁴⁸ Utöver teknisk högskoleforskning stöder VINNOVA således även forskning och utvecklingsamverkan mellan universitet och företag, till exempel i form av kompetenscentrum, samt i begränsad utsträckning forskning och utveckling inom företag.¹⁴⁹

5.2 VINNOVAs avtal för forskningsfinansiering

Kompetenscentrum är ett forskningssamarbete mellan högskola och företag.¹⁵⁰ Detta kännetecknas av att flera parter beslutar att bedriva gemensam långsiktig näringsrelevant forskningsverksamhet. Denna samarbetsform uppvisar stora likheter i förhållande till ett samarbetsprojekt under EU:s ramprogram. I avsikt att utreda hur modellkontraktet förhåller sig till liknande avtal i en svensk rättstradition och på så sätt fastställa om

¹⁴⁷ SOU 1996:29, *Forskning och pengar*, s. 56 f.

¹⁴⁸ <http://www.vinnova.se> [2002-04-24].

¹⁴⁹ SOU 1996:29, *Forskning och pengar*, s. 209 f.

¹⁵⁰ Se vidare <http://www.vinnova.se/komp/komp.htm> [2002-04-24].

deltagande i ett forskningsprojekt under EU:s ramprogram medför några nyheter i förhållande till svenska nationella förhållanden är det därför av intresse att analysera hur de för uppsatsen relevanta frågorna regleras i VINNOVAs avtal och därefter jämföra detta med modellkontraktet.

För varje individuellt kompetenscentrum tecknas ett avtal mellan högskolan, de medverkande företagen och VINNOVA. Sedan mitten av år 2000 används ett omarbetat huvudavtal för kompetenscentrum¹⁵¹. I detta avtal återfinns bestämmelser om bland annat samarbetsformer och rätten till resultat.¹⁵²

5.2.1 Äganderätt till resultatet

VINNOVA gör inte för egen del anspråk på äganderätt till resultatet och lämnar denna fråga att vid behov regleras mellan övriga parter i kompetenscentrum. Äganderätten till projektresultaten regleras således inte i det omarbetade huvudavtalet för kompetenscentrum. Däremot ges utrymme för särskilda villkor utformade specifikt för det enskilda projektet. Det kan till exempel röra sig om bestämmelser avseende äganderätten till resultatet.¹⁵³ Vidare menar VINNOVA att immaterialrättsavtal ofta upprättas mellan näringslivsintressenterna och universitetet eller högskolan i respektive kompetenscentrum.¹⁵⁴

VINNOVA förlitar sig således på den lagstiftning som finns på området samt på att parterna, och då framförallt näringslivsintressenterna, på egen hand utformar och ingår immaterialrättsavtal.¹⁵⁵ I svensk rätt regleras äganderätten till resultat och uppfinningar bland annat i lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar. När det gäller projektresultat som genereras gemensamt av flera av projektdeltagarna torde samägande enligt samägandelagen vara huvudregeln. Innebörden av gemensamt ägande enligt samägandelagen kommer att behandlas mer ingående i kapitel 6.3.1. Redan nu kan dock nämnas att detta är en situation som ger upphov till vissa problem och det är därför mycket underligt att denna fråga inte uppmärksammats ytterligare i avtalet.

Slutsatsen blir således att modellkontraktet i denna del skiljer sig från den svenska traditionen på området. Skillnaden består i att modellkontraktet är mer utförligt än VINNOVAs avtal till exempel genom att stipulera att resultat tillkommer den part som genererat detta samt att gemensamt genererat resultat ägs gemensamt av deltagarna. Även om den närmare

¹⁵¹ Avtalet finns tillgängligt på <http://www.vinnova.se/komp/avtal.htm> [2002-04-24].

¹⁵² Huvudavtalet, punkten 11.

¹⁵³ Enligt Maria Edholm, verksjurist på VINNOVA.

¹⁵⁴ Huvudavtalet, punkt 11.

¹⁵⁵ Enligt Maria Edholm, verksjurist på VINNOVA.

¹⁵⁶ Enligt Maria Edholm, verksjurist på VINNOVA.

innebörden av det gemensamma ägandet inte berörs så åläggs deltagarna att reglera denna fråga i ett konsortieavtal. I VINNOVAs avtal berörs överhuvudtaget inte frågan. Anledningen till denna skillnad torde vara de skilda syftena med de två avtalen. Medan modellkontraktet är utformat i syfte att främja gemenskapsintresset är VINNOVAs primära intresse är att bra resultat genereras och publiceras i enlighet med god internationell standard för publicering av forskningsresultat.¹⁵⁶ För att uppfylla modellkontraktets syfte ställs således helt andra krav på att resultatet faktiskt kommer till användning än vad gäller vid uppfyllandet av syftet med VINNOVAs avtal.

5.2.2 Skydd av kunskap

Frågan av vem och på vilket sätt projektresultat skall skyddas regleras inte i VINNOVAs avtal. Föreskrifter finns endast om att innan en deltagande högskola publicerar visst projektresultat skall näringslivsintressenterna ges möjlighet att granska resultatet för att utreda om detta innehåller något som kan vara av intresse att skydda på immaterialrättslig väg.¹⁵⁷ Även detta torde således vara en fråga som bör regleras av parterna antingen under punkten 11 i huvudavtalet eller i ett immaterialrättsavtal.

Även på denna punkt skiljer sig således VINNOVAs avtal från modellkontraktets stadgande om att den som äger kunskap skall skydda denna under förutsättning att det är ekonomiskt motiverat. Även denna skillnad torde kunna förklaras med de skilda syftena med de två avtalen.

5.2.3 Exploatering av kunskap

Avseende exploateringen av projektresultatet uppställs i huvudavtalet inga krav på till exempel att resultatet skall användas inom viss tid. Detta skiljer sig från modellkontraktets bestämmelser enligt vilka deltagarna under projektets löptid förbinder sig att utnyttja eller låta utnyttja resultatet. Också denna skillnad mellan de två avtalen torde kunna förklaras av de skilda intressen som styr utformningen av respektive avtal.

5.2.4 Rätt till tillgång

Nästa fråga att undersöka är hur rätten till tillgång dels till *redan existerande kunskap* dels till *kunskap* behandlas i VINNOVAs huvudavtal.

¹⁵⁶ Enligt Maria Edholm, verksjurist VINNOVA. Se även Huvudavtalet, punkt 6.5 stycke 1.

¹⁵⁷ Huvudavtalet, punkt 6.5, stycke 1.

5.2.4.1 Redan existerande kunskap

VINNOVA ställer inte några krav på hur *redan existerande kunskap* skall hanteras inom ramen för kompetenscentrum. Huvudavtalet reglerar enbart hur de resultat som genereras inom kompetenscentrum skall hanteras.¹⁵⁸ Som skäl för detta anförs att deltagande parter i projekten är mycket olika, såväl beträffande storlek som förekomsten av affärshemligheter. Det skulle därför vara orimligt att till exempel generellt kräva att all *redan existerande kunskap* måste delges alla deltagare inom kompetenscentrum. Vidare tillkommer det faktum att all information som inkommer till VINNOVA blir allmän handling.¹⁵⁹

Detta skiljer sig från regleringen i modellkontraktet enligt vilken projektdeltagare skall ha tillgång inte bara till *kunskap*, utan även till *redan existerande kunskap* som är nödvändig för att den projektdeltagaren skall kunna utföra sin del av projektet. Detta gäller så länge inget annat avtalats innan samarbetet påbörjats. Denna avsaknad av reglering kring *redan existerande kunskap* tyder på att ingen hänsyn tagits till gruppundantaget för forsknings- och utvecklingsavtal vid utformandet av VINNOVAs avtal. Det betyder att det är deltagarnas, och då framförallt näringslivsintressenternas ansvar att genom ett immaterialrättsavtal se till att samarbetet är förenligt med konkurrensrätten.

5.2.4.2 Kunskap

Avseende de i kompetenscentrum ingående deltagarnas rätt till tillgång till *kunskap* görs en åtskillnad mellan tillgång för forskning och undervisning samt för kommersialisering.

Både högskolan och näringslivsintressenterna skall ha rätt att kostnadsfritt utnyttja varandras *kunskap* i sin forskning och i samband med undervisning. Nyttjanderätten skall medges kostnadsfritt.¹⁶⁰ Detta skiljer sig en aning från modellkontraktets bestämmelser enligt vilka en åtskillnad görs, inte mellan tillgång för forskning och undervisning samt kommersialisering, utan mellan tillgång för genomförande av projektet samt för vidare forskning och kommersialisering. Den faktiska skillnaden mellan de två avtalen ligger dock endast i att nyttjanderätt för vidare forskning enligt VINNOVAs avtal alltid skall ges kostnadsfritt, medan parterna enligt modellkontraktet kan komma överens om andra villkor för sådan tillgång. Huvudregeln är dock även enligt modellkontraktet att sådan tillgång skall ges kostnadsfritt. Detta betyder att endast en marginell skillnad föreligger mellan de två avtalen i detta avseende.

¹⁵⁸ Huvudavtalet, punkt 9.1.

¹⁵⁹ Enligt Maria Edholm, verksjurist VINNOVA.

¹⁶⁰ Huvudavtalet, punkt 6.2.

Var och en av näringslivsintressenterna skall vidare ha rätt att kommersiellt nyttja samtliga projektresultat. Denna kommersiella nyttjanderätt skall upplåtas kostnadsfritt om inte annat har kommit överens om enligt särskilda bestämmelser i det specifika fallet, immaterialrättsavtal eller annat avtal mellan samtliga näringslivsintressenter.¹⁶¹ Denna ordning framstår som identisk med modellkontraktets enligt vilken tillgång till *kunskap* för kommersialisering skall medges kostnadsfritt om inte annat överenskommit innan projektet startade.

5.2.5 Anställda med anspråk på resultatet

De i ett kompetenscentrum ingående deltagarna skall se till att de har sådana överenskommelser med både sin personal och andra som anlitas av deltagarna inom ramen för det aktuella projektet att respektive part kan uppfylla vad som följer av huvudavtalet.¹⁶² Detta innebär att deltagare har en skyldighet att tillförsäkra att dessa kan förfoga över projektresultat, till exempel genom att upplåta licenser, som genereras av anställda som annars har rätt till sina arbetsresultat i enlighet med svensk lag.

Denna skyldighet är till sin innebörd identisk med modellkontraktets bestämmelse enligt vilken de deltagande parterna var skyldiga att, i de fallen där anställda hos en projektdeltagare kunde hävda rätt till *kunskap*, säkerställa att projektdeltagaren kunde uppfylla sina skyldigheter under modellkontraktet.¹⁶³

¹⁶¹ Huvudavtalet, punkt 6.3.

¹⁶² Huvudavtalet, punkt 3.4.

¹⁶³ KOM(2001) 822 slutlig, artikel 20(5).

6 Konsortieavtalet

I detta kapitel behandlas det konsortieavtal som blir aktuellt i samband med deltagande i forsknings- och utvecklingsprojekt under EU:s sjätte ramprogram. Utgångspunkten är de luckor i modellkontraktet som framkommit i de föregående kapitlen. Utifrån dessa görs en ansats att definiera vilka överväganden som bör göras vid utformningen av konsortieavtalet.

6.1 Inledning

Som orsaker till tvister kan ett antal olika faktorer nämnas. Några av de vanligaste torde dock vara bristfällig dokumentation och otydlighet. Att dokumentera det parterna kommer överens om är av yttersta vikt för att vid ett senare tillfälle undvika meningsskiljaktigheter om vad som faktiskt avtalats. Otydlighet vid avtalets ingående ha sin grund i både medvetet och omedvetet handlande. Medveten otydlighet kan vara att en avtalspart underlåter att ta med ett visst avtalsvillkor eller låter det förbli oklart, till exempel vad som skall gälla vid avtalsbrott, för att inte äventyra avtalets tillkomst. Omedveten otydlighet kan till exempel bero på att parterna inte klart definierat avsikten med avtalet när detta ingås. För att undvika de problem som kan uppstå i dessa situationer är det av yttersta vikt att parterna formulerar avsikten med avtalet och dokumenterar vad som avtalas innan projektet påbörjas.

Genom modellkontraktet regleras i viss utsträckning deltagarnas rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Modellkontraktet är emellertid utformat i syfte att få till stånd en ordning som gagnar gemenskapens intressen. Detta betyder att mindre avseende fästs vid en för deltagarna ändamålsenlig reglering av deras inbördes förhållanden. Följaktligen är parterna förpliktigade att ingå ett konsortieavtal i vilket de närmare reglerar vissa av de i modellkontraktet utelämnade frågorna. Att deltagarna sinsemellan sluter ett konsortieavtal kontrolleras av kommissionen och att så verkligen skett uppställs som förutsättning för undertecknandet av modellkontraktet.¹⁶⁴ Konsortieavtalet kan beskrivas som ett ordinärt fristående samarbetsavtal. Både avtalet och dess utformning påverkas naturligtvis av att parterna deltar i ett projekt under EU:s ramprogram, men konsortieavtalet rör parternas interna förhållanden och utformas av parterna själva. Konsortieavtalet får dock inte innebära några inskränkningar avseende deltagarnas skyldigheter i förhållande till kommissionen i enlighet med modellkontraktet om dylika inskränkningar inte uttryckligen medges i

¹⁶⁴ Provisional 2001/0202(COD), amendment 24, article 12, paragraph 1.

detta.¹⁶⁵ Givetvis får konsortieavtalet inte heller vara i strid med konkurrensrätten.

6.2 Tolkning, tillämpning och domsrätt

Då konsortieavtalet är ett sedvanligt privaträttsligt samarbetsavtal är detta underkastat allmänna nationella avtalsrättsliga regler. Den internationella privaträtten på detta område består för samtliga EU:s medlemsstater av 1980 års Romkonvention om tillämplig lag för avtalsförpliktelser.¹⁶⁶ Detta betyder att tvister löses och tolkning sker utifrån avtalsstatutet.¹⁶⁷ Utgångspunkten vid fastställandet av avtalsstatutet är partsautonomi. Således läggs parternas val av tillämplig lag till grund fastställandet av vilken lag som skall tillämpas på deras avtal.¹⁶⁸ Det är först i avsaknad av sådant lagval som Romkonventionens bestämmelser om fastställande av avtalsstatut i brist på parternas lagval tillämpas.¹⁶⁹ För att undvika osäkerhet kring frågan om tillämplig lag bör parterna således införa en lagvalsklausul i konsortieavtalet.

Även om parterna utnyttjar sin partsautonomi kan det vid denna typ av internationella avtal vara av vikt att fastställa vilket avtalsstatutet hade varit i avsaknad av sådant lagval. Anledningen härtill är den eventuella förekomsten av internationellt tvingande regler.¹⁷⁰ Med internationellt tvingande regler avses sådana regler som skall tillämpas oavsett vilket lands lag som i övrigt är tillämpligt på avtalet. Generellt sett brukar det röra sig om privaträttsliga skyddsregler och offentlighetsrättsliga föreskrifter.¹⁷¹ Vidare bör parterna tänka på att välja en konfliktlösningssystem som innebär att de vid tvist kan erhålla en verkställbar dom.

Det kan vara klokt av parterna att i god tid före projektets påbörjande komma överens om innehållet i konsortieavtalet. Med hänsyn till att det kan vara ovisst om projektansökan kommer att beviljas kan en utväg vara att teckna ett så kallat "letter of intent", det vill säga en icke-bindande juridisk överenskommelse i vilket parterna avger en avsiktsförklaring om hur de tänker sig samarbetet för det fall att ansökan beviljas.¹⁷² Ett "letter of intent" avser inte att binda parterna och är endast ett steg på vägen till det slutliga avtalet. Efter utfärdandet av en sådan avsiktsförklaring riskerar dock en part

¹⁶⁵ Provisional 2001/0202(COD), amendment 3, recital 8.

¹⁶⁶ Bogdan, M., *Svensk och internationell privat- och processrätt*, Femte upplagan, Stockholm 1999, s. 234 f.

¹⁶⁷ Romkonventionen, artikel 10, punkt 1a).

¹⁶⁸ Romkonventionen, artikel 3.

¹⁶⁹ Romkonventionen, artikel 4.

¹⁷⁰ Se Konvention om tillämplig lag för avtalsförpliktelser, artikel 7.

¹⁷¹ Bogdan, M., *Svensk och internationell privat- och processrätt*, Femte upplagan, Stockholm 1999, s. 247 f.

¹⁷² Se vidare t.ex. Holmgren, S., Lundqvist, D., *Letter of Intent – Värt mer än pappret?*, Lund 1988, s. 34.

som utan godtagbara skäl avbryter förhandlingarna att ådra sig skadeståndsskyldighet. Godtagbara skäl kan till exempel vara att oförutsedda tekniska eller ekonomiska problem som inte går att lösa uppstått.¹⁷³ Om parterna vill vara säkra på att avsiktsförklaringen inte binder dem bör de ange detta tydligt i förklaringen. I bland kan det vara skäl att gå ett steg längre genom att ingå ett föravtal, det vill säga en utfästelse om att i framtiden ingå avtal. I detta fall gör parterna ett juridiskt bindande åtagande. Ett föravtal är dock underkastat samma krav som ställs på avtal i allmänhet. Detta innebär att avtalet skall vara så preciserat att huvudförpliktelserna framgår av detta samt att avtalet uppfyller formkraven i övrigt.¹⁷⁴

6.3 Gemensamt genererad kunskap – gemensamt ägande

Av modellkontraktet framgår att gemensamt genererad *kunskap* skall ägas gemensamt av projektdeltagarna. Den närmare innebörden av detta samägande behandlas dock inte närmare. Således uppkommer osäkerhet kring vilken följden av sådant samägande blir för delägarna till de immateriella rättigheter. Denna osäkerhet förstärks av det faktum att innebörden skiljer sig mellan olika länder, det vill säga "gemensamt ägande av immateriella rättigheter" har inte samma betydelse i Sverige är som det har i till exempel Tyskland eller England.

6.3.1 Samägandets innebörd utan avtal

Till skillnad från situationen under femte ramprogrammet är deltagarna i ett projekt under sjätte ramprogrammet skyldiga att reglera den närmare innebörden av gemensamt ägande av immateriella rättigheter i konsortieavtalet.¹⁷⁵ För att få en helhetsbild av de problem som kan uppkomma i detta sammanhang är det dock av intresse att undersöka vad som gäller i den situation att deltagarna inte reglerar frågan eller endast hänvisar till "nationell rätt".

Under sådana omständigheter får följaktligen något lands lag tillämpas för att fastställa samägandets närmare innebörd. I och med att forskningsprojekt under sjätte ramprogrammet involverar minst två organisationer från minst två olika länder kommer, som ovan nämnts, internationellt privaträttsliga regler få användas för att fastställa tillämplig lag. Med tanke på det stora antalet deltagare som vanligtvis ingår i projekten torde detta ofta ge upphov till svåra bedömningar.

¹⁷³ Lind, J., 30 Nordiska juristmötet 1984, Del II, s. 462. Se även Gomard, B., 30 Nordiska juristmötet 1984, Del I, s. 309.

¹⁷⁴ Adlercreutz, A., *Avtalsrätt I*, 11:e upplagan, Lund 2000, s. 95 f.

¹⁷⁵ Provisional 2001/0202 (COD), Amendment 27, article 12a (new).

För nordisk och följaktligen även för svensk räkning saknas lagreglering om innebörden gemensamt ägande av patenträtt.¹⁷⁶ Frågan har inte heller lösts i praxis.¹⁷⁷ I avsaknad av uttrycklig lagreglering har antagits att samägandelagens¹⁷⁸ regler om samägande är analogt tillämplig på dylika förhållanden.¹⁷⁹ Av samägandelagen följer att om två eller flera gemensamt äger lös sak har de lika del i godset. Då samägandelagen är dispositiv gäller detta dock endast så länge inget annat följer av till exempel avtal mellan delägarna.¹⁸⁰ Vidare krävs att samtliga delägare är ense både om varje förfogande över godset i dess helhet och om varje förvaltningsåtgärd.¹⁸¹ Med förfogande avses sådana rättsliga dispositioner som innebär att äganderätten upphör eller begränsas. Det kan till exempel röra sig om försäljning och pantsättning. Däremot har varje delägare rätt att förfoga över sin del i det samfälliga godset.¹⁸² Om delägarna inte kan enas om hur godset skall förvaltas eller nyttjas kan vilken som helst av delägarna ansöka om att godset under en viss tid skall tas om hand av en god man. Denne gode man utses av rätten.¹⁸³ Översatt på patent innebär detta att samtliga rättighetshavares samtycke krävs för att någon delägare skall få företa en disposition med patentet.¹⁸⁴ I förhållande till upphovsrätt framgår av upphovsrättslagen¹⁸⁵ att upphovsrättsinnehavarna har rätt att var och en för sig beivra intrång i upphovsrätten.¹⁸⁶ I övrigt är dock situationen avseende upphovsrätt lika problematisk som vid gemensamt ägande av patent. I förarbetena uttalas således att enighet krävs för att en delägare skall ha rätt att disponera över verket.¹⁸⁷ Således är huvudregeln, både avseende patent och upphovsrätt, att samtycke krävs från samtliga rättsinnehavare för att någon part skall ha rätt att företa en disposition.¹⁸⁸ Detta ger upphov till uppenbara problem och kan leda till låsningar.

I samband med projekt under sjätte ramprogrammet torde de största problemen uppkomma i förhållande till gemensamt ägda patent. Av äganderätten till ett patent följer emellertid ett flertal rättigheter. Det kan till exempel röra sig om rätten att ansöka om patent, rätt att bli erkänd som uppfinnare, rätten att använda patentet antingen själv eller genom att

¹⁷⁶ Nordisk utredningsserie 1963:6, *Betänkning angående nordisk patentlovgivning*, s. 321

f.

¹⁷⁷ Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590.

¹⁷⁸ Lag (1904:48 s. 1) om samäganderätt.

¹⁷⁹ Jacobsson, M., Tersmeden, E., Törnroth, L., *Patentlagstiftningen – en kommentar*, Lund 1980, s. 44. Se även Patentlagstiftningskommitténs betänkande IV, 1919, s. 387.

¹⁸⁰ Lag (1904:48 s. 1) om samäganderätt, 1 §.

¹⁸¹ Lag (1904:48 s. 1) om samäganderätt, 2 §.

¹⁸² Not 2 till lag (1904:48 s. 1) om samäganderätt i Karnov 2001/02.

¹⁸³ Lag (1904:48 s. 1) om samäganderätt, 3 §.

¹⁸⁴ Lag (1948 s. 48) om samäganderätt, 2 §.

¹⁸⁵ Upphovsrättslagen (1960:729).

¹⁸⁶ Upphovsrättslagen (1960:729), 6§.

¹⁸⁷ SOU 1956:25, *Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk – Lagförslag av auktoritetskommittén*, s. 143.

¹⁸⁸ Jacobsson, M., Tersmeden, E., Törnroth, L., *Patentlagstiftningen – en kommentar*, Lund 1980, s. 40.

överlåta sin rätt, o.s.v. Frågan som uppkommer i detta sammanhang är om huvudregeln om att enighet krävs för att en ägare skall få vidta disposition med objektet ifråga, eller om undantag under några omständigheter kan motiveras från denna.

6.3.1.1 Patentansökan

Enligt huvudregeln skall flera deltagare som gemensamt genererat en patenterbar uppfinning även gemensamt ansöka om patent för denna. I detta sammanhang uppkommer frågan hur situationen att en av flera uppfinnare motsätter sig patentansökan skall hanteras. Även om det finns omständigheter under vilka hemlighållande av en uppfinning kan vara att föredra torde en snabb ansökan om patent vanligtvis ligga i alla parter intresse. Det är inte orimligt att anta att underlåtelse att ansöka om patent i många fall kan leda till stora ekonomiska förluster. Det är mycket ovisst hur situationen att en av de gemensamma uppfinnarna motsätter sig patentansökan skulle bedömas i dag. Troligen skulle dock i enlighet med huvudregeln en part genom att motsätta sig övriga uppfinnarens önskat om patentskydd kunna hindra detta.¹⁸⁹ I förhållande till forsknings- och utvecklingssamarbete under EU:s ramprogram tillkommer dock en ytterligare aspekt. Då modellkontraktet uttryckligen stadgar att deltagare som äger *kunskap* skall skydda denna torde den deltagare som äger *kunskap* gemensamt med flera deltagare och motsätter sig att patent söks göra sig skyldig till avtalsbrott.¹⁹⁰

Rätten att återkalla en patentansökan är nära sammankopplad med rätten att ansöka om patent. Denna fråga behandlades av Regeringsrätten i RÅ 1934:158.¹⁹¹ I fallet ansökte två samarbetspartners gemensamt om patent. När en kortare tid förflutit meddelade den ene parten PRV skriftligen, utan medgivande av den andre parten, att han återkallade sin patentansökan. Den senare argumenterade att då återkallelsen hade skett utan vare sig dennes vetenskap eller medgivande skulle patentansökan bifallas trots återkallelsen. Regeringsrätten kom fram till att patentet skulle meddelas de två parterna i förening. Då patentansökan hade inlämnats av de två parterna gemensamt kunde denna inte återkallas ensidigt av en av dem.

Regeringsrättens domslut är således helt i linje med huvudregeln beskriven ovan. Domslutet innebär att det är möjligt att en uppfinnare kan bli innehavare till ett patent mot sin uttryckliga vilja.¹⁹²

¹⁸⁹ Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590, s. 594 f.

¹⁹⁰ Provisional 2001/0202(COD), amendment 40, article 21, paragraph 1.

¹⁹¹ Rättsfallet finns publicerat i NIR 1936.60-61.

¹⁹² Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590, s. 594 f.

6.3.1.2 Rätten att bli erkänd som uppfinnare

Av patentlagen följer att uppfinnarens namn skall anges i patentansökan oavsett vem som gör ansökan.¹⁹³ Uppfinnarens namn skall vidare finnas med i patentbrevet.¹⁹⁴ Under den omständigheten att uppfinningen är resultatet av flera personers gemensamma arbete skall samtliga anges i patenthandlingarna.¹⁹⁵ Detta innebär att varje enskild uppfinnare har rätt att bli erkänd som sådan.

6.3.1.3 Användning av patentet

Frågan huruvida en uppfinnare har rätt att ensidigt använda ett samägt patent är tämligen komplicerad. En patenträtt innefattar både en positiv sida i det att det ger innehavaren rätt att själv använda uppfinningen och en negativ sida med innebörden att patenthavaren kan hindra andra från att använda patentet.¹⁹⁶

Syftet med patentlagstiftningen är att främja samhällets industriella utveckling. Detta sker genom att uppfinnaren ges en ensamrätt till den patentskyddade uppfinningen som belöning för sina investeringar och sitt arbete. Tanken är att ensamrätten bland annat skall fungera som incitament till uppfinnande, skydd för investeringar och grund för exploatering.¹⁹⁷

I situationen med flera patenthavare torde dessa, i förhållande till varandra, inte kunna jämföras med parter vilka helt och hållet saknar rätt till patentet. Om så skulle vara fallet betyder det att tre personer vilka äger ett patent gemensamt skulle kunna göra sig skyldiga till patentintrång i förhållande till varandra. Till detta kommer faktumet att en tredje part har möjlighet att begära tvångslicens om innehavaren av patentet inte utnyttjar detta.¹⁹⁸ Således skulle det innebära att ingen av patenthavarna har rätt att utnyttja patentet, medan tredje part har rätt att erhålla tvångslicens på detta. En sådan tolkning av den svenska patentlagen bör strida mot lagens syfte.¹⁹⁹ I stället torde de ekonomiska fördelarna av utnyttjandet av patentet delas mellan patenthavarna utifrån den andel av detta var och en äger. En sådan tolkning

¹⁹³ Patentlag (1967:837), 8 § 4 st.

¹⁹⁴ Patentlag (1967:837), 21 och 22 §§.

¹⁹⁵ Koktvedgaard, M., Levin, M., *Lärobok i immaterialrätt*, Sjätte upplagan, Göteborg 2001, s. 234.

¹⁹⁶ Se t.ex. Bernitz, U., Karnell, G., Pehrson, L., Sandgren, C., *Immaterialrätt*, sjätte upplagan, Stockholm 1998, s. 128.

¹⁹⁷ För en mer ingående redogörelse för patenträttens funktioner, se t.ex. Machlup, F., *An Economic Review of the Patent System*. Study of the Subcommittee on Patents, Trademarks, and Copyrights of the Committee on the Judiciary, U.S. Senate, study no. 15. 1958.

¹⁹⁸ Patentlag (1967:837), 45-50 §§. En tvångslicens är alltid enkel. Således kan flera konkurrerande tvångslicenser beviljas.

¹⁹⁹ Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590, s. 596.

har även visst stöd i praxis.²⁰⁰ Om ägarna till patentet inte kan komma överens om hur patentet skall nyttjas torde denna situation få lösas utifrån samägandelagens regler. Detta innebär bland annat att en god man skall utses av rätten för att bedöma hur patenträtten skall utövas samt hur eventuell vinst skall fördelas.²⁰¹

6.3.1.4 Rätten att licensiera

Huvudregeln att samtliga patentinnehavares samtycke krävs för att en disposition skall få företas med patentet har i litteraturen föranlett att ägare till ett samägt patent jämförts med en innehavare av en enkel licens.²⁰² En enkel licens innebär i korta drag att patentinnehavaren avstår från att använda sin förbuds rätt gentemot licensinnehavaren. Licensavtal regleras, med undantag av patentlagen 43 §, vare sig i patentlagen eller i annan lagstiftning.²⁰³ Av patentlagen 43 § framgår att en licens innefattar en rätt att överlåta denna rätt vidare endast om särskilt avtal slutits därom. Om således en delägare till ett patent på så sätt jämförts med en innehavare av en enkel licens innebär detta att denne inte har rätt att överföra rätt till patentet till tredje man. Det betyder vidare att om detta sker gör sig licenstagaren skyldig till patentintrång i förhållande till samtliga patenthavare. Under sådana omständigheter torde upplåtande av licens till ett patent som ägs gemensamt av flera parter kräva samtliga dessa parter samtycke.²⁰⁴

6.3.1.5 Överlåtelse och pantsättning av patent

Av samägandelagen följer att vardera ägare har fri förfoganderätt över sin andel i godset.²⁰⁵ Således kan en samägare enskilt överlåta sin del i godset utan att först inhämta övriga samägares samtycke. I förhållande till patent betyder detta att patenthavare inte behöver övriga patenthavares samtycke för att överlåta eller pantsätta sin del av patentet. Vid överlåtelse och pantsättning av det gemensamt ägda patentet i sin helhet torde emellertid den ovan beskrivna huvudregeln gälla fullt ut. Detta innebär att samtliga rättighetshavares samtycke krävs för att en sådan disposition skall få företas.²⁰⁶

²⁰⁰ NJA 1947 not. A 26. Ett patent ägdes gemensamt av två parter. Den ena av dessa började tillverka uppfinningen, men vägrade den andre ägaren att få del av vinsten. HD kom fram till att det var rimligt att denne skulle tilldelas en fjärdedel av vinsten.

²⁰¹ Lag (1904:48) om samäganderätt, 3 §.

²⁰² Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590, s. 597.

²⁰³ Bernitz, U., Karnell, G., Pehrson, L., Sandgren, C., *Immaterialrätt*, sjätte upplagan, Stockholm 1998, s. 140.

²⁰⁴ Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590, s. 598.

²⁰⁵ Lag (1904:48) om samäganderätt, 2 § e contrario.

²⁰⁶ Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590, s. 598.

6.3.1.6 Talan om patentinfrång

Talan om patentinfrång²⁰⁷ såväl som positiv fastställelsetalan om skyddets existens förs i normalfallet av patenthavaren.²⁰⁸ I fallet med samägande av patent torde var och en av patenthavarna på egen hand kunna väcka talan om patentinfrång då en sådan talan väcks i syfte att skydda patentet i fråga. Denna tolkning stöds av samägandelagen av vilken det framgår att var och en av samägarna har rätt att företa åtgärder för att bevara godset som står under samägande. Detta får ske utan att övriga samägare hörs om dessa av någon anledning inte är i stånd att delta.²⁰⁹

6.3.2 Utan avtal - två internationella exempel

Frågan om den närmare innebörden av gemensamt ägande av patenträttigheter har inte heller utanför Norden fått någon enhetlig lagreglering. Lösningen i den tyska patentlagen²¹⁰ uppvisar stora likheter med den nordiska. Således stipuleras att patent på en uppfinning gjord av flera uppfinnare gemensamt skall tillfalla dessa personer i förening. I övrigt innehåller den tyska lagen inte någon mer specifik bestämmelse om den faktiska innebörden av detta samägande. Det presumeras dock att bestämmelserna i BGB Sektionerna 741-753 angående samägande kan tillämpas.²¹¹

I den engelska patentlagen har däremot frågan behandlats förhållandevis ingående i en komplex bestämmelse.²¹² Av denna följer bland annat att var

²⁰⁷ I patentlagens kapitel om patentinfrång definieras inte den närmare innebörden av begreppet patentinfrång. Av 57 § jämförd med 3 § framgår dock att sådant intrång är en handling som förtas i strid med patenthavarens ensamrätt så som denna framgår av 3 §.

²⁰⁸ Patentlag (1967:837), 57, 63 och 64 §§.

²⁰⁹ Lag (1904:48) om samäganderätt, 2 §. Se även Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590, s. 598 f.

²¹⁰ Patentgesetz 1981 (16 december 1980): Section 6 (Recht des Erfinders) har följande lydelse: Das Recht auf das Patent hat der Erfinder oder sein Rechtsnachfolger. Haben mehrere gemeinsam eine Erfindung gemacht, so steht ihnen das Recht gemeinschaftlich zu. Haben mehrere die Erfindung unabhängig voneinander gemacht, so steht das Recht dem zu, der Erfindung zuerst beim Patentamt angemeldet hat.

²¹¹ Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590, s. 593.

²¹² Patents Act 1977: S. 36 har följande lydelse:

- (1) Where a patent is granted to two or more persons, each of them shall, subject to any agreement to the contrary, be entitled to an equal undivided share in the patent.
- (2) Where two or more persons are proprietors of a patent, then, subject to the provisions of this section and any agreement to the contrary, (a) each of them shall be entitled, by himself or his agents, to do in respect of the invention concerned, for his own benefit and without the consent of or need to account to the others, any act which would apart from this subsection and section 55 below, amount to an infringement of the patent concerned; and (b) any such act shall not amount to an infringement to the patent concerned.
- (3) Subject to the provisions of section 8 and 12 above and section 37 below and to any agreement for the time being in force, where two or more persons are proprietors of a patent one of them shall not without the consent of the other or

och en av ägarna till patentet har rätt att förfoga över patentet på egen hand. De har dock inte rätt att överföra, inteckna eller upplåta licens på detta till tredje man utan att först inhämta övriga patenthavares samtycke.²¹³

6.3.3 Avtalsreglerad samägenderätt

De nationella skillnaderna mellan regleringen av samägende till patent samt de ofta svåra och osäkra övervägande som aktualiseras vid fastställande av tillämplig lag visar på vikten att den närmare innebörden av samägende av resultatet regleras i konsortieavtalet. Frågan är dock hur detta bör ske på lämpligast sätt?

Det finns fyra huvudsakliga sätt att reglera äganderätten av immateriella rättigheter som genereras av parterna gemensamt: alla äger allt gemensamt, alla äger allt var och en för sig, var och en äger sina egna resultat och en part äger allt. Givetvis är även kombinationer av dessa möjliga.²¹⁴

6.3.3.1 Alla äger allt tillsammans

Det är denna variant som gäller i Sverige i enlighet med den svenska samägandelagen. Om inget annat visas gäller således att vardera part har lika stor del i patentet. Detta alternativ innebär att alla i princip måste vara överens för att en part skall få företa någon disposition med ett resultat, inklusive ett eventuellt "eget" resultat. Det kan vara nog så svårt för två parter att komma överens och i dessa sammanhang där deltagarna oftast är

others grant a license under the patent or assign or mortgage a share in the patent or in Scotland cause or permit security to be granted over it.

- (4) Subject to the provisions of those sections, where two or more persons are proprietors of a patent, anyone else may supply one of those persons with the means, relating to an essential element of the invention, for putting the invention into effect, and the supply of those means by virtue of this subsection shall not amount to an infringement of the patent.
- (5) Where a patented product is disposed of by any two or more proprietors to any person, that person and any other person claiming through him shall be entitled to deal with the product in the same way as if it had been disposed of by a sole registered proprietor.
- (6) Nothing in subsection (1) or (2) above shall affect the mutual rights or obligations of trustees or of the personal representatives of a deceased person, or their rights or obligations as such.
- (7) The foregoing provisions of this section shall have effect in relation to an application for a patent which is filed as they have effect in relation to a patent and (a) references to a patent and a patent being granted shall accordingly include references respectively to any such application and to the application being filed; and (b) the reference in subsection (5) above to a patented product shall be constructed accordingly.

²¹³ Cornish, W., R., *Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights*, Second Edition, London 1989, s. 184 f.

²¹⁴ *Avtal och äganderätt*, EU/FoU-tryck, April 2000, s. 16 f.

betydligt fler än två, blir situationen nästan omöjlig att hantera. Låsningar och handlingsförlamning kan bli följderna och således bör därför detta alternativ generellt sett undvikas.

6.3.3.2 Alla äger allt var för sig

Alternativet alla äger allt var för sig innebär att en part kan göra vad han vill med resultatet, inte bara sitt eget, utan att överhuvudtaget fråga de andra parterna först. Det betyder att vardera part har rätt inte bara att själv utnyttja resultatet utan även att överföra, in-teckna eller upplåta licens på patentet till tredje man utan att först inhämta övriga patenthavares samtycke. Med andra ord kan en part genom sitt ensidiga agerande radera ut anledningen för en annan part att överhuvudtaget delta. Således bör även detta alternativ undvikas.

6.3.3.3 Var och en äger sina egna resultat

Det är detta alternativ som föreskrivs i modellkontraktet. Som tidigare nämnts ger det inte en fullständig reglering av ägarförhållandena eftersom gemensamt genererade resultat lämnas obehandlade. Även om alternativet inte är lika illa som de båda ovan redovisade två första alternativen måste det kompletteras med bestämmelser om vad som skall gälla gemensamt ägd *kunskap*.

6.3.3.4 En part äger allt

Vid en första anblick kan alternativet "en part äger allt" framstå som negativt och svåracceptabelt för övriga deltagare. Som angetts ovan för äganderätten till ett patent med sig ett flertal rättigheter. Många av dessa rättigheter torde dock i många fall och för flera typer av deltagare vara tämligen ointressanta. Vad som är avgörande är istället att var och en kan utnyttja resultatet på det sätt som lämpar sig bäst för respektive parts verksamhet. Universitet och högskolor har sällan något kommersiellt intresse av forskning och utveckling och således torde dessa sällan ha något intresse av att till exempel överlåta, pantsätta eller licensiera patentet. Istället är universitet och högskolor framförallt intresserade av att kunna använda kunskapen i fortsatt forskning och undervisning samt för publicering. Detta kan säkerställas genom en enkel licens. För det lilla företaget är överlevnaden av stor betydelse. Denna typ av företag vill även få ny teknik prövad, förankra sig på marknaden och är ofta i behov av kapital för expansion. Även i detta fall torde således en enkel licens, kanske i kombination antingen med en kontantersättning eller med ett royaltyavtal vilket säkerställer att det lilla företaget får en del i den vinst som patentet ger upphov till, i många fall vara lämpligt. Det stora företaget sätter i allmänhet

den existerande marknad på vilken företaget är aktivt i centrum. Kapital är generellt sett inte något problem och det stora företaget torde ha bäst möjligheter att kommersialisera och sprida patentet. I vissa fall kan det stora företaget även ha intresse av att ha kontroll över patentet varför äganderätten i så fall kan läggas på detta.²¹⁵

Det kan dock tänkas att många parter är tveksamma till att ge upp äganderätten till resultatet av forskningsarbetet. Under sådana omständigheter kan en kombination av de ovan beskrivna regleringarna av äganderätten vara att föredra. Som exempel kan nämnas den engelska modellen enligt vilken äganderätten tillkommer parterna gemensamt. Dessa har vidare rätt att, utan de övriga ägarnas samtycke, disponera patentet som de önskar med undantag av överföring, in-teckning och licensiering. Detta betyder att parterna kan använda patentet i sina respektive verksamheter och riskerar således inte att låsningar uppkommer.

6.4 Övriga frågor

Till följd av att deltagarnas upprättande av ett konsortieavtal gjorts obligatoriskt under sjätte ramprogrammet har i modellkontraktet uppställts vad som kan kallas en "check-lista" med avtalspunkter.²¹⁶ Denna lista räknar emellertid endast upp de avtalspunkter som anses vara absolut nödvändiga vilket innebär att det härutöver finns ytterligare ett antal klausuler som generellt sett bör finnas med i konsortieavtalet. Dessa kan delas in i två grupper: typiska bestämmelser i ett konsortieavtal och särskilda bestämmelser på grund av att samarbetet bedrivs under EU:s ramprogram.²¹⁷

6.4.1 Typiska bestämmelser i ett konsortieavtal

I konsortieavtal för forsknings- och utvecklingssamarbeten i allmänhet bör bland annat följande klausuler upptas:

- Preamblel – Ingress

²¹⁵ SOU 1993:84, *Innovationer för Sverige*, s. 22.

²¹⁶ Provisional 2001/0202 (COD), amendment 27, article 12 a (new).

²¹⁷ För information om och exempel på den närmare utformningen av konsortieavtalet se t.ex. Eberstein, G., Humlin, S.R., Milton, J., *Förhandlarhandboken*, tredje upplagan, Stockholm 1990, s. 60 f, Sandgren, C., *Forsknings- och utvecklingssamarbete inom EES och EG – Avtal, rättigheter och exploatering*, Göteborg 1994, s. 67 ff. *Avtal och äganderätt*, EU/FOU-tryck 123, april 2000, s. 15 ff., *Avtal om forskningsfinansiering*, Sveriges universitets- och högskoleförbund, September 1997, s. 8 ff., *Unified Consortium Agreement for FP5 Projects*.

Ett konsortieavtal inleds lämpligen med en bakgrundsbeskrivning i ingressen av avtalet. I denna kan även avsikten med samarbetet, avtalets räckvidd, vem som skall göra vad och avtalets varaktighet upptas.

- Parterna

Under denna rubrik bör parterna till avtalet anges. Det kan till exempel röra sig om uppgifter om organisationsnummer, adress och andra upplysningar av administrativ karaktär.

- Avtalstid, frånträdande och avveckling

När skall avtalet träda i kraft, det vill säga när börjar det gälla? Efter det att projektet inletts kan det hända att en eller flera deltagare önskar frånträda samarbetet varför de närmare villkoren för detta bör behandlas. När parterna fullgjort vad som ankommer på dem enligt avtalet eller, vid tidsbegränsat samarbete, avtalstiden gått ut skall samarbetet avvecklas. Därför bör frågor kring vad som händer med *kunskap* efter avtalets avveckling behandlas. I detta sammanhang kan det även vara lämpligt att ta upp bestämmelser om konsekvenserna av en deltagares avtalsbrott, till exempel i form av en vitesklausul. En annan fråga med nära samband till dessa är frågan om hur situationen skall lösas om en deltagare går i konkurs eller av annan anledning inte uppfyller sina förpliktelser.

- Definitioner

Vid upprättandet inte bara av konsortieavtalet utan även av avtal i allmänhet är det av stor vikt att avtalstextens utformning är klar och entydig. Således är det lämpligt att i avtalet definiera återkommande begrepp. Dessa bör utformas så att de överensstämmer med modellkontraktet, projektkronym m.m. Till detta kommer att avtalet bör skrivas så att varje klausul är klar i sig samt harmoniserar med avtalet i övrigt.

- Kostnadsfrågor

Kostnadsfrågor bör tas upp i avtalet. Frågor som bör lösas i detta avseende är bland annat hur kostnaderna skall fördelas mellan de deltagare som ingår i konsortiet. Det kan röra sig om kostnader, inte bara för forskning och utveckling, utan även för marknadsföring, exploatering o.s.v. Om projektet resulterar i exploaterbar *kunskap* uppkommer frågan om hur intäkter från denna exploatering skall fördelas.

- Sekretessfrågor

Parterna bör komma överens om den ordning som skall gälla för hemlighållande av information. Vilken skyldighet har respektive deltagare att behandla information som denne kommer över inom ramen för samarbetet som konfidentiell? Skall eventuell sekretess gälla även efter att projektet avslutats och i så fall hur länge? Vad händer om en deltagare åsidosätter sin skyldighet att hemlighålla viss information? Vilket ansvar

har respektive part i övrigt för till exempel den information, de resultat och innehållet i de dokument som överlämnas? Det är även av vikt med en närmare reglering av vad som skall gälla vid publicering av resultatet.

- Force majeure

Med force majeure avses en oförutsedd vanligen extraordinär händelse utanför parternas kontroll, som får anses utesluta möjligheten att fullgöra en avtalad prestation. En force majeure-klausul kan vara allmänt hållen eller räkna upp olika händelser, till exempel krig och naturkatastrofer, vilka utesluter prestationsskyldighet. Att en part befrias från prestationsskyldighet betyder dock inte nödvändigtvis att skadeståndsskyldighet uteblir.

- Tvistlösning

En viktig fråga som bör behandlas i konsortieavtalet är hur tvistlösning skall ske. Det kan vara lämpligt att föreskriva att parterna först genom medling av till exempel projektkoordinatören eller en särskild medlare försöker nå en lösning på problemet och först när detta misslyckats hänskjuter tvisten till prövning. Då konsortieavtalet är av internationell karaktär kan många gånger ett skiljeförfarande vara att föredra framför avgörande vid allmän domstol. Den främsta anledningen till detta är att en skiljedom kan verkställas i de länder som anslutit sig till gemensamma konventioner om verkställighet av skiljedomar.²¹⁸ Det kan även vara tveksamt om parterna vill underkasta sig ett domstolsförfarande i någon av de övriga parternas hemland utan att själva ha medverkat till domstolens sammansättning.²¹⁹ Jämfört med domstolsförfarande i allmän domstol innebär ofta skiljeförfarande kortare processtid. Som negativt framförs ofta de höga kostnader som är förknippade med skiljeförfarande. Det har dock hävdats att ett skiljeförfarande i många fall blir billigare än en process i två eller tre instanser.²²⁰

- Språkklausul

En språkklausul som slår fast vilket språk som skall användas i avtalet, men även på möten, i dokument och i andra meddelanden bör tas med. Vilket språk som helst kan väljas, men vanligast torde engelska vara då detta för de flesta är andraspråk.

- Lagvalsklausul

²¹⁸ Sverige har anslutit sig till bl.a. 1923 års Genèveprotokoll angående skiljedomar, SÖ 1929:27; 1927 års Genèvekonvention angående verkställighet av utländska skiljedomar, SÖ 1929:28; 1958 års New Yorkkonvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar, SÖ 1972:1. I fråga om utländska skiljedomars verkan i Sverige spelar konventionsanslutningen i princip ingen roll, eftersom Lag (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (USL) tillämpas i förhållande till både konventionsanslutna och icke konventionsanslutna stater. Se vidare NJA II 1929 s. 81 och NJA II 1971 s. 567.

²¹⁹ SOU 1994:81, *Ny lag om skiljeförfarande, Delbetänkande*, s. 68.

²²⁰ Hassler, Å., *Skiljeförfarande*, andra upplagan reviderad av Cars, T., Stockholm 1989, s. 14.

För att undvika de ovan beskrivna internationellt privaträttsliga problemen som uppkommer till följd av projektets internationella karaktär bör konsortieavtalet innehålla en lagvalsklausul. Denna kan till exempel peka ut samma lag som följer av modellkontraktets lagvalsklausul, men även andra varianter är möjliga.

- Ändringar och tillägg

Ändringar och tillägg bör vara skriftliga och undertecknade av behöriga företrädare för parterna.

6.4.2 Särskilda bestämmelser

Det faktum att samarbetet bedrivs som ett EU-projekt innebär att vissa särskilda problemområden som bör regleras i konsortieavtalet uppkommer:

- Koordinatorn

Koordinatorn är den deltagare som utsetts av de övriga deltagarna att fungera som deras kontaktperson och representant gentemot kommissionen. I detta sammanhang uppkommer frågan vilka koordinators närmare uppgifter och befogenheter är. Det kan till exempel gälla administration, olika typer av förberedelser och representation i förhållande till kommissionen.

- Behörighet och befogenhet

Som ovan nämnts sluts endast ett modellkontrakt mellan kommissionen och konsortiet. Därför bör i konsortieavtalet anges den deltagare som skall ha behörighet att sköta förhandlingarna och kontakterna med kommissionen i övrigt, vilken befogenhet denne skall ha samt hur övriga deltagare skall knytas till modellkontraktet. Denne deltagare kan vara koordinatorn, men även andra varianter är möjliga.

- Samordning och ledning

En annan fråga är hur projektet skall samordnas och ledas. I många fall inrättas för detta ändamål en så kallad projektkoordinationskommitté som fungerar som ett styrorgan. I så fall bör styrorganets sammansättning, beslutsregler och befogenhet närmare fastställas.

- Betalningar

Vem skall sköta betalningarna från kommissionen och på vilket sätt skall detta ske? Hur skall bidraget närmare fördelas? Det rör sig framförallt om befogenheter och förpliktelser. Denna fråga är nära sammankopplad med koordinators uppgifter, men kan även skötas av annan.

- Förpliktelser

Preciseringar av deltagarnas närmare förpliktelse i allmänhet. Det rör sig här om relationerna deltagare-deltagare, deltagare-kommissionen och deltagare-tredje part. Detta kan till exempel innebära att det sätt arbetet både i själva projektet och i administrativt hänseende skall bedrivas fastställs. En eventuell inbördes ansvarsbegränsning bör noga preciseras med tanke på parternas solidariska ansvar gentemot EU. I denna klausul kan även riktlinjer för hur ofta möten skall hållas samt hur rapportering skall ske tas upp.

- Underparter

Med hänsyn till att deltagarna kan ha åsikter om vem som kontrakteras för utförande av arbete inom projektet, det vill säga underparter, är det lämpligt att i konsortieavtalet ta upp vilka villkor som skall för detta.

- Immateriella rättigheter

Under denna punkt definieras vilka immateriella rättigheter som kan komma att bli aktuella med anledning av projektet. Det kan till exempel röra sig om patent, upphovsrätt, mönster eller liknande former av skydd.

Det är av stor vikt att parterna reglerar frågan om hur gemensamt genererade *kunskap* skall ägas, vem skall söka patent o.s.v. Hur skall kostnader och rättigheter fördelas i detta sammanhang? Vilken *redan existerande kunskap* har respektive deltagare och utesluts någon av denna *redan existerande kunskap* från skyldigheten att medge tillgång?

Om projektet resulterar i *kunskap* vad skall då gälla vid exploatering av denna? Vilka närmare villkor skall gälla för tillgång till *kunskap* och *redan existerande kunskap*? Vad skall gälla om någon deltagare vägrar att medge annan deltagare sådan tillgång? Hur skall information spridas? Om det i projektet ingår parter som inte kan kommersialisera resultatet kan det finnas behov av speciella regler rörande till exempel royalty. Vidare bör parterna då modellkontraktet endast gäller under projektets löptid reglera vilka rättigheter som skall gälla mellan dem efter projektet avslutats. Det kan till exempel röra sig om bestämmelser om fortsatt exploatering, spridning, användning och tillgång till *kunskap* och *redan existerande kunskap*.

- Licensiering av rättigheter

I konsortieavtalet bör närmare bestämmelser om villkoren för licensiering anges. Då licensfrågor ofta är tämligen komplicerade torde deras utformning vara beroende av omständigheterna i det enskilda fallet och standardlösningar bör därför undvikas. Överväganden om licensfrågor kan till exempelvis röra vem som skall ha rätt att ge licens, inom respektive utom konsortiet, vilken typ av licenser, för vilket ändamål och till vilket pris?

- Rätt att frånträda projektet

Begränsningar av parts rätt att frånträda samarbetet med hänsyn till parternas solidariska ansvar gentemot gemenskapen kan vara lämpligt att överväga.

- Utestängande av deltagare

Möjlighet att utestänga en part vars agerande försvårar för parterna att fullgöra sina skyldigheter gentemot EG. Vilka blir i så fall konsekvenserna av ett sådant utestängande i förhållande till bland annat rättigheter till know-how och patent och fördelningen av arbete och kostnader?

- Skifte av deltagare

I vissa av sjätte ramprogrammets projektformer, till exempel expertnätverk, är tanken att deltagarna kan skifta under projektets gång. Detta betyder att nya deltagare kan ansluta sig till och gamla dra sig ur projektet. Således bör i konsortieavtalet regleras vilka villkor som skall gälla för detta.

De ovan beskrivna punkterna är ett försök att lyfta fram några av de frågor som parterna bör fundera igenom innan de påbörjar ett samarbetsprojekt under EU:s sjätte ramprogram. Uppräkningen är inte uttömmande utan det kan mycket väl tänkas att det i det enskilda projektet, till exempel med tanke på deltagarna, finns andra punkter som bör behandlas. Under femte ramprogrammet tillhandahölls av kommissionen vad som kan kallas "standardkonsortieavtal", det vill säga en sorts standardavtal som deltagarna kunde använda i stället för att själva utforma sitt eget avtal. Huruvida några sådana standardkonsortieavtal kommer att finnas tillgängliga under sjätte ramprogrammet är oklart. Fördelen med sådana standardavtal är att de ofta är väl genomtänkta och därför kan förebygga många tvister. Nackdelen är att dessa inte anpassade till det unika forskningssamarbetet. Det torde därför vara mindre lämpligt att använda sig av sådana. De kan dock fungera som en utgångspunkt då de ofta tar upp de viktigaste frågorna. Men detta kan leda till att kontraktsförfattaren leds in i ett etablerat tankemönster och således hindras från att komma på idéer om alternativa, bättre lösningar på det aktuella problemet.

7 Separata avtal

I detta kapitel behandlas separata avtal. Som sådana avses i uppsatsen dels forskaravtal dels underavtal.

7.1 Inledning

Den tredje relationen som bör regleras genom avtal i samband med deltagande i EU:s ramprogram är den mellan deltagare och tredje part. Som tredje part avses i uppsatsen anställda hos deltagare samt underparter. Då modellkontraktet uttryckligen stipulerar deltagarna skall vidta åtgärder som är nödvändiga för att de skall kunna uppfylla sina skyldigheter i enlighet med modellkontraktet innebär detta att ett forskaravtal vilket har till syfte att reglera arbetsgivares rätt till anställdas uppfinningar många gånger kan vara nödvändigt. Detta gäller i synnerhet i förhållande till anställda som omfattas av det svenska lärarundantaget. Liknande hänsyn aktualiseras även i förhållande till underparter.

7.2 Arbetsgivares rätt till anställdas uppfinningar

Vad arbetstagaren genererar inom ramen för sitt arbete tillkommer i enlighet med allmänna arbetsrättsliga principer arbetsgivaren.²²¹ Problem uppkommer dock i de fall då det är fråga om uppfinningar som är föremål för immateriella rättigheter. Av patentlagen²²² följer att den som gjort en uppfinning har rätt att erhålla patent på uppfinningen. Ett sådant patent medför ensamrätt att yrkesmässigt utnyttja uppfinningen.²²³ En liknande bestämmelse finns i upphovsrättslagen enligt vilken den som skapat ett litterärt eller konstnärligt verk har upphovsrätt till verket.²²⁴ Sådan upphovsrätt innefattar en exklusiv rätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar av detta m.m.²²⁵ Detta ger intrycket att uppfinningen eller verket i dessa fall tillkommer uppfinnaren eller upphovsmannen och inte arbetsgivaren.

I samband med deltagande i sjätte ramprogrammet torde det viktigaste problemområdet uppstå i förhållande till patenterbara uppfinningar. För svensk räkning är denna fråga reglerad i lag (1949:345) om rätten till

²²¹ Schmidt, F., *Löntagar rätt*, Reviderad upplaga 1994, Stockholm 1994, s. 252.

²²² Patentlag (1967:837).

²²³ Patentlag (1967:837), 1 kap. 1 § 1 st.

²²⁴ Upphovsrättslag (1960:729), 1 kap. 1 § 1 st.

²²⁵ Upphovsrättslag (1960:729), 1 kap. 2 § 1 st.

arbetstagares uppfinningar. En förutsättning för lagens tillämplighet är att uppfinningen är patenterbar i Sverige. Om uppfinningen inte uppfyller patenterbarhetskravet räknas uppfinningen som arbetsresultat vilket följaktligen tillfaller arbetsgivaren.²²⁶ Lagens utgångspunkt är att arbetstagare i likhet med uppfinnare i allmänhet har rätt till sina uppfinningar.²²⁷ När det däremot gäller uppfinningar som faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde och som genereras av arbetstagaren inom ramen för dennes huvudsakliga arbetsuppgift gäller det arbetsrättsliga synsättet att arbetstagares arbete tillfaller arbetsgivaren.²²⁸ Lagen gör i detta sammanhang skillnad mellan tre grupper av uppfinningar: forskningsuppfinningar, andra tjänsteuppfinningar och övriga uppfinningar inom arbetsgivarens verksamhetsområde. Arbetsgivarens rätt till uppfinningen går olika långt beroende på under vilken av dessa tre grupper uppfinningen kan subsumeras.

Arbetsgivaren har rätt att helt eller delvis överta rätten till forskningsuppfinningar, det vill säga dels uppfinningar som tillkommit som ett resultat av forsknings- och uppfinnarverksamhet vilken utgör arbetstagarens huvudsakliga arbetsuppgift, dels uppfinningar som annars innefattar lösningen av ett i tjänsten förelagt problem.²²⁹

När det gäller andra tjänsteuppfinningar krävs att uppfinningen tillkommit "i annat samband med anställningen". Sambandet mellan anställningen och uppfinningen är i dessa fall inte lika markerat som var fallet med forskningsuppfinningarna, men ett samband finns trots allt. Det kan till exempel röra sig om situationen där arbetet givit uppslag till uppfinningen eller att utnyttjandet av arbetsgivarens material och utrustning varit en väsentlig förutsättning för uppfinningen.²³⁰ Under sådana omständigheter har arbetsgivaren rätt att förvärva en enkel licens, det vill säga en icke exklusiv nyttjanderätt, på den aktuella uppfinningen.²³¹

Som övriga uppfinningar inom arbetsgivarens verksamhetsområde räknas uppfinningar vars utnyttjande faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde, men som tillkommit utan samband med anställningen.

²²⁶ Bernitz, U., Karnell, G., Pehrson, L., Sandgren, C., *Immaterialrätt*, sjätte upplagan, Stockholm 1998, s. 136 ff., Jacobsson, M., Tersmeden, E., Törnroth, L., *Patentlagstiftningen – en kommentar*, Lund 1980, s. 631 f., Dennemark, S., *Om rätten till arbetstagares uppfinningar – Kommentar till lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar m.m.*, Stockholm 1950, s. 26 ff.

²²⁷ Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar, 2 § 1 st.

²²⁸ Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar, 3 § 1 st.

²²⁹ Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar, 3 § 1 st., se Jacobsson, M., Tersmeden, E., Törnroth, L., *Patentlagstiftningen – en kommentar*, Lund 1980, s. 642 ff., Dennemark, S., *Om rätten till arbetstagares uppfinningar – Kommentar till lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar m.m.*, Stockholm 1950, s. 31 ff.

²³⁰ Schmidt, F., *Löntagarrätt*, Reviderad upplaga 1994, Stockholm 1994, s. 253.

²³¹ Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar, 3 § 2 st., se vidare Dennemark, S., *Om rätten till arbetstagares uppfinningar – Kommentar till lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar m.m.*, Stockholm 1950, s. 35 ff.

Till sådana uppfinningar har arbetsgivaren företräde framför andra intressenter.²³²

En förutsättning för att arbetstagarens uppfinning skall tillfalla arbetsgivaren är således att ett utnyttjande av denna faller inom arbetsgivarens verksamhetsområde. Bedömningen av huruvida en uppfinning faller inom detta görs utifrån den verksamhet arbetsgivaren faktiskt bedriver. Även om uppfinningen faller utanför denna verksamhet kan denna under vissa omständigheter tillfalla arbetsgivaren. Så är fallet om uppfinningen medför arbets- eller materialbesparingar eller i övrigt främjar produktionen i verksamheten.²³³

Om arbetsgivaren bedriver flera verksamheter gäller lagen endast det verksamhetsområde inom vilket arbetstagaren är anställd.²³⁴ Detta kan ge upphov till bedömningssvårigheter i förhållande till var och hur gränsen skall dras mellan olika verksamheter i ett företag. För att lagen skall medge arbetsgivaren någon rätt till uppfinningen med avseende på en annan verksamhetsgren än den inom vilken arbetstagaren jobbar krävs att det föreligger ett påtagligt samband mellan grenarna.²³⁵ Bedömningen av lagens verksamhetskriterium skall göras utifrån den tidpunkt och de förhållanden som råder då uppfinningen görs.²³⁶ Det kan dock uppstå tveksamma fall. I kommittéuttalandena ges exemplet att en produkt som i och för sig inte ingår i arbetsgivarens produktion eller utgör föremål för forskningsarbete, men ändå ligger nära företagets produkter i förhållande till tillverkning och användningsområde. Under sådana omständigheter torde vikt läggas vid huruvida uppfinningen kan anses utgöra konkurrens för arbetsgivaren.²³⁷ I doktrin har dock framhållits att kommittéuttalandena endast skall ses som en allmän vägledning och att det inte skall anses tillräckligt att en uppfinning kan utnyttjas i rörelsen för att den skall anses falla inom hans verksamhetsområde.²³⁸

²³² Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar, 3 § 3 st., se vidare Dennemark, S., *Om rätten till arbetstagares uppfinningar – Kommentar till lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar m.m.*, Stockholm 1950, s. 38.

²³³ SOU 1946:21, *Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar*, s. 52. Se vidare Dennemark, S., *Om rätten till arbetstagares uppfinningar – Kommentar till lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar m.m.*, Stockholm 1950, s. 27, Jacobsson, M., Tersmeden, E., Törnroth, L., *Patentlagstiftningen – en kommentar*, Lund 1980, s. 640 och SOU 1980:42, *Arbetstagares uppfinningar – Betänkande av utredningen rörande rätten till arbetstagares uppfinningar*, s. 36.

²³⁴ Prop 1949:101, *Lag om rätten till arbetstagares uppfinningar*, s. 73.

²³⁵ Prop 1949:101, *Lag om rätten till arbetstagares uppfinningar*, s. 73. Se vidare Dennemark, S., *Om rätten till arbetstagares uppfinningar – Kommentar till lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar m.m.*, Stockholm 1950, s. 30 f.

²³⁶ SOU 1946:21, *Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar*, s. 53.

²³⁷ SOU 1946:21, *Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar*, s. 52.

²³⁸ Dennemark, S., *Om rätten till arbetstagares uppfinningar – Kommentar till lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar m.m.*, Stockholm 1950, s. 28 f.

Av det ovanstående följer att gränserna för när arbetstagares uppfinningar tillfaller arbetsgivaren och när dessa tillfaller arbetstagaren själv, trots den svenska lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar, ofta är oklar. För att säkerställa att ett företag som deltar i ett projekt under sjätte ramprogrammet verkligen kan uppfylla sina skyldigheter i enlighet med modellkontraktet är det därför i många fall lämpligt att deltagaren utnyttjar lagens dispositivitet och ingår ett avtal med sina anställda i syfte att tillsäkra att deltagaren kan disponera över uppfinningen på det sätt som modellkontraktet kräver. Ett sådant avtal är med tanke på det svenska lärarundantaget nödvändigt i förhållande till deltagande universitet och högskolor.

7.3 Lärarundantaget

Lärare vid universitet, högskolor eller andra inrättningar som tillhör undervisningsväsendet skall undantas från lagen om rätten till arbetstagares uppfinningars tillämpningsområde.²³⁹ Således har dessa personer full äganderätt till samtliga patenterbara uppfinningar vilka genererats som ett led i anställningen. Under rekvisitet "lärare" faller professorer, docenter och lektorer. Vidare utsträcks lagens tillämpningsområde i förarbetena till att omfatta även "laboratorer och med dem i lönehänseende jämställda ordinarie befattningshavare samt biträdande lärare, assistenter och amanuenser".²⁴⁰ Det bör observeras att undantaget i lagen endast gäller anställda *lärare*. Detta innebär att anställda vid universitet eller högskolor utan undervisningsskyldighet inte omfattas av undantaget. Exempel på dylika befattningshavare är forskare utan undervisningsskyldighet, forskningsingenjörer och övrig teknisk personal.²⁴¹

Lagen om rätten till arbetstagares uppfinningar är till övervägande del dispositiv och kan följaktligen frångås genom avtal mellan de inblandade parterna.²⁴² Två av lagens stadganden är dock tvingande. För det första kan en arbetstagares rätt till skälig ersättning aldrig avtalas bort och för det andra är en överenskommelse som inskränker en arbetstagares rätt att förfoga över sin prestation som görs mer än ett år efter det att anställningen upphörde ogiltig.²⁴³

I samband med deltagande i projekt under sjätte ramprogrammet förpliktigar sig universitetet eller högskolan genom modellkontraktet att följa modellkontraktets bestämmelser om hanteringen av resultatet av projektet.

²³⁹ Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar 1 § 2 st.

²⁴⁰ Prop 1949:101, *Lag om rätten till arbetstagares uppfinningar*, s. 67 och SOU 1996:70, *Samverkan mellan högskolan och näringslivet. Huvudbetänkande av NYFOR*, s. 88.

²⁴¹ Jacobsson, M., Tersmeden, E., Törnroth, L., *Patentlagstiftningen – en kommentar*, Lund 1980, s. 635 f.

²⁴² Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar 2 § 2 st.

²⁴³ Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar 6 § 1 st och 7 § 2 st.

Modellkontraktet ingås mellan kommissionen och projektdeltagarna, det vill säga universitetet eller högskolan och således inte med den enskilda forskaren. Detta betyder att rektorn avtalar om något denne inte disponerar över.²⁴⁴ Till detta kommer den i modellkontraktet uttryckliga bestämmelsen om fallet där personal hos en projektdeltagare har anspråk på rätt till resultatet. Under sådana omständigheter skall denna projektdeltagare vidta åtgärder för att säkerställa att han kan utöva rätten till resultatet på ett sätt som överensstämmer med modellkontraktet.²⁴⁵

7.4 Avtalet mellan arbetsgivaren och arbetstagaren

Enligt modellkontraktet har deltagare rätt till kostnadsfri nyttjanderätt till *kunskap*. Denna rättighet torde kunna jämföras med en enkel licens. Det kan även tänkas att deltagarna i konsortieavtalet kommit överens om längre gående skyldigheter avseende *kunskap*. Det kan till exempel röra sig om överenskommelser att äganderätten till gemensamt genererad *kunskap* skall tillfalla en viss deltagare. Således krävs att hänsyn tas både till modellkontraktet och till konsortieavtalet vid fastställandet av kraven på det separata avtalet mellan universitetet och den enskilde forskaren.

Det betyder att deltagande universitetet och högskolor är förpliktigade att ingå ett separat avtal med de till projektet knutna forskarna som innebär att åtminstone dispositionsrätt till forskarnas uppfinningar tillförsäkras. Om konsortieavtalet går längre kan dock krävas att universitetet eller högskolan ser till att forskaren avstår alla honom tillkommande rättigheter till uppfinningen inklusive rätten att söka patent och därtill hörande know-how och annan kunskap till universitetet. Ett sådant avtal kan många gånger vara att rekommendera även för andra parter hos vilka arbetstagare med oklar status utför arbete inom projektet. Görs på detta sätt ett avsteg från lagens reglering kan den anställde ha rätt till viss ersättning.²⁴⁶

De i projektet medverkande forskarna bör redan vid projektets början vara medvetna om under vilka förutsättningar projektet bedrivs och vad som i övrigt gäller för deras medverkan. För att underlätta förståelsen av forskaravtalets innebörd bör detta vara kort och enkelt. I detta sammanhang uppkommer emellertid ett antal praktiska problem. Utgångspunkten är att det krävs att universitetet eller högskolan tecknar avtal med alla de forskare som deltar i projektet med innebörden att universitetet eller högskolan tar över forskningsresultatet. Det är inte orimligt att anta att det i denna typ av projekt kan ingå ett stort antal forskare. Det torde inte kunna presumeras att

²⁴⁴ Andersson, M., Ahlström, J., *Hantering av immateriella resultat och rättigheter inom högskolan*, 1997, s. 27 ff.

²⁴⁵ KOM (2001) 822 slutlig, artikel 20(5).

²⁴⁶ Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar, 2§2 stycket jämfört med 6§1 st.

samtliga dessa utan invändning eller krav på motprestation skulle avstå från sin lagstadgade rätt till sitt eget resultat. Det kan även vara så, särskilt i större projekt, att gästforskare under kortare eller längre tid deltar i arbetet. Detta kan orsaka problem om inte gästforskaren vill avsäga sig sina rättigheter. Det kan vidare tänkas att denne är bunden av lagar och avtal från sitt hemma-universitet.

Om deltagande universitet och högskolor inte uppfyller modellkontraktets krav riskerar de att göra sig skyldiga till kontraktsbrott vilket kan leda till skadeståndsanspråk från övriga deltagare. Det är således av stor vikt att deltagande universitetet och högskolor har en väl utarbetad policy som säkerställer att de tillförsäkras sig dispositionsrätt till sådant resultat som kommer fram inom ramen för projektet i enlighet med modellkontraktets krav. Även andra deltagare bör dock vara medvetna om de problem som kan uppkomma i förhållande till arbetstagares uppfinningar och vid behov ingå motsvarande avtal med sina anställda.

7.5 Underavtal

Underavtal sluts mellan projektdeltagare och en av denna kontrakterad underpart. En underpart kännetecknas av att det arbete denne utför endast utgör en liten del av projektet. Arbetet kan bestå av till exempel forskning och utveckling, tekniska tjänster, utredningsarbete, tjänster av annat slag m.m.²⁴⁷ Underparten kan således jämföras med en underleverantör eller en uppdragstagare som utför arbete mot betalning. Således får underparten full betalning för sitt arbete och bidrar inte ekonomiskt till projektet.

Då övriga projektdeltagare kan ha synpunkter på vem eller vilka som anlitas för arbete inom projektet kan det vara lämpligt att ta in en klausul i konsortieavtalet som fastslår de närmare villkoren för anlitaandet av underparten. Underavtalets utformning är beroende av vad detta gäller, men de punkter som lyfts fram under kapitel 6.4 torde vara en god utgångspunkt även i detta sammanhang. En speciell fråga som dock torde vara viktig att reglera är vad som skall gälla vid underparts kontraktsbrott, till exempel då denne ej kan uppfylla sina åtaganden enligt underavtalet. Vilken information skall under sådana omständigheter kunna begäras för att någon annan skall kunna fortsätta arbetet?²⁴⁸ Vidare måste den deltagare som anlitar en underpart se till att gemenskapen har samma rättigheter, till exempel avseende projektresultaten, gentemot underparten som gentemot deltagaren själv.

²⁴⁷ Sandgren, C., *Forsknings- och utvecklingssamarbete inom EES och EG – Avtal, rättigheter och exploatering*, Göteborg 1994, s. 64.

²⁴⁸ EU/FOU-tryck 123, april 2000, *Avtal och äganderätt*, s. 18.

8 Slutsatser

8.1 Inga större nyheter

Genom EU:s sjätte ramprogram förs ambitionen fram att göra Europa till en av världens mest dynamiska och konkurrenskraftiga, kunskapsbaserade och uthålligt växande ekonomier. Forskning och teknisk utveckling anses vara ett av de mest centrala medlen för att uppnå dessa syften. Utgångspunkten för det nya ramprogrammet är att den gemensamma forskningen bättre ska dra nytta av den samlade kompetensen i Europa inom viktiga framtidsområden. Detta har resulterat i nyheter framförallt rörande ramprogrammets struktur, budget och en ökad flexibilitet.

EU:s sjätte ramprogram uppvisar emellertid inga större materiella skillnader i förhållande till femte ramprogrammet. Att förändra programmets innehåll torde inte heller vara något självändamål. Däremot har uttalats att särskild kraft skall läggas på vissa särskilda forskningsområden och då framförallt genforsknin, nanoteknik och flyg- och rymdteknik. Vidare har tre nya instrument för genomförandet av ramprogrammet tagits fram: expertnätverk, integrerade projekt och artikel 169. Det är troligt att i synnerhet expertnätverk och artikel 169 kommer att få stor betydelse. Det förefaller emellertid något märkligt att möjligheterna att få till stånd mycket stora samarbeten betonas. Detta var en av de mest kritiserade aspekter med andra ramprogrammet. I sjätte ramprogrammet märks trots detta en tillbakagång till andra ramprogrammets syfte att bidra till storskalig forskning. Detta är onekligen något som kan komma att få negativa konsekvenser för mindre organisationer. Positivt är dock att ansträngningar gjorts för att förenkla för deltagarna i projekten. Detta kommer bland annat till uttryck genom att reglerna för immateriella rättigheter numera är lika för alla deltagare.

8.2 Modellkontraktet utgör kontraktuell grund

Då en organisation väljer att delta i ramprogrammet ställs denna inför tre huvudsakliga relationer som kräver en reglering genom avtal: relationen mellan kommissionen och konsortiet, relationen mellan deltagarna och relationen mellan deltagare och tredje part. Utgångspunkten för deltagarnas skyldigheter är det icke-förhandlingsbara modellkontraktet som reglerar relationen mellan kommissionen och deltagarna, samt i viss utsträckning mellan deltagarna. Modellkontraktet är i första hand utformat med hänsyn tagen till gemenskapens intressen, vilket innebär att det har till syfte att åstadkomma att resultatet av den EU-finansierade forskningen kommersialiseras och på så sätt stärker Europas industriella konkurrenskraft. Följaktligen har mindre uppmärksamhet ägnats åt att åstadkomma en för deltagarna ändamålsenlig reglering. Modellkontraktet utgör dock endast vad

som kan kallas en kontraktuell grund som deltagarna är förpliktigade att bygga vidare på genom konsortieavtalet. I förhållande till tidigare ramprogram märks en ökad partsautonomi under sjätte ramprogrammet. Detta innebär att deltagarna har större möjligheter att genom konsortieavtalet själva fastställa de närmare villkoren för samarbetet. Det bör dock observeras att konsortieavtalet inte får innebära några inskränkningar i förhållande till modellkontraktet. Med tanke på att varje forsknings- och utvecklingssamarbete är unikt genom att de rör olika forskningsområden, har olika syften och omfattar olika deltagare torde det vara ändamålsenligt att modellkontraktet är förhållandevis allmänt hållet och endast reglerar vissa grundläggande frågor av särskilt intresse för EU samt att parterna sedan på egen hand fyller ut modellkontraktets luckor genom konsortieavtalet.

På forsknings- och utvecklingsavtal torde vidare två huvudsakliga krav kunna ställas. För det första skall detta vara utformat på ett sätt som bidrar till att resultatet av samarbetet på bästa sätt kommer deltagarna till godo. För det andra är det viktigt att avtalet inte kommer i konflikt med konkurrensreglerna och då framförallt Romfördragets artikel 81.1. Hur avtalet skall utformas för att resultatet på bästa sätt skall komma deltagarna till godo torde vara beroende av det aktuella samarbetets karaktär och framförallt de i projektet ingående deltagarna. Till saken hör att olika deltagare väljer att delta i ett projekt under EU:s ramprogram av olika skäl. Detta betyder att det faktum att modellkontraktet lämnar så pass många frågor öppna torde vara positivt även i detta sammanhang då det ger deltagarna möjligheten att i konsortieavtalet avtala om en ordning som är anpassad för det aktuella projektet. En fara med denna tämligen långtgående partsautonomi är att den kan komma att gynna starka förhandlingsparter på bekostnad av de svagare. Om det visar sig att parternas självständighet att själva förhandla fram de detaljerade villkoren för varje enskilt projekt missgynnar de deltagare med mindre resurser, som till exempel universitet och mindre företag, kan detta leda till att intresset från dessa parter sida att delta i ramprogrammet minskar. Detta torde dock endast vara fallet om en konflikt uppstår mellan olika deltagares intressen. I de flesta fall torde de olika deltagarnas skilda intressen kunna förlikas. Inte desto mindre krävs det vid utformningen av konsortieavtalet förhandlingar mellan parterna och i sådana förhandlingar är det inte omöjligt att de resursstarka parterna har en fördel.

När det gäller avtalens överensstämmelse med konkurrensreglerna är det inte givet att forsknings- och utvecklingssamarbeten som bedrivs under ett modellkontrakt alltid är förenligt med Romfördragets artikel 81.1. Det framstår dock som mindre troligt att EG-domstolen i praktiken skulle komma till slutsatsen att en tillämpning av modellkontraktet eller en del av detta strider mot artikel 81.1. Konkurrensrättsliga bekymmer kan dock uppkomma om den aktuella forskningen bedrivs nära marknaden och deltagarna är konkurrenter, antingen på den relevanta produktmarknaden eller på innovationsmarknaden. Av denna anledning förefaller det som om

modellkontraktet utformats för att omfattas av gruppundantaget för forsknings- och utvecklingsavtal. Gruppundantagets viktigaste krav är att deltagarna i projektet skall ha tillgång till resultatet för vidare forskning och utnyttjande. Eftersom modellkontraktet upphör att gälla i och med projektet avvecklas är det lämpligt att ha gruppundantaget i åtanke även vid utformandet av konsortieavtalet och i detta uppta bestämmelser om vad som skall gälla mellan parterna i detta hänseende efter projektet avslutats.

Forskningsarbeten under EUs ramprogram uppvisar stora likheter med VINNOVAs kompetenscentrum. Vid en närmare undersökning visar det sig dock att sättet på vilket resultatet hanteras i modellkontraktet i viss utsträckning skiljer sig i förhållande till VINNOVAs avtal. Dessa skillnader består framförallt i att modellkontraktet ställer högre krav på hur resultatet av projektet behandlas än i det svenska avtalet. Som exempel kan nämnas att VINNOVAs avtal inte behandlar vare sig hur äganderätten till resultatet skall regleras, hur resultatet skall skyddas eller hur exploatering skall ske. I modellkontraktet läggs däremot stor vikt vid regleringen av just dessa frågor. Förklaringen till olikheterna torde vara de skilda intressen som styr utformningen av de respektive avtalen. Medan avsikten med det svenska avtalet framförallt är att bra resultat genereras och publiceras i enlighet med god internationell standard för publicering av forskningsresultat skall modellkontraktet ses som ett medlen att uppfylla sjätte ramprogrammets syften, det vill säga att stärka den europeiska industrin. Detta är en målsättning som ställer höga krav på att resultatet av forskningen och utvecklingen kommer ut på marknaden och följaktligen kommersialiseras.

8.3 Konsortieavtalet har stor betydelse

Då modellkontraktet uppvisar vissa luckor är det av vikt att i konsortieavtalet närmare reglera ett antal frågor. En av de viktigaste är den närmare innebörden av modellkontraktets stadgande att gemensamt genererad kunskap tillfaller projektdeltagarna gemensamt. Det finns fyra huvudsakliga sätt på vilka denna fråga kan regleras: alla äger allt tillsammans, alla äger allt var och en för sig, var och en äger sina egna resultat och en part äger allt. I detta sammanhang torde det viktigaste vara att åstadkomma en ordning som säkerställer att resultatet faktiskt kommer deltagarna till godo. Med tanke på att placeringen av äganderätten många gånger inte är det viktigaste torde alternativet att en part äger allt vara att föredra för att undvika låsningar i förhållande till användningen av resultatet. Detta bör dock kombineras med en nyttjanderätt till förmån för övriga deltagare. Många gånger kan emellertid deltagarna vara tveksamma till att ge upp äganderätten till resultatet. Under sådana omständigheter kan en kombination av de nämnda alternativen vara en bra lösning. Detta kan till exempel innebära att samtliga parter äger gemensamt genererat resultat, men att dessa har rätt att, utan övriga parters samtycke, disponera kunskapen som de önskar, men med undantag för överföring, in-teckning och licensiering.

Utöver detta finns ytterligare ett antal frågor som bör upptas i konsortieavtalet varav vissa är specifika just för deltagande i ett projekt under EU:s sjätte ramprogram. Det rör sig bland annat om frågor kring sekretess, tvistlösning, lagval, befogenhet och behörighet, immateriella rättigheter, skifte av deltagare o.s.v.

8.4 Separata avtal i många fall nödvändiga

Den tredje och sista relationen som bör regleras genom avtal är den mellan den enskilde deltagaren och tredje part, det vill säga anställda till denne och underparter. I modellkontraktet förutsätts att deltagare utan hinder av eventuella rättigheter som kan tillfalla den enskilde uppfinnaren enligt nationell rätt kan förfoga över *kunskap* som denne genererar i projektet. Detta innebär bland annat att deltagaren skall kunna upplåta nyttjanderätt till resultatet till övriga deltagare. Här kan problem uppkomma för svenska deltagares räkning till följd av konflikten mellan den arbetsrättsliga principen att frukterna av en anställds arbete skall tillkomma arbetsgivaren och sådana uppfinningar som är föremål för immateriella rättigheter och således medför att uppfinnaren eller upphovsmannen erhåller en ensamrätt att yrkesmässigt utnyttja dessa. Även om lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar är tänkt att reglera just denna situation torde tveksamma fall om gränserna för när en uppfinning tillfaller arbetstagaren och när denna tillfaller arbetsgivaren kunna uppkomma. Av denna anledning kan det därför många gånger vara klokt att utnyttja lagens dispositivitet och ingå avtal med de anställda i syfte att säkerställa att deltagaren kan uppfylla sina skyldigheter i enlighet med modellkontraktet. Ett sådant avtal torde, till följd av det svenska lärarundantaget, vara ofrånkomligt för deltagande universitet och högskolor. Innebörden av lärarundantaget i detta sammanhang är att när rektorn för universitetet eller högskolan undertecknar modellkontraktet och därigenom åtar sig att ställa eventuellt resultat till övriga deltagares förfogande avtalar denne om något han inte förfogar över. Således är dessa deltagare förpliktigade att ingå ett separat avtal med de lärare som omfattas av undantaget och som ingår i projektet.

Under denna tredje avtalskategori faller även underavtalen. Dessa ingås mellan en enskild deltagare och en underpart som utför arbete åt denne. Sådant arbete kan bestå av till exempel forskning och utveckling, tekniska tjänster, utredningsarbete o.s.v. Vid utformningen av underavtalet torde i stor utsträckning samma överväganden som vid utformningen av konsortieavtalet bli aktuella. Utöver detta finns dock ett par frågor som är specifika just för denna typ av avtal. Det rör sig bland annat om frågor kring vilken information deltagaren skall kunna begära från underparten vid dennes kontraktsbrott för att deltagaren på egen hand skall kunna fortsätta arbetet. Det är även av stor vikt att den deltagare som anlitar en underpart

ser till att kommissionen har samma rättigheter, till exempel avseende projektresultaten, gentemot underparten som gentemot deltagaren själv.

8.5 Goda möjligheter för svenska organisationer

Svenska företag och andra organisationer har traditionellt sett visat förhållandevis svagt intresse för deltagande i EU:s ramprogram. Detta förefaller till stor del bero på den rådande uppfattningen att ramprogrammen och då framförallt de regler som omgärdar dessa är invecklade och svårförståeliga och att osäkerhet råder kring vad det faktiskt innebär att inträda i ett EU-finansierat forskningsprojekt. I uppsatsen har visats att deltagande i EU:s sjätte ramprogram inte innebär några större nyheter i förhållande till svenska forskningssamarbeten. Syftena med rättighetsregleringen bakom modellkontraktet, det vill säga att resultatet kommersialiseras, torde även deltagande organisationer uppfatta som positivt och inte alls oförenligt med deras egna syften. Till detta kommer det faktum att sjätte ramprogrammet, i likhet med kompetenscentrum, präglas av en förhållandevis stor partsautonomi. Även om modellkontraktet till följd av sitt syfte i högre utsträckning än VINNOVAs avtal uppställer krav på hanteringen av resultatet, innehåller inte detta några bestämmelser som torde uppfattas som oacceptabla. Detta innebär att den av svenska organisationer uppvisade motsträvigheten i förhållande till ramprogrammen i stor utsträckning är omotiverad. Sjätte ramprogrammet innebär således goda möjligheter för i synnerhet svenska företag, men även andra organisationer så som universitet, högskolor och forskningsinstitut att delfinansiera sina forskningsprojekt. Till detta kommer de kanske ännu större fördelarna med att ta del i en internationell kunskapsproduktion med allt det innebär i form av värdefulla kontakter med utländska forskargrupper, utbyte av erfarenheter och kunnande, gemensam förvaltning av immateriella rättigheter, tillgång till fler marknader för resultatspridning o.s.v.

Bilaga

Bryssel den 10.01.2002
KOM(2001) 822 slutlig
2001/0202(COD)

Ändrat förslag till

EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS BESLUT

**om regler för företags, forskningscentras och universitets deltagande
samt om regler för spridning av forskningsresultat för genomförandet
av Europeiska gemenskapens ramprogram 2002-2006**

(framlagt av kommissionen i enlighet med artikel 250.2 i EG-fördraget)

KAPITEL III REGLER FÖR SPRIDNING OCH UTNYTTJANDE

Artikel 20

Äganderätt till *kunskap*

1. *Kunskap* som är ett resultat av arbete som bedrivs inom ramen för *direkta åtgärder* skall utgöra gemenskapens egendom.
2. *Kunskap* som är ett resultat av arbete som bedrivs inom ramen för *indirekta åtgärder* som helt finansierats av gemenskapen skall som regel utgöra gemenskapens egendom. *Kunskap* som är ett resultat av arbete som bedrivs inom ramen för *indirekta åtgärder* som till viss del finansierats av gemenskapen, skall tillfalla de *deltagare* som har utfört det arbete som resulterat i den berörda *kunskapen*.
3. *Kunskap* som är ett resultat av arbete som bedrivs gemensamt av flera deltagare är dessas gemensamma egendom och deltagarna skall sinsemellan komma överens om hur denna *kunskap* skall fördelas och villkoren för att utöva äganderätten till denna i enlighet med bestämmelserna i detta beslut och i *kontraktet*.
4. *Kunskap* som är ett resultat av arbete som bedrivs inom ramen för forskningssamverkan eller kollektiv forskning skall ägas gemensamt av de *små och medelstora företagen* eller *företagssammanslutningarna*, och dessa

skall sinsemellan komma överens om hur äganderätten till denna *kunskap* skall fördelas och villkoren för att utöva äganderätten till denna i enlighet med bestämmelserna i detta beslut och i *kontraktet*.

5. Om personer som är anställda hos en deltagare kan hävda rätt till *kunskap* skall *deltagaren* vidta åtgärder eller träffa lämpliga överenskommelser för att se till att dessa rättigheter kan utövas på ett sätt som är förenligt med bestämmelserna i detta beslut och i *kontraktet*.

6. Om en *deltagare* överför äganderätten till *kunskap* till *tredje part* skall *deltagaren* vidta åtgärder eller träffa lämpliga överenskommelser för att se till att de skyldigheter denne har enligt detta beslut och enligt *kontraktet* överförs till förvärvaren. Så länge en *deltagare* är skyldig att ge tillgång till *kunskap*, skall den på förhand meddela kommissionen och de övriga *deltagarna* i den *indirekta åtgärden* om att sådan rätt kommer att ges och vem som förvärvar rätten.

Kommissionen får motsätta sig att äganderätt överförs till tredje part, särskilt om den tredje parten inte är etablerad i en medlemsstat eller en *associerad stat*, eller om överföringen inte är förenlig med målet att främja det europeiska näringslivets konkurrenskraft eller med etiska principer, särskilt de som anges i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

Artikel 21

Skydd av *kunskap*

1. Där så är lämpligt skall den som äger *kunskap* tillhandahålla adekvat och effektivt skydd av *kunskap* som kan komma att få industriell eller kommersiell tillämpning och särskilt beakta de berörda *deltagarnas* legitima intressen samt följa *kontraktet* och gällande lagstiftning.

2. Om kommissionen anser det vara nödvändigt att skydda *kunskap* i ett visst land, och sådant skydd inte har begärts eller man har avstått från skydd, får kommissionen med den berörda *deltagarens* medgivande vidta skyddsåtgärder. I sådana fall, och i det avseende det ifrågavarande landet berörs, skall gemenskapen fullgöra skyldigheterna i fråga om att ge tillgång till *kunskap* i *deltagarens* ställe. *Deltagaren* kan endast motsätta sig detta, om han kan visa att hans legitima intressen löper allvarlig risk för skada.

3. *Deltagare* får offentliggöra eller tillåta offentliggörande av uppgifter via alla slags medier avseende *kunskap* som de har äganderätt till, förutsatt att detta inte påverkar skyddet av denna *kunskap*. Kommissionen och övriga *deltagare* i en viss *indirekt åtgärd* skall på förhand meddelas om planerade offentliggöranden och kan motsätta sig detta om det kan få negativa följder för skyddet av *kunskapen*.

Artikel 22

Utnyttjande och spridning av kunskap,

1. *Deltagarna* och gemenskapen skall utnyttja eller låta utnyttja den *kunskap* som är ett resultat av *direkta* eller *indirekta åtgärder*, och som de har äganderätten till i överensstämmelse med de berörda *deltagarnas* intressen. *Deltagarna* skall fastställa detaljerade och kontrollerbara villkor för detta *utnyttjande*.

2. *Deltagarna* skall säkerställa att all kunskap som lämpar sig för *spridning* eller som inte utnyttjas i enlighet med punkt 1 sprids inom en tidsperiod som fastställs av gemenskapen. Om *deltagarna* underlåter detta skall kommissionen säkerställa att *kunskapen* sprids. Särskild hänsyn skall tas till

- a) fördelarna med snabb *spridning*, t.ex. för att undvika överlappande forskningsverksamhet och för att skapa synergier mellan *indirekta åtgärder*,
- b) behovet att skydda immateriella rättigheter,
- c) sekretess,
- d) *deltagarnas* berättigade intressen.

Artikel 23

Tillhandahållande av kunskap som är ett resultat av direkta åtgärder

Kunskap som är ett resultat av arbete som bedrivs inom ramen för *direkta åtgärder* får tillhandahållas ett eller flera *rättssubjekt*, särskilt sådana som är etablerade i en medlemsstat eller i en *associerad stat* förutsatt att de berörda *rättssubjekten* åtar sig att utnyttja eller låta utnyttja kunskapen. Tillhandahållandet av *kunskap* skall ske på lämpliga villkor, särskilt i fråga om ersättning.

Artikel 24

Principer för rätt till tillgång till kunskap inom ramen för indirekta åtgärder

1. Rätt till tillgång till kunskap skall ges på begäran. Denna rätt får underkastas villkoret att särskilda avtal sluts för att säkerställa att rätten endast utövas för de avsedda syftena och att lämpliga sekretessbestämmelser fastställs. *Deltagarna* kan också sluta avtal bland annat för att ge ytterligare eller förmånligare rätt till tillgång till kunskap, inbegripet för tredje part, eller fastställa villkor för rätten till tillgång, men utan att begränsa den. Sådana avtal skall vara förenliga med gällande konkurrensregler.

Kommissionen kan motsätta sig att tredje part ges tillgång till kunskap, särskilt om den tredje parten inte är etablerad i en medlemsstat eller en

associerad stat, eller om detta inte är förenlig med målet att främja det europeiska näringslivets konkurrenskraft eller med etiska principer, särskilt de som anges i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

2. Tillgång till *redan existerande kunskap* skall ges förutsatt att den berörda *deltagaren* har rätt att tillhandahålla denna.

3. En *deltagare* kan uttryckligen undanta *redan existerande kunskap* från skyldigheten att ge tillgång till kunskap i ett skriftligt avtal mellan *deltagarna* innan den berörda *deltagaren* undertecknar *kontraktet* eller innan en ny *deltagare* ansluter sig till den *indirekta åtgärden*. Övriga *deltagare* kan endast motsätta sig detta, om de kan visa att deras berättigade intressen löper allvarlig risk för skada.

4. Rätten till tillgång till kunskap skall inte innefatta en rätt att utfärda underlicenser såvida inte *deltagaren* som givit rätten medger detta.

Artikel 25

Rätt till tillgång till kunskap för genomförande av *indirekta åtgärder*

1. *Deltagare* i en och samma *indirekta åtgärd* skall ha tillgång till den *kunskap* som är ett resultat av det arbete som bedrivs inom ramen för den *indirekta åtgärden* samt till *redan existerande kunskap* som krävs för att genomföra de uppgifter de fått sig tilldelade inom ramen för den *indirekta åtgärden*. Tillgång till *kunskap* skall vara avgiftsfri. Tillgång till *redan existerande kunskap* skall ges utan avgift förutsatt att inga andra villkor överenskommit före undertecknandet av *kontraktet*.

2. Med förbehåll för en *deltagares* legitima intressen skall avslutandet av dennes deltagande inte påverka dennes skyldighet att i enlighet med punkt 1 ge andra *deltagare* i den *indirekta åtgärden* tillgång till kunskap fram till det att den *indirekta åtgärden* slutförts.

Artikel 26

Rätt till tillgång till kunskap för utnyttjande

1. *Deltagare* i en och samma *indirekta åtgärd* skall ha tillgång till den *kunskap* som är ett resultat av det arbete som bedrivs inom ramen för den *indirekta åtgärden* samt till *redan existerande kunskap* som krävs för att utnyttja deras egen *kunskap*. Tillgång till *kunskap* skall ges utan avgift, förutsatt att inga andra villkor överenskommit före undertecknandet av *kontraktet*. Tillgång till *redan existerande kunskap* skall ges på icke-diskriminerande villkor som skall överenskommas.

2. Med förbehåll för deltagarens legitima intressen, kan tillgång till kunskap på de villkor som fastställs i punkt 1 begäras upp till 2 år efter det att en *indirekt åtgärd* slutförts eller efter det att deltagarens deltagande upphört i

förtid eller inte, förutsatt att *deltagarna* i den berörda *indirekta åtgärden* inte kommer överens om en längre period.

Artikel 27

Oförenliga eller inskränkande åtaganden

1. *Deltagarna* skall vidta alla nödvändiga åtgärder för att undvika åtaganden som är oförenliga med bestämmelserna i detta beslut.
2. Den deltagare som är skyldig att ge tillgång till kunskap skall snarast möjligt informera övriga deltagare i en och samma *indirekta åtgärd* i förekommande fall om inskränkningar av rätten till tillgång till *redan existerande kunskap*, skyldigheten att upplåta rätt till *kunskap*, eller andra begränsningar kan påverka upplåtelse av tillgång till kunskap.

Litteraturförteckning

Litteratur

Adlercreutz, A., *Avtalsrätt I*, 11:e upplagan, Lund 2000

Anderman, S.D., *EC Competition Law and Intellectual Property Rights, The Regulation of Innovation*, Somerset 1998

Andersson, M., Ahlström, J., *Hantering av immateriella resultat och rättigheter inom högskolan*, 1997

Andersson, M., Bishop, S., Frankel, A., Riben, M., *Avtal om forskningsfinansiering*, Sveriges universitets- och högskoleförbund, 1997

Bernitz, U., Karnell, G., Pehrson, L., Sandgren, C., *Immaterialrätt*, sjätte upplagan, Stockholm 1998

Bogdan, M., *Svensk och internationell privat- och processrätt*, Femte upplagan, Stockholm 1999

Cornish, W., R., *Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights*, Second Edition, London 1989

Craig, P., och De Búrca, G., *EU Law: Texts, Cases and Materials*, andra upplagan, Oxford 1999

Dennemark, S., *Om rätten till arbetstagares uppfinningar – Kommentar till lagen den 18 juni 1949 om rätten till arbetstagares uppfinningar m.m.*, Stockholm 1950

Eberstein, G., Humlin, S.R., Milton, J., *Förhandlarhandboken*, tredje upplagan, Stockholm 1990

Faull, J., Nikpay, A., *The EC Law of Competition*, Oxford 1999

Grönfors, K., *Avtalsgrundande rättsfakta*, Stockholm 1993

Gutterman, A., S., *Innovation and Competition Policy – A Comparative Study of the Regulation of Patent Licensing and Collaborative Research and Development in the United States and in the European Community*, London 1997

Hassler, Å., *Skiljeförfarande*, andra upplagan reviderad av Cars, T., Stockholm 1989

Heukels, T., McDonnell, A. (Reds.), *The action for damages in community law*, Haag 1997

Holmgren, S., Lundqvist, D., *Letter of Intent – Värt mer än pappret?*, Lund 1988

Jacobsson, M., Tersmeden, E., Törnroth, L., *Patentlagstiftningen – en kommentar*, Lund 1980

Jacquemin, A., och Pench, L.R. (Reds.), *Europe Competing in the Global Economy*, Cheltenham 1997

Koktvedgaard, M., Levin, M., *Lärobok i immaterialrätt*, Sjätte upplagan, Göteborg 2001

Lidgard, H.H., *Licensavtal i EU – Kommentar till kommissionens förordning 240/96 om tillämpning av Romfördragets artikel 85.3 på vissa grupper av avtal om tekniköverföring*, Stockholm 1997

Nielsen, T., *Risikkapitalboken*, Alingsås 1994

Sandgren, C., *Forsknings- och utvecklingsamarbete inom EES och EG – Avtal, rättigheter och exploatering*, Göteborg 1994

Schmidt, F., *Löntagarrätt*, Reviderad upplaga 1994, Stockholm 1994

Ståhlros, L., *Företagshemligheter - Know-how*, Stockholm 1986

Artiklar

Bruun, N., *Joint inventors / Joint patentees*, NIR 1993 s. 590

Cordis focus, 25 mars 2002, nummer 193, *Commission answers questions on new instruments for FP6*, s. 6.

Dashwood, A., *Community Legislative Procedures in the Era of the Treaty on European Union*, (1994) 19 RLRev, s. 343

Gomard, B., 30 Nordiska juristmötet 1984, Del I, s. 309

Lind, J., 30 Nordiska juristmötet 1984, Del II, s. 462.

Machlup, F., *An Economic Review of the Patent System*. Study of the Subcommittee on Patents, Trademarks, and Copyrights of the Committee on the Judiciary, U.S. Senate, study no. 15. 1958

Helgesson, P., *Svårt slå mynt av forskningen*, Dagens Nyheter 15 april 2002

Internet

<http://dbs.cordis.lu/inco/src/relprogramme.htm> [2002-06-12]

<http://www.cordis.lu/fp5/home.html> [2002-02-15]

<http://www.cordis.lu/fp5/mod-cont.htm> [2002-01-25]

<http://www.cordis.lu/fp5/src/over.htm> [2002-01-25]

<http://www.cordis.lu/rtd2002/fp-activities/activities.htm> [2002-02-15]

<http://www.cordis.lu/rtd2002/fp-debate/roadmap.htm> [2002-02-15]

http://www.earto.org/sixth_frameworkprogramme.htm [2002-04-19]

http://europa.eu.int/comm/research/era/index_sv.html [2002-05-18]

<http://europa.eu.int/comm/research/faq.html> [2002-05-20]

http://europa.eu.int/comm/research/fp6/index_en.html [2002-05-22]

<http://europa.eu.int/comm/research/nfp/networks-ip.html> [2002-04-24]

<http://europa.eu.int/comm/research/press/2001/pr3005en.html> [2002-01-25]

<http://www.vinnova.se> [2002-04-24]

<http://www.vinnova.se/komp/avtal.htm> [2002-04-24]

<http://www.vinnova.se/komp/komp.htm> [2002-04-24]

Övrigt

Intervju med Jennika Gill, rådgivare på Ernest & Young, Stockholm

Intervju med Maria Edholm, verksamhetsjurist på VINNOVA

Intervju med Peter Johansson, affärsjurist vid Göteborgs universitet

Introduction to the instruments available for implementing the FP6 priority thematic areas, Unit B.2, DG Research European Commission, Version: 28 February 2002

Omarbetat huvudavtal för kompetenscentrum, etapp 3

Provisions for implementing integrated projects, Working document

Provisions for implementing networks of excellence, Working document

STANDARDKONTRAKT, Kostnadsersättning för projekt inom forskning och teknisk utveckling

Unified Consortium Agreement for FP5 Projects

VINNOVA Information VI 2001:9, *VINNOVAs views on the European Commission's proposal for the Sixth Framework Programme 2002-2006 – aimed at contributing towards the creation of the European Research Area*

Why "unlimited joint and several liability" (Art. 13-3A) permits an improved management model in Framework Programme VI - Speaking note (D/504434)

Offentligt tryck

Sverige

SOU 1996:70, *Samverkan mellan högskolan och näringslivet. Huvudbetänkande av NYFOR*

SOU 1996:29, *Forskning och pengar*

SOU 1994:81, *Ny lag om skiljeförfarande, Delbetänkande*

SOU 1993:84, *Innovationer för Sverige - Betänkande av Innovationsutredningen*

SOU 1980:42, *Arbetstagares uppfinningar – Betänkande av utredningen rörande rätten till arbetstagares uppfinningar*

SOU 1964:49, *Samverkan mellan högskolan och näringslivet*

SOU 1956:25, *Upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk - Lagförslag av auktoritetskommittén*

SOU 1946:21, *Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar*

Patentlagstiftningskommitténs betänkande IV, 1919

Nordisk utredningsserie 1963:6, *Betenkning angående nordisk patentlovgivning*

Prop 1992/93:56, *Ny konkurrenslagstiftning*

Prop 1966:40, *Förslag till patentlag*

Prop 1949:101, *Lag om rätten till arbetstagares uppfinningar*

NJA II 1929 s. 81

NJA II 1971 s. 567

EG

KOM(2002) 43 slutlig, *Ändrat förslag till rådets beslut om de särskilda programmen för genomförande av Europeiska gemenskapens sjätte ramprogram för verksamhet inom området forskning, teknisk utveckling och demonstration (2002–2006)*

COM (2002) 43 (03), *Ändrat förslag till rådets beslut om antagande av ett särskilt program för verksamhet inom området forskning, teknisk utveckling och demonstration som skall genomföras genom direkta åtgärder av Gemensamma forskningscentret (2002-2006)*

KOM (2001) 822 slutlig, 2001/0202 COD – *Ändrat förslag till europaparlamentets och rådets beslut om regler för företags, forskningscentras och universitets deltagande samt om regler för spridning av forskningsresultat för genomförandet av Europeiska gemenskapens ramprogram 2002-2006*

COM(2001) 709 final - *Decision of the european parliament and of the council concerning the sixth multinational framework programme of the european community for research, technological development and demonstration activities aimed at contributing towards the creation of the european research area*

COM (2001) 0500, *Förslag till Europaparlamentets och Rådets Beslut om regler för företags, forskningscentras och universitets deltagande samt om regler för spridning av forskningsresultat för genomförandet av Europeiska gemenskapens ramprogram 2002-2006*

COM(2000) 6 slutlig, *Kommissionens meddelande till rådet, europaparlamentet, ekonomiska och sociala kommittén och regionkommittén: Mot ett europeiskt område för forskningsverksamhet*

Kommissionens förordning (EG) nr 2659/2000 av den 29 november 2000 om tillämpning av artikel 81.3 i fördraget på grupper av avtal om forskning och utveckling, Europeiska gemenskapernas officiella tidning nr L 304, 05/12/2000 s. 0007 - 0012

Europaparlamentets och rådets beslut nr 2001/0053 om sjätte ramprogrammet för Europeiska gemenskapens verksamhet inom området forskning, teknisk utveckling och demonstration med syfte att främja inrättandet av det europeiska området för forskningsverksamhet samt innovation (2002-2006)

Provisional 2001/0202(COD) - Draft report on the proposal for a decision of the European Parliament and of the Council concerning the rules for participation of undertakings, research centers and universities and for the dissemination of research results for the implementation of the European Community framework programme 2002-2006 (COM(2001) 822 – C5-0017/2002 – 2001/0202(COD))

Provisional 2001/0053(COD) - Draft Recommendation for Second Reading on the Council common position for adopting a European Parliament and Council decision on the Sixth Framework Programme of the European Community for research, technological development and demonstration activities, contributing to the creation of the European Research Area and to innovation (2002-2006)(15483/3/2001 – C5-0032/2001 – 2001/0053(COD))

Report on Competition Policy 1984 (Vol XIV)

Report on Competition Policy 1985 (Vol XV)

Riktlinjer för tillämpningen av artikel 81 i EG-fördraget på horisontella samarbetsavtal

Rättsfallsförteckning

Sverige

NJA 1947 not. A 26

RÅ 1934 s. 158

EG

Case C-241/91, *RTE v. Commission* [1995] ECR I-79

Case C-209/90, *Commission v. Feilhauer*, [1992] ECR I-2613

Case 220/85, *Fadex v. Commission*, [1986] ECR 3387

Case 109/81, *Porta v. Commission*, [1982] ECR 2469

Case 318/81, *Comission v. CO.DE.MI* [1985] ECR 3693

Case 26/62, *NV Algemene Transporten Expeditie Onderneming van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen* [1963] ECR 1

Asahi/Saint Gobain [1994] OJ L354/87

KSB/Goulds/Lowaral/ITT [1991] OJ L19/25

Elopak/Metal Box – Odin [1990] OJ L209/15

Konsortium ECR 900 [1990] OJ L228/31